

Etika izvještavanja o tragičnim smrtnim slučajevima u hrvatskim medijima: analiza sadržaja i stavovi medijskih djelatnika

Orešković, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:790422>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-12**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij novinarstva

Petra Orešković

ETIKA IZVJEŠTAVANJA O TRAGIČNIM SMRTNIM SLUČAJEVIMA U HRVATSKIM
MEDIJIMA: ANALIZA SADRŽAJA I STAVOVI MEDIJSKIH DJELATNIKA
DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij novinarstva

ETIKA IZVJEŠTAVANJA O TRAGIČNIM SMRTNIM SLUČAJEVIMA U HRVATSKIM
MEDIJIMA: ANALIZA SADRŽAJA I STAVOVI MEDIJSKIH DJELATNIKA
DIPLOMSKI RAD

Mentorica: doc. dr. sc. Dunja Majstorović Jedovnicki

Studentica: Petra Orešković

Zagreb
rujan, 2024.

Izjavljujem da sam diplomski rad „Etika izvještavanja o tragičnim smrtnim slučajevima u hrvatskim medijima: analiza sadržaja i stavovi medijskih djelatnika“, koji sam predala na ocjenu mentorici doc. dr. sc. Dunja Majstorović Jedovnicki, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. IZVJEŠTAVANJE O SMRTI	3
2.1. Etički prijepori, odgovornost i smjernice prilikom izvještavanja o smrti	3
3. SLUČAJEVI KOJI SU PROMIJENILI POGLED NA (ETIKU) IZVJEŠTAVANJA O SMRTNIM SLUČAJEVIMA	8
3.1. Slučaj Princeze Diane: smrt koja je promijenila zakone i novinarske kodekse	8
3.2. Slučaj 9/11: uloga medija za vrijeme nacionalne krize i izvještavanje o terorizmu	10
3.3. Slučaj Irak: kako je rat u Iraku promijenio shvaćanje važnosti fotografije	13
4. IZVJEŠTAVANJE O SAMOUBOJSTVU: WERTHEROV I PAPAGENOV EFEKT	16
5. PRAVO JAVNOSTI DA ZNA ILI PORNOGRAFIJA? EMPATIČKA I FAKTOGRAFSKA TEORIJA	20
6. REGULACIJA IZVJEŠTAVANJA O SMRTI	22
7. ISTRAŽIVANJE O ETICI IZVJEŠTAVANJA O TRAGIČNIM SMRTNIM SLUČAJEVIMA U HRVATSKIM MEDIJIMA	26
7.1. Analiza sadržaja	26
7.2. Polustrukturirani intervjui	27
8. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	28
8.1. Naslovi i naslovnice	29
8.2. Izvori	31
8.3. Korištenje informacija i fotografija s društvenih mreža	32
8.4. Fotografije s mjesta nesreće i upozorenje na korištenje grafičkih (uznemirujućih) snimki	36
8.5. Kršenje odrednica etike prema McQuaileu	37
8.6. Kršenje prava na privatnost žrtve	42
8.7. Diskriminacija	46
9. OD SLUČAJA DO SLUČAJA: PRAVILA NISU ISTOVJETNA	48
9.1. SLUČAJ 1: Danijel Bezuk	48
9.2. SLUČAJ 2: Nikoll Dedić	50
9.3. SLUČAJ 3: Laura Cvijić	51
10. STAVOVI MEDIJSKIH DJELATNIKA	53
10.1. Kako trenutni medijski okoliš utječe na etiku novinarstva	53
10.2. Novinarstvo kao industrija ili profesija i odnos prema etici	56
10.3. Odgovornost novinara: (samo)regulacija etičkim kodeksom i moralnim kompasom	57
10.4. Javni interes u objavi fotografija i privatnih informacija	61
11. CHECK-LISTA ZA ETIČNO IZVJEŠTAVANJE O TRAGIČNIM SMRTNIM SLUČAJEVIMA	68

12.	ZAKLJUČAK	70
13.	LITERATURA	72
14.	PRILOZI	76
14.1.	Istraživačka matrica	76
14.2.	Vodič za polustrukturirane intervjue.....	80
14.3.	Intervju 1: Večernji list / novinar / 3 godine u novinarstvu	82
14.4.	Intervju 2: Jutarnji list / novinar / 6 godina u novinarstvu	91
14.5.	Intervju 3: Večernji list / novinarka i bivša urednica Crne kronike / 28 godina u novinarstvu	99
14.6.	Intervju 4: Jutarnji list / urednik / 10 godina u novinarstvu	105
14.7.	Intervju 5: HRT / novinarka / 34 godine u novinarstvu	110
14.8.	Intervju 6: Nova TV / urednica informativnog programa / 27 godina u novinarstvu	117
15.	SAŽETAK	124
16.	SUMMARY	125

1. UVOD

„Postoji novinarstvo i crnokronikaška pornografija i mi se bavimo ovim drugim“, u anonimnom intervjuu o izvještavanju hrvatskih medija o tragičnim smrtnim slučajevima istaknula je novinarka *Večernjeg lista* koja se već 30 godina bavi crnom kronikom. Crna kronika termin je koji se u novinarstvu koristi za sve što kao temu ima vijesti koje bilježe društvene devijacije, prekršaje, nesreće, ljudske tragedije, krađe, ubojstva i ostala kaznena djela. Ovaj rad fokusira se na izvještavanje hrvatskih medija o tragičnim smrtnim slučajevima. Takve vijesti redovito su dio medijskog prostora, posebice ako je osoba umrla u neobičnim okolnostima ili ako je riječ o smrti javne osobe (IPSO, 2018). Izvještavanje o smrti iziskuje oprezan pristup, a ispred svega poštivanje etičkih načela struke te, naravno, zakona. U Hrvatskoj je etika izvještavanja o smrti regulirana Kodeksom časti hrvatskih novinara, a drži se da u izvještavanju o smrti ne bi trebalo biti mjesta za senzacionalizam i borbu za publikom. Odgovornost novinara prilikom izvještavanja o smrti je velika, a istraživanja su pokazala da se, primjerice, izvještavanje o samoubojstvima može dovesti u vezu s povećanom stopom tog čina (medijskapismenost, 2019). Svaka je smrt drugačija i prethode joj različite okolnosti pa je iznimno teško i nemoguće svesti ih pod zajednički nazivnik i univerzalna pravila. Nema regulacije koja se može primijeniti na sve, a smatra se da regulacija niti ne bi mogla biti bolja nego što je (Keeble i Mair, 2012).

U ovom se istraživanju, kroz kombinaciju metoda analize sadržaja i polustrukturiranih intervjua s medijskim djelatnicima, nastoji utvrditi koje su glavne smjernice kojima se medijski djelatnici vode prilikom izvještavanja o tragičnim smrtnim slučajevima te postoje li dovoljno jasne smjernice, kodeksi i pravila za izvještavanje o tragičnim smrtnim slučajevima. Analizirana su tri slučaja (samoubojstvo Danijela Bezuka nakon terorističkog napada na Markovom trgu, ubojstvo 2-godišnje Nikoll Dedić te pogibija Laure Cvijić u potresu u Petrinji) u tri medija (*Jutarnji list*, Index.hr i Dnevnik Nove TV). Uslijedili su intervjui sa šest medijskih djelatnika iz četiri hrvatske medijske kuće (Nova TV, HRT, *Večernji list*, *Jutarnji list*). Cilj je doći do liste savjeta i smjernica za koje medijski djelatnici smatraju da trebaju biti obvezujući prilikom izvještavanja o tragičnim smrtnim slučajevima.

Rad je strukturiran u 12 poglavlja, uključujući uvod i zaključak. U poglavlju *Izvještavanje o smrti* daje se pregled etičkih prijepora, novinarske odgovornosti i smjernica za izvještavanje o smrti. Slijedi poglavlje *Slučajevi koji su promijenili pogled na etiku izvještavanja o smrtnim*

slučajevima u kojem se kroz slučajeve pogibije Princeze Diane, terorističkog napada na WTC i rata u Iraku obrađuju teme važnosti fotografije, uloge medija za vrijeme nacionalne krize te na koji način pojedinačni slučajevi mogu potaknuti dublje promjene u shvaćanju novinarske etike. Nadalje se obrađuje tema izvještavanja o samoubojstvu u poglavlju *Izvještavanje o samoubojstvu: Wertherov i Papagenov efekt*, sljedeće poglavlje naslovljeno *Pravo javnosti da zna ili pornografija: empatička i faktografska teorija* dotaknulo se i javnog interesa, a u poglavlju *Regulacija izvještavanja o smrti* otvara se polemika može li se uopće bolje (samo)regulirati ovaj aspekt novinarskog djelovanja. Nakon teorijskog okvira slijedi istraživanje te zaključak donesen na temelju analiziranih 69 članaka i televizijskih priloga te intervjua s medijskim djelatnicama i djelatnicima na temelju čijih je izjava napravljena i *check-lista* za izvještavanje o tragičnim smrtnim slučajevima koja je sastavljena od savjeta i smjernica koje intervjuirani medijski djelatnici smatraju najbitnijima prilikom izvještavanja o tragičnim smrtnim slučajevima.

2. IZVJEŠTAVANJE O SMRTI

Mediji redovito objavljuju priče o smrti posebice ako je osoba umrla u neobičnim okolnostima, neočekivano ili ako je riječ o smrti javne osobe. Štoviše, mnogi novinari smatraju da je njihova odgovornost da izvijeste o smrti jer tako mogu osigurati da javnost razumije razloge zbog kojih je netko umro, mogu skrenuti pozornost na okolnosti koje potencijalno mogu dovesti do smrti, ali i razjasniti bilo kakve glasine ili sumnje o smrti (IPSO, 2018). No, izvještavanje o smrti je osjetljivo područje i iziskuje oprezan pristup, a ispred svega poštivanje etičkih načela.

U izvještavanju o smrti ne bi trebalo biti mjesta za senzacionalizam, za borbu za klikove ili povećanu tiražu ili pak za naslađivanje. Ipak, „svjedoci smo erozije profesionalnih standarada novinarstva, posebice pod utjecajem utrke za nakladom, gledanošću i slušanošću“ (Malović i dr., 2008). Ta erozija vidi se i prilikom izvještavanja o smrti: novinari miješaju svoju ulogu s ulogom policajaca, otkrivaju imena žrtava u slučajevima kada za to nema opravdanog javnog interesa, skloni su osudi i prije nego institucije proglase krivca... Ako iz izvještavanja izostane etika, neminovno je da će novinarskim izvještavanjem netko ostati oštećen. Itekako se može povrijediti i dostojanstvo žrtve, ali i obitelji, partnera, prijatelja... stoga je izvještavanje o ovim pitanjima prilično zahtjevan posao za novinara koji želi ispravno, dostojanstveno te, povrh svega, etično obavljati svoj posao.

S obzirom na to da je riječ, najčešće, o nepredvidljivim okolnostima, svaki se slučaj razlikuje i u mnogočemu je poseban te ga je teško strpati u isti koš i pod isti nazivnik s nekim drugim slučajevima, nije jednostavno ponuditi jasna pravila izvještavanja o smrti kojih se novinari trebaju držati. Umjesto toga postoje smjernice koje nisu obvezatne, no tu su da usmjeravaju odnosno služe kao putokaz ka ispravnom izvještavanju o smrtnim slučajevima. Kako kažu Hiebert, Ungurait i Bohn, novinarska etika treba postaviti norme, smjernice, pravila i kodekse koji će ih voditi, ali ne i prisiljavati novinare kako bi bili humaniji (cit. prema Malović i dr., 2008). U ovom će se poglavlju istražiti koja su to pravila, norme, povelje, smjernice i kodeksi koji mogu novinarima pomoći da ne skrenu s puta etike prilikom izvještavanja o tragičnim smrtnim slučajevima.

2.1. Etički prijepori, odgovornost i smjernice prilikom izvještavanja o smrti

Denis McQuail, britanski teoretičar komunikacije koji se smatra jednim od najutjecajnijih znanstvenika u području studija masovnih komunikacija, postavio je odrednice novinarske

etike. To su danas globalne i univerzalne smjernice za novinare. Prema McQuailu odrednice novinarske etike su: (i) istinitost i točnost, (ii) nepristranost i poštenje, (iii) poštovanje osobnosti i privatnosti, (iv) neovisnost o pojedinim interesima, (v) odgovornost prema društvu i društvenim dobrima, (vi), poštovanje zakona te (vii) moral, pristojnost i dobar ukus. Ako nisu zadovoljeni ovi preduvjeti teško da možemo govoriti o etičnom novinarstvu. Ipak, teško je 'izmjeriti' neke od ovih stavki. Primjerice, može se lako potvrditi ili opovrgnuti je li novinar izvijestio istinito i točno, je li u skladu sa zakonom i donekle je li prekršio pravo na pristojnost. No, odrediti je li tema obrađena moralno, pristojno i s dobrim ukusom znatno je teže. Riječ je o subjektivnim kategorijama koje se razlikuju od pojedinca do pojedinca – kako među novinarima, tako i među publikom koja čita, gleda ili sluša sadržaj i procjenjuje njegov 'dobar ukus'. Nekome je već samo izvještavanje o smrti prešlo granicu dobrog ukusa. Također, mediji imaju pravo izvještavati o činjenici da je netko umro (IPSO, 2018). Uostalom, teme smrti uglavnom zadovoljavaju većinu elemenata vrijednosti vijesti jer je smrt neočekivana, ruši 'normalno' stanje stvari, često je društveno značajna, a također je i negativna pojava pa je vjerojatnost da će se o njoj izvještavati visoka (Morse, 2014). Prema La Rocheu elementi vrijednosti vijesti su: znamenitost, blizina, osjećaj, seks, napredak, sukob, kobnost, borba, drama, neobičnost, a vjerojatno najbitniji čimbenik vijesti je negativnost (Mast, 2022). Izvještavanje je, dakle, rezultat posebnih odluka (svjesnih ili nesvjesnih). Čimbenici vijesti određuju vrijednost vijesti događaja i tema te utječu na odabir tema i način na koji ih se obrađuje.

Kako onda izvještavati o smrti? Treba naglasiti da ne postoje čvrsta pravila koja bi vrijedila za sve slučajeve. Nema regulacije koja se može primijeniti na sve, a smatra se da regulacija niti ne bi mogla biti bolja nego što je (Keeble i Mair, 2012). Sve klauzule novinarskih kodeksa mogu se skupiti u pet riječi: sloboda, pravda, dostojanstvo, mir i ljubav (Bertrand, 2007). IPSO (*Independent Press Standards Organisation*) je izdao univerzalni vodič u kojemu navodi da je na novinarima da pristupe sa suosjećanjem i diskrecijom. Novinari ne smiju objavljivati informacije koje bi mogle uzrokovati nepotrebnu tugu prijateljima i obitelji osobe koja je preminula, novinari ne smiju biti ti koji će obavijestiti obitelj o smrti, moraju se potruditi da izvještaji o smrti budu točni i da ne uznemiravaju ljude. Također, u slučajevima gdje je netko izvršio samoubojstvo, pravilo je da se ne objavljuje previše informacija o načinu smrti (IPSO, 2018). Osim ovih univerzalnih smjernica, gotovo svaka zemlja ima propisane vlastite novinarske kodekse, smjernice i deklaracije. Dok su neke prilično detaljne, druge su pak iznimno šture i nerazrađene. Većinom nema prepreka da se

smjernice jedne zemlje koriste i van njezinih granica iako se društveni kontekst može u određenoj mjeri razlikovati od zemlje do zemlje. No, ništa ne sprječava, primjerice, novinara iz Hrvatske da se ako ima etičku dilemu na koju ne može pronaći odgovor u Kodeksu časti hrvatskih novinara, posluži francuskim ili pak finskim kodeksom.

Kodeks časti hrvatskih novinara opći je nacrt etičkog djelovanja novinara u Hrvatskoj, a donosi opća određenja o njihovim pravima i dužnostima. Sastavljen je po uzoru na kodekse drugih međunarodnih novinarskih udruženja, a Kodeks časti koji je danas na snazi usvojen je na 50. skupštini Hrvatskog novinarskog društva, održanoj 27. studenog 2009. u Opatiji. U svom su radu novinari dužni braniti ljudska prava, dostojanstvo, slobode i vrijednosti, a njihova je obveza pridržavati se profesionalnih etičkih načela koja je Hrvatsko novinarsko društvo utvrdilo Kodeksom časti hrvatskih novinara. U ovom su dokumentu dva članka namijenjena izvještavanju o smrti, članci 15 i 16.

„Posebna se pozornost, obazrivost i odgovornost zahtijeva pri izvještavanju o samoubojstvima, nesrećama, osobnim tragedijama, bolestima, smrtnim slučajevima i nasilnim djelima. Novinar treba izbjegavati intervjuiranje i prikazivanje osoba koje su izravno ili neizravno pogođene tim događajima, osim kada je riječ o iznimnom javnom interesu. U tom je slučaju novinar dužan voditi računa o časti, ugledu i dostojanstvu osoba o kojima izvještava“. (Kodeks časti hrvatskih novinara, čl. 15)

Drugi članak Kodeksa časti hrvatskih novinara koji govori o izvještavanju je članak 16. Ovaj članak odnosi se na samoubojstva i pokušaje samoubojstva, a kaže da se takve vijesti ne naglašavaju te ih treba svesti na najmanju moguću mjeru.

„Vijesti o samoubojstvima i pokušajima samoubojstava se ne naglašavaju te ih treba svesti na najmanju moguću mjeru, uz poseban obzir kad je riječ o djeci. Potrebno je pridržavati se stručnih smjernica za izvještavanje o samoubojstvima“. (Kodeks časti hrvatskih novinara, čl. 16)

Kao što smo i ranije ustvrdili, iznimno je važno imati na umu da nema pravila koja su „uklesana u kamenu“ kada je riječ o izvještavanju o smrti, već se rasprave pokreću na temelju pojedinačnih slučajeva (Keeble i Mair, 2012). Polazna točka za izvještavanje ili ne izvještavanje o nečemu stoga može biti postojanje iznimnog javnog interesa. Kada je riječ o etici izvještavanja o smrti najbolje se, kao i uvijek kada je riječ o novinarskoj etici, voditi vlastitim moralnim kompasom. Svaki novinar trebao bi preispitati sebe prije nego li objavi

podatke o kojima se dvoji. Ne treba brzo donositi zaključke već treba voditi računa o posljedicama brzog donošenja zaključaka, iznosi Vilović (2003). Naime, nijedan kodeks ne može u potpunosti predvidjeti sve slučajeve pa često valja apelirati na zdrav razum ili neki moralni osjećaj, smatra Bertrand (2007). Dakle, svaki novinar mora osjećati odgovornost prilikom obavljanja svoga posla. Upravo je etika odgovornosti jedna od dvije vrste etike koje Weber razlikuje, a u kontekstu koje govori i o novinarstvu. Etika odgovornosti nalaže čovjeku da vodi računa o posljedicama svojih moralnih stavova i činova, smatra Weber i navodi da dobar novinarski rad zahtijeva barem toliko 'duha' kao i neka učena djelatnost te je kod svakog časnog novinara osjećaj odgovornosti iznimno izražen (cit. prema Vilović, 2003). John Merrill pak tvrdi da se novinar mora brinuti da čini ispravne stvari, mora željeti biti etičan i takva iskrena želja vodit će ga u potrazi za pobjedom moralnosti i za etično donošenje odluka. Ipak, i on priznaje da je etiku teško dosljedno ostvariti, osobito u novije vrijeme te da su stalni jedino etički prijepori (cit. prema Vilović, 2003). Stoga, iako je dobar okvir prilikom izvještavanja voditi se svojim moralnim kompasom, važne su i smjernice koje u tome pomažu novinarima.

Dobre smjernice postavila je Münchenska deklaracija o pravima i dužnostima novinara usvojena 1971. godine koju potpisuju predstavnici udruženja i federacija novinara zemalja koje su tada bile članice Europske ekonomske zajednice (Francuska, Savezna Republika Njemačka, Italija, Belgija, Nizozemska i Luksemburg). Između ostalog, ova deklaracija određuje da novinari ne smiju koristiti nelegitimne metode da bi se došli do informacije, fotografija ili dokumenata. Francuski kodeks, pak, upozorava novinare da ne brkaju svoju ulogu s ulogom policajca, a Finski kodeks nalaže da se podaci koju zadiru u privatni život na objavljuju sve dok se nije pokazala potreba zbog viših, općih interesa. I Danci se slažu, okvirno imaju isti stav imaju prema ubojstvima i pokušajima samoubojstva. U Njemačkom kodeksu iznesena je i preporuka da nema potrebe za objavljivanjem imena ljudi koji su stradali u prometnim nesrećama ili koji su na bilo koji način upleteni u kriminalnu djelatnost (cit. prema Vilović, 2003).

Claudia Mast (2022) u priručniku za novinare „Abeceda novinarstva“ ističe da su pitanja odgovornosti i etike sve češća u novinarstvu. U redakcijama se gotovo svakodnevno događaju situacije u kojima se postavljaju pitanja na koja se ne može odgovoriti „samo tako“. Primjerice: Spominje li se u slučaju zločina ime počinitelja u novinama? Izvještava li se o njegovom državljanstvu? Prikazuju li se slike zločina ili čak žrtve? Jesu li dopušteni videozapisi nesreća? Na sva ova pitanja odgovor je: „ovisi“. Budući da novinari djeluju

između potrebe javnosti za informacijom, zaštite privatnosti onih o kojima se izvještava, onih koji informaciju daju i onih na koje informacija utječe, kao i komercijalnih interesa vlastitog medija, etički skup pravila je neophodan da bi se medijskim djelatnicima pružile referentne točke i standardne definicije za kritične slučajeve. Kako kaže Mast (2022: 417): „Mediji kao četvrta sila dužni su pridržavati se standarda ako svoj posao rade u službi javnosti“. Dakle, nema lakih odluka o pitanjima koja se pojave tijekom istraživanja ili objavljivanja, ali kodeksi mogu pomoći u donošenju hitnih odluka (Bertrand, 2007). Kodeksi mnogo toga zabranjuju, a malo propisuju jer je lakše složiti se oko grešaka koje treba izbjegavati nego oko vrlina koje valja njegovati. Treba imati na umu da nijedan novinarski kodeks „nije sveto pismo“ (Bertrand, 2007) i da ga se ne treba pridržavati bezuvjetno. Kodeksi su tu da služe kao podsjetnik, a svaki od njih pretpostavlja da novinar ima svoj moralni osjećaj.

3. SLUČAJEVI KOJI SU PROMIJENILI POGLED NA (ETIKU) IZVJEŠTAVANJA O SMRTNIM SLUČAJEVIMA

Prema Malović i dr. (2008), neki od bitnih događaja koji su utjecali na shvaćanje etike novinarstva su napad na Svjetski trgovački centar 11. rujna 2001. te rat u Iraku koji je postavio nove standarde izvještavanja, a direktna je posljedica ranije spomenutog terorističkog napada na WTC. U ovom će se poglavlju analizirati slučajevi koji su promijenili pogled na etiku izvještavanja o smrti.

3.1. Slučaj Princeze Diane: smrt koja je promijenila zakone i novinarske kodekse

Smrt Princeze Diane izazvala je golemu medijsku pozornost. Nakon njezine smrti svi britanski pa i dobar dio globalnih medija tjednima se bavio temama njezine smrti. Čak i danas – gotovo tri desetljeća kasnije – još uvijek možemo naići na nove medijske izvještaje o toj nesreći. Uglavnom su to vijesti o presudama paparazzima koji su pratili automobil u kojem je stradala Lady Di ili teorijama o tome je li nesreća zapravo bila namjerna.

Zašto smrt princeze Diane puni novinske stupce i televizijsku minutažu čak i danas? Jer zadovoljava mnoge čimbenike odnosno elemente vrijednosti vijesti. Ipak, u ovom je slučaju najvažniji čimbenik to što je Diana bila princeza. Bila je *celebrity* ličnost, slavna osoba. Dio britanske kraljevske obitelji. I to vijest o njezinoj smrti – baš kao i njezinom životu – čini *'newsworthy'* odnosno vrijednom izvještavanja. Osim što takve vijesti zanimaju javnost, od *celebrity* vijesti korist imaju i sami mediji. Novine su obvezane biti zainteresirane za kraljevstvo jer kraljevi simboliziraju hijerarhiju i privilegije, a naglašavanje hijerarhije i privilegija služi interesima kapitalizma, u kojem industrija novina sudjeluje (Fowler 1991: 20). Baš ta činjenica da je Diana *celebrity* osoba usko je povezana s utjecajem koji je njezina smrt imala na medije i etiku novinarstva. Pogibija princeze Diane rezultirala je promjenama zakona i novinarskih kodeksa kako u Velikoj Britaniji, tako i van zemlje, čak na drugom kontinentu.

Nesreća u kojoj je poginula Diana dogodila se kada je automobil u kojem su se nalazili pokušavao izbjeći paparazze i sudario se s betonskim stupom u tunelu Alma u Parizu. Paparazzi su pokušavali snimiti nju i njezina partnera Dodi Al-Fayeda. Smatra se da je njihova prisutnost stvorila kaotičnu situaciju i pritisak na vozača automobila, a pokušaj izbjegavanja paparazza rezultirao je nesrećom. Paparazzi su, dakle, jedan od faktora koji je utjecao na tragičnu smrt princeze Diane. Presuđeno je da su za nesreću krivi i vozač koji je

neoprezno vozio, ali i paparazzi koji su ih pratili. I to je bio alarm za britanske medije koji su na ovaj način pratili svaki Dijanin korak. Gallupova anketa provedena 1997. godine pokazala je da je 43% britanske javnosti smatralo fotografe "izuzetno" odgovornima za nesreću. Tako se nakon tragične nesreće raspoloženje javnosti okrenulo protiv paparazza i medija (Saad, 2017).

Ova je nesreća rezultirala promjenama u zakonodavstvu, kodeksima i smjernicama namijenjenima medijima. Stvari su se dramatično promijenile za britanske novine i fotografe. Osam dana nakon smrti Diane *Daily Mail* je obećao zabraniti fotografije paparazza na svojim stranicama. *Press Complaints Commission* (PCC), britansko tijelo za samoregulaciju medija koje ima kodeks ponašanja za medije, dodalo je klauzulu o uznemiravanju ubrzo nakon Dijanine smrti. Navedeno je da se novinari ne smiju baviti zastrašivanjem, uznemiravanjem ili upornim progonom. Ne smiju nastaviti s ispitivanjem, telefoniranjem, progonom ili fotografiranjem pojedinaca nakon što ih se zamoli da prestanu. Također, ne smiju ostati na privatnom posjedu kada ih se zamoli da odu i ne smiju slijediti osobe. Ako se traži, moraju se identificirati i navesti za koga rade. Ova klauzula ostaje na snazi do danas, a kodeks ponašanja se redovito pregledava i ažurira po potrebi (Bartrand, 2023). Od siječnja 1998., uporaba fotografija nastalih korištenjem teleobjektiva za slikanje osoba na privatnim mjestima bez njihovog pristanka smatra se neprihvatljivom prema kodeksu ponašanja. Isto tako, prvi je put precizno definirano što to čini privatna mjesta ("javno ili privatno vlasništvo na kojem postoji razumna očekivanja privatnosti") (Samuelson, 2017). Ova klauzula i dalje je na snazi danas. Revizija PCC-a je također uključila klauzulu prema kojoj će urednik biti odgovoran za objavljivanje materijala bez obzira na to jesu li materijal dobili novinari novina ili slobodni suradnici (Samuelson, 2017). Smrt Princeze od Walesa nije rezultirala samo promjenama u novinarskim kodeksima već i zakonskim izmjenama. Zakona koji bi se bavili pitanjem osobne privatnosti prije Dijanine smrti nije bilo, osim u iznimnim okolnostima, piše Samuelson (2017). Zakon o zaštiti od uznemiravanja (PHA) uveden je godinu dana nakon što je Diana umrla. Dakle, godinu dana nakon Dijanine smrti PHA je postao primarni pravni lijek za slavne osobe protiv paparazza i medija općenito.

Kako je Lady Di postala globalna ikona za života, njezina smrt imala je posljedice po medije i izvan Ujedinjenog Kraljevstva. U Sjedinjenim Američkim Državama, točnije u saveznoj državi Kaliforniji, 1998. godine usvojen je prvi zakon protiv paparazza, izravno kao reakcija na smrt princeze Diane. Ovaj je zakon spriječio fotografe da ilegalno ulaze na privatni posjed kako bi dobili fotografije. Godine 2005. dodana je klauzula koja navodi da fotografi ne smiju

fizički kontaktirati svoje subjekte, a 2010. godine usvojen je zakon koji sprječava paparazze da voze neoprezno u potrazi za fotografijom. Iako je taj zakon 2012. godine proglašen neustavnim, sudski je postupak poništen od strane žalbenog suda 2015. godine pa je zakon i danas na snazi (Barrand, 2013).

Ironično je što su isti mediji, koji su osuđivali vlastito sudjelovanje u Dijaninoj smrti, nastavili profitirati od nje neprekidnim objavljivanjem priča o njoj tijekom gotovo 30 godina, unatoč tome što su rijetko izlazile nove spoznaje o slučaju (Tucker, 2018).

3.2. Slučaj 9/11: uloga medija za vrijeme nacionalne krize i izvještavanje o terorizmu

Koju bi ulogu mediji trebali imati za vrijeme nacionalne krize i trebaju li tada 'ublažiti' svoje izvještavanje? Dva su to pitanja koja su se pojavila neposredno nakon napada na WTC. Malović i dr. (1998) kažu da je ovaj teroristički napad jedan od događaja koji je utjecao na shvaćanje etike novinarstva te postavio nove standarde novinarstva.

Govorimo o nizu koordiniranih napada usmjerenih protiv Sjedinjenih Američkih Država, u kojima je 19 osoba u službi Al-Qaide otelo četiri američka zrakoplova te tako usmrtilo gotovo 3000 i ranilo 6000 ljudi. Dva su zrakoplova udarila u zgrade Svjetskog trgovačkog centra (WTC) na Manhattanu u New Yorku, a obje su se građevine srušile. Treći je zrakoplov udario u Pentagon, glavno sjedište Ministarstva obrane SAD-a, a četvrti se zrakoplov srušio u ruralnom dijelu Pennsylvanije 130 km istočno od Pittsburga nakon što su putnici pružili otpor otimačima (History.com, 2023).

Kako pišu Malović i dr. (2008) mediji su iznova i iznova prikazivali snimke zabijanja zrakoplova u WTC i tako od tragičnog i terorističkog događaja pravili senzaciju. Također, prekršena su mnoga pravila o privatnosti prikazivanjem snimki i fotografija ljudi kako skaču u smrt, zahvaćeni plamenom. Medijima se može pripisati da su izvještavali neosjetljivo i nanosili bol inzistiranjem na informacijama o poginulima. Naime, tako je kršeno pravo na privatnost, a šteta je nanošena kako žrtvama tako i njihovim obiteljima. U nekim izvještajima NBC je emitirao telefonske poruke koje su ostavili ljudi zaglavljani u tornju neposredno prije smrti (Kovačević i Perišin, 2014: 133). Slučaj „9/11“ poteže i pitanje etičke uporabe fotografija ili snimki kojima se ilustrira slučaj, o čemu ćemo više govoriti u poglavlju koje će govoriti o ratu u Iraku. Osim navedenog, način na koji su američki mediji uokvirili napade izvršene 11. rujna 2001. godine odražava poziv na odmazdu. Naime, mediji su uveliko citirali izjave političara koji predlažu vojni odgovor, kao i reakcije običnih američkih građana koji pozivaju na odmazdu (Marthoz, 2018).

Teroristički napad na SAD 11. rujna 2001. američki *mainstream* mediji pretvorili su u “9/11”, odnosno seriju dramatičnih i emotivnih priča koje su nametnule određene okvire shvaćanja tog događaja te se trajno urezale u kolektivno pamćenje (Kovačević i Perišin, 2014: 117). Već u prvih nekoliko sati nakon napada mediji su stvorili moralni šok, čvrstu emotivnu vezu sa žrtvama napada, pretvorili su spasioce u heroje, stvorili su veliki osjećaj ljubavi i zajedništva među Amerikancima. Drugim riječima, stavljen je naglasak na emocije, strah i svojevrsni spektakl krize, a vrlo malo na odgovornost i kritičku evaluaciju razloga napada. Dakle, fokusi priča bile su ljudske tragedije, strah i panika. Medijima su se proširile snimke i svjedočanstva koja su kasnije uklonjena upravo radi toga što su u potpunoj suprotnosti sa svim etičkim načelima novinarstva. Najveću su pažnju privukla svjedočanstva onih koji su vidjeli ljude kako skaču iz WTC-a prije nego što su se građevine urušile. Jedan je svjedok u intervjuu rekao: „Skakali su u parovima. Skakali su – kao kiša ljudi. To je bilo nevjerojatno, misliš da se moraš okrenuti i pobjeći, a svi su samo sleđeni stajali i gledali“. Osim svjedočanstava ovog tipa, Kovačević i Perišin (2014: 132) ističu da su prva dva dana nakon napada emitirane mnoge snimke ljudi koji su skakali u smrt. Kako je javnost ubrzo počela s kritikama radi ovog televizijskog poteza, snimke su uklonjene iz produkcije svih mainstream televizijskih kanala, a ubrzo su uklonjena i svjedočanstva (Monahan, 2010: 106, prema Kovačević i Perišin, 2014: 132).

„Napad 9/11 simbolički se dogodio četiri puta: u Hollywoodu prije napada kao ideja koja puni kinodvorane, kao spektakl koji su kreirali mediji tijekom i nakon napada, kao spektakl koji je našao svoje mjesto u kulturnom pamćenju te kao spektakl u Hollywoodu nakon napada“ (Kovačević i Perišin, 2014: 138)

Ovaj događaj za SAD je bio prava nacionalna kriza koja je uzrokovana terorizmom. Osim terorizma uzrok nacionalne krize može biti i, primjerice, prirodna katastrofa poput uragana, tsunamija ili potresa. Prilikom izvještavanja o ovom terorističkom činu koji predstavlja nacionalnu krizu brojni su mediji vrlo lako potegnuli za elementima domoljublja koji su tako izmiješani sa šokantnim vijestima i zajedno preneseni traumatiziranom narodu (Malović i dr., 2008). Na televiziji smo, primjerice, mogli vidjeti novinare kako izvještavaju noseći oznake zemlje (primjerice broš), a na radiju se vrtjela pjesma „God, Bless America“. Ovakve domoljubne geste u suštoj su suprotnosti s načelima novinarske neutralnosti (Malović i dr., 2008) te dodatno raspiruju paniku, traumu i strah. Stoga se postavlja pitanje preuzimaju li novinarske organizacije odgovornost za način na koji obavljaju svoj posao i kako je on prihvaćen? Sličan smo način izvještavanja mogli vidjeti i prilikom izvještavanja o nizu

razornih potresa u Hrvatskoj u 2021. godini, a zasigurno je najupečatljiviji spot koji se emitirao na javnom medijskom servisu HRT-u, a koji je prikazivao snimke razrušene Hrvatske uz glazbenu podlogu pjesme „Dajem ti srce“. Slučaj „9/11“ može poslužiti kao praktični primjer teorije izvještavanja o nacionalnim krizama i o terorizmu.

Medijsko izvještavanje o terorizmu, međutim, nije ograničeno samo na ovakve dramatične trenutke koji prekidaju normalan tijek života (Marthoz, 2018). Ima i terorističkih napada koji su manjeg dosega odnosno ne izazovu nacionalnu krizu niti imaju ovoliki globalni doseg kao „9/11“. Izvještavanje o terorizmu zahtijeva posebne istraživačke i analitičke sposobnosti s obzirom da je riječ o temama koje su krajnje složene i koje utječu na međunarodnu politiku, unutrašnje političke odnose snaga, religiju i prekogranični kriminal. Ovakve teme mogu mnogo toga otkriti o sposobnosti medija, njihovom načinu rada, refleksima i rutini, ali i o njihovim principima i vrijednostima. Terorizam također stavlja na kušnju slobodu i nezavisnost medija. Naime, nakon masovnih napada mediji su skloni (uostalom, kao i za prirodnih katastrofa) priklanjati se uredbama vladajućih i emocijama javnosti. Čine to iz patriotizma, proračunatosti ili pod prisilom. Međutim, tako riskiraju pretjeranu autocenzuru i pretvaraju se u megafone državne vlasti (Marthoz, 2018). Izvještavanje o temama terorizma i nasilnog ekstremizma ne bi se trebalo svoditi samo na situacije u kojima se nasilje događa već se treba kontinuirano izvještavati o njegovim uzrocima i posljedicama (OSCE, 2019). Izvještaje o motivima i ideologiji počinitelja treba prepustiti analitičarima s kredibilitetom kako ne bi došlo do banaliziranja, relativiziranja ili širenja mržnje i panike. Stoga treba paziti i na jezik koji se koristi. Posebna se pažnja usmjerava na upotrebu imena žrtava i svih onih koji su direktno pogođeni događajem. Također, traži se balans između osobnih priča žrtava i priča o izvršiteljima, a iznimno je bitno da se čin ne okarakterizira terorističkim prije nego su to učinile institucije (OSCE, 2019).

„Prilikom kvalificiranja događaja izuzetno je važno pozivati se na službene izvore informacija te sa kvalifikacijom djela sačekati do službenog priopćenja relevantnih službi. Do tada izvještavanje treba biti opisno i bez prefiksa 'teroristički'“ (OSCE, 2019).

Principi kojima se treba voditi prilikom izvještavanja o nasilnom ekstremizmu i terorizmu mogu se svesti na sljedeće: (i) izvještavanje mora biti balansirano i bez generalizacije, (ii) u prvim izvještajima novinar se vodi činjenicama, a analiza, stavovi i mišljenja dolaze kasnije, (iii) novinari su odgovorni služiti se relevantnim izvorima informacija, (iv) informacije se prenose precizno i nedvosmisleno, (v) u kvalifikaciji djela novinar se služi isključivo

službenim informacijama, (vi) fotografije i snimke potrebne da bi se predočio razmjor napada objavljuju se tako da balansiraju između dostojanstva žrtava i interesa javnosti, (vii) u fokusu su žrtve i preživjeli, (viii) motive napada neće analizirati ni tumačiti očevici, (ix) mediji ne objavljuju imena niti inicijale žrtava prije potvrde nadležnih institucija, (x) u slučaju širenja govora mržnje, panike i straha, za njihovo sprječavanje mediji će upotrijebiti dostupne alate (OSCE, 2019).

3.3. Slučaj Irak: kako je rat u Iraku promijenio shvaćanje važnosti fotografije

U novinarstvu se veliki naglasak stavlja na vizualan sadržaj odnosno fotografije i snimke koje prate izvještaje. Fotoreporter i snimatelji su iznimno važna karika u medijskoj industriji jer nam fotografije pomažu da bolje razumijemo svijet u kojem živimo (Morse, 2014). U novinarskim izvještajima o smrti velika se polemika uvijek vodi upravo oko fotografija i snimki jer je vizualna dokumentacija smrti često kontroverzna. Važnost fotografije u ovom ćemo poglavlju predstaviti kroz primjer izvještavanja o ratu u Iraku.

Griffin (2010) objašnjava da izvještaji i slike povezane s ekstremnim sukobima i pitanjima života i smrti imaju tendenciju privući intenzivnu pažnju javnosti i potencijalno utjecati na javno mnijenje. Stoga velika odgovornost leži na fotografima i snimateljima koji izvještavaju o ovakvim pitanjima. Valja napomenuti da u ratu i za vrijeme nacionalne krize novinarstvo vrlo lako postaje pristalo i nacionalistički nastrojeno, ne odražava ideje neovisnog i kritičkog (foto)novinarstva pa čak niti spremnost za prikazivanje ideje rata (Griffin, 2010). Upravo je to vidljivo i na primjeru rata u Iraku koji je prvi praktični primjer „ugrađivanja“ novinara u rat (eng. *embedded journalism*). Naime, novinari, fotoreporter i snimatelji putovali su, živjeli i radili uz vojnike, bila je to velika promjena u načinu izvještavanja u odnosu na Zaljevski rat i rat u Afganistanu gdje su novinari bili „osuđeni“ na informacije koje bi dobili u press dvoranama (Griffin, 2010). Sada su oni bili u središtu zbivanja, na terenu, u rovovima. I iako se doima da bi taj potez donio veću slobodu novinarima i neovisnost te smanjio utjecaj tek jednostranih informacija, pokazalo se da je zapravo riječ o promišljenom potezu Pentagona jer su novinari i fotoreporter (nesvjesno) jasno bili na strani „svojih“ (Griffin, 2010). Carol B. Schwalbe (2006) analizirala je kako su američki *news* portali vizualno prikazali rat u Iraku. Analizirala je 526 slika na početnim stranicama 26 glavnih *news* portala. Njezin je cilj bio vidjeti utjecaj koji vizualni prikaz rata može imati na oblikovanje kolektivnog pamćenja. Fotografije i snimke koje su proučavane potvrdile su patriotski, prijateljski ratni narativ – američku vojnu moć, efikasne trupe s tehnološki superiornim oružjem, herojsko spašavanje,

pobjedu i kontrolu – umjesto nepredvidivih ili neočekivanih slika, poput traume rata, globalne ekonomije ili ekološke štete. (Schwalbe, 2006). Kako je to postignuto? Iako je prikazano daleko više slika vojnika u akciji i Iraka uhvaćenih u kaosu rata, dominirale su slike „iz scene“ oružja i vojnika, kao i portreti američkih političkih i vojnih vođa te portreti neprijatelja ili „terorističkih“ vođa. Dakle, nema fotografija koje prikazuju ljudske žrtve, nema slika uništenih domova i drugih građevina, nema slika snimljenih iz perspektive Iračana. Ulaskom duboko u unutrašnjost Iraka očekivalo bi se povećanje slika borbe i broja civilnih žrtava ili smrti no takve su slike i snimke gotovo pa u potpunosti izostale (Griffin, 2010). Prisutnost fotoreportera proizvela je novi „žanr“ fotografija – slike iračkih civila. Medije su preplavile fotografije i snimke civila koji mašu američkim vojnicima, snimke i fotografije zarobljenih iračkih vojnika i policajaca te djece i odraslih kojima američki i britanski vojnici pružaju humanitarnu pomoć, ali i cijele skupine Iračana kako pozdravljaju dolazak američke vojske. Ovakve su fotografije i snimke išle na ruku narativu koji je američka vlast htjela proizvesti, a kojim se američki vojnici uokviravaju kao dobročinitelji. Druge strane medalje, dakle, nema. To je važno jer su upravo fotografije te koje imaju ključnu ulogu u oblikovanju našeg kolektivnog pamćenja (Schwalbe, 2006).

Još jedan problem koji je na površinu izvuklo izvještavanje o ratu u Iraku je pitanje autentičnosti fotografija. Fotografije spontanog rušenja kipa Sadama Huseina u Bagdadu postale su kultne i obišle su cijeli svijet. Jedini problem je što su fotografije – inscenirane. Nije došlo ni do kakvog spontanog okupljanja stanovnika Bagdada koji su odlučili srušiti kip dotadašnjeg predsjednika. Kasnije se saznalo da je scena pažljivo osmišljena. Američki pukovnik i tim za psihološke operacije (PSYOP) ogradili su trg, dopustili relativno maloj grupi iračkih emigranata da se okupi oko statue, a zatim koristili oklopna vozila i čelične kabele kako bi srušili statuu za navijačku iračku grupu (Griffin, 2010).

Etična upotreba fotografija još je jedno problematično pitanje prilikom izvještavanja o smrtnim slučajevima. Naime, vizualna dokumentacija smrti često je kontroverzna. Iako nam slike u pravilu pomažu shvatiti u kakvom svijetu živimo, kada je u pitanju smrt onda fotografije mogu imati suprotan efekt jer je smrt i dalje tabu (Morse, 2014). Drugim riječima, dok nam je kod drugih priča lakše kad imamo vizualni prikaz, kad je smrt u pitanju (a posebice ona nasilna), onda je vizualno pokriće teme uznemiravajuće. Dakle, u slučajevima kao što su rat, teroristički napadi ili prirodne katastrofe treba biti oprezan kako bi se izbjegle uznemirujuće fotografije i snimke. Morse (2014) piše da je prikaz nasilne smrti uvrjedljiv i neprimjeren u očima javnosti. Nepisano je pravilo da urednik/ca prije objave moralno upitne

slike promisli kako bi se osjećao/la da se oni ili netko njihov nađu u takvoj situaciji kao na slici. Postoje preporuke da se umjesto eksplicitnih fotografija smrti koriste implicitni prikazi koji bi sugerirali što se dogodilo. Druga alternativa je da se deskriptivno opiše događaj tako da publika maštom vizualizira što se dogodilo. Malović i dr. (2008) kao smjernice koje mogu pripomoći pri selekciji (ne)primjerenih fotografija prenose popis pitanja koja mogu poslužiti novinaru / uredniku da odredi hoće li fotografiju 'servirati' publici ili ne. Popis pitanja je pripremio Poynter institut, a pitanja se mogu iskoristiti i da bi se testirale snimke za televizijske reportaže. Pitanja su:

- 1) Kako će fotografije unaprijediti priču ili pomoći čitateljima da je bolje razumiju?
- 2) Kakav kontekst bi novinarske kuće trebale dati kad odluče iskoristiti fotografije?
- 3) Na koja će se novinarska načela i ciljeve oslanjati novinarske kuće da bi opravdale svoje odluke?
- 4) Kakve posljedice predviđaju ako (ne) objave te fotografije?

Valja napomenuti da na odabir može utjecati i to gledamo li na novinarstvo kao industriju ili profesiju, kako to piše Bertrand (2007). Ukoliko nam je novinarstvo industrija, postoji veća mogućnost da ćemo nauštrb profesionalnih normi (nesvjesno) donijeti komercijalnu odluku. Moramo biti svjesni da suvremeni novinarski radovi rutinski iskorištavaju strah, voajerizam i emocionalnu fascinaciju kako bi povećali vlastitu nakladu, gledanost i kličanost (Griffin, 2010).

4. IZVJEŠTAVANJE O SAMOUBOJSTVU: WERTHEROV I PAPAGENOV EFEKT

Jedno od najosjetljivijih područja izvještavanja o smrti je izvještavanje o samoubojstvu. Prema članku 16. kodeksa časti hrvatskih novinara „vijesti o samoubojstvima i pokušajima samoubojstava se ne naglašavaju te ih treba svesti na najmanju moguću mjeru“. Poseban obzir nalaže se u slučajevima kad je riječ o djeci. Kodeks nalaže da je potrebno pridržavati se stručnih smjernica za izvještavanje o samoubojstvima. Izvještavanje o samoubojstvima iziskuje posebnu pažnju jer takva smrt uzrokuje posebne teškoće za preživjele članove obitelji, često uključujući teške odluke o tome što reći prijateljima i obitelji o tome kako je voljena osoba umrla (IPSO, 2018). Istraživanja pokazuju da nijedna smrt ne ostavlja toliko emocionalnih posljedica na obitelj kao samoubojstvo, stoga mnoge obitelji žele ograničiti broj ljudi koji znaju ovo izuzetno osjetljivu informaciju. Također, izvještavanje o samoubojstvima može imati važnu ulogu u prevenciji samoubojstava i njihovu razumijevanju (RANZCP, 2019) ili može potaknuti na još više slučajeva samoubojstava. Zato je vrlo važan način kako će se to učiniti. Može se dogoditi da se izvještavanjem skine stigma sa samoubojice i njegove obitelji ili potpuno suprotna situacija u kojoj se destigmatizira samoubojstvo kao čin, a to dovodi do porasta broja samoubojstava (medijskapismenost.hr, 2019). Ova je pojava, poznata kao „Wertherov efekt“, imenovana je na temelju događaja iz 1774. godine kada je objavljena Goetheova knjiga „Patnje mladog Werthera“ u kojoj Werther počini samoubojstvo radi nesretne ljubavi. Izlazak knjige izazvao je niz sličnih samoubojstava. To nije jedini slučaj u kojem je pisanje o samoubojstvu u konačnici dovelo do samoubojstava, slično se dogodilo i nakon objavljivanja „Ane Karenjine“, knjige „Final Exit“ te nakon izlaska „priručnika“ „Samoubojstvo, naputci za uporabu“ (medijskapismenost.hr, 2019).

Uznemirujuću činjenicu da pisanje o samoubojstvu potiče nova samoubojstva istraživački je obradio još Bandura (1986., cit. prema medijskapismenost.hr, 2019). Bandura je došao do niza podataka o povezanosti izvještavanja o samoubojstvima i naknadnih samoubojstava. Tako je istražio da se mjesecu nakon smrti Marilyn Monroe od predoziranja, stopa samoubojstava povećala za 12%. Otkrio je i da su javni prikazi samoubojstva „običnih“ ljudi također praćeni povećanom stopom samoubojstava, ali da javni prikazi prirodnih smrti slavnih ljudi nisu praćeni povećanom stopom samoubojstava. Došao je i do uznemirujućeg podatka da se nakon medijskog prezentiranja samoubojstva povećava stopa kobnih automobilskih i avionskih nesreća za koje se pretpostavlja da su zapravo samoubojstva vozača odnosno pilota koji je sa sobom u smrt odveo i druge (medijskapismenost.hr, 2019). Radi te

vrlo jasno dokazane povezanosti između „pokrivanja“ tema samoubojstava i naknadnih samoubojstava, vrlo je važno da novinari posvete posebnu pažnju načinu na koji će o ovim osjetljivim temama izvještavati jer odgovorno izvještavanje o samoubojstvima može imati važnu ulogu u prevenciji samoubojstava (RANZCP, 2019). Taj efekt poznat je pod nazivom „Papagenov efekt“.

Dakle, dok senzacionalistički medijski izvještaji mogu potaknuti daljnja samoubojstva (Wertherov efekt), otkriveno je da su učinci vijesti povezanih sa samoubojstvom ponekad i zaštitni, ovisno o sadržaju priče. Konkretno, izvještaji o ljudima koji usvajaju konstruktivne strategije suočavanja u nepovoljnim okolnostima povezani su s kasnijim smanjenjem stopa samoubojstava (Niederkröthaler i dr., 2010). Novinarski izvještaji koji imaju ulogu u prevenciji samoubojstava su ne-senzacionalistički i slijede preporuke Svjetske zdravstvene organizacije o izvještavanju o samoubojstvima kao što je izbjegavanje izraza poput „epidemija samoubojstava“. Dakle, određeni medijski izvještaji o smrti mogu biti vrlo relevantni u prevenciji samoubojstava i taj efekt medija zovemo Papagenov efekt u čast lika Papagena u Mozartovoj operi Čarobna frula. Naime, kad Papageno strahuje da je izgubio svoju ljubav, priprema se ubiti, ali ga tri dječaka spašavaju u posljednji tren podsjećajući ga na to koje alternative ima (Niederkröthaler i dr., 2010). Upravo je stoga potrebno prikladno izvještavati o samoubojstvu, odnosno da se to čini točno, odgovorno i etično (RANZCP, 2019).

Postoje naputci kojih bi se mediji trebali držati pri izvještavanju o samoubojstvima. Statističke podatke treba tumačiti pažljivo i ispravno te upotrebljavati autentične i pouzdane izvore informacija. Treba izbjegavati izraze kao što su „epidemija suicida“ ili „mjesto s najvišom stopom suicida na svijetu“ te odoljeti izvještavanju o suicidalnom ponašanju kao „razumljivom odgovoru na društvene i kulturne promjene ili degradacije“ (medijskapismenost.hr, 2019). Isto tako, senzacionalističke reportaže o samoubojstvima trebalo bi izbjegavati, naročito kada je riječ o poznatim osobama. Reportažu treba svesti na najmanju moguću mjeru te izbjeći pretjerivanje, ali i fotografije umrlog, upotrijebljenog načina i scene samoubojstva (medijskapismenost.hr, 2019). Među najčešćim kršenjima etičkih načela prilikom izvještavanja o smrtima samoubojstvom je nepotrebno objavljivanje privatnih informacija kojima se negativno prikazuju preminuli i krši anonimnost preminulih i njihove obitelji (Gregory i dr., 2020). Smatra se i da naslove na prvoj stranici nikada ne bi trebale zauzimati priče o samoubojstvima. Treba izbjegavati detaljan opis načina izvedbe i načina nabave sredstava, a korisno je naglasiti mnogobrojne čimbenike koji utječu na izbor

suicidalnog ponašanja. Samoubojstvo ne bi trebalo opisati kao način kojim je osoba riješila osobne probleme kao što su bankrot, akademski neuspjeh ili seksualno zlostavljanje. Reportaže trebaju naglasiti utjecaj koji samoubojstvo ima na obitelj i druge preživjele, u smislu stigme i psihičke patnje. Treba uzeti u obzir da veličanje žrtve samoubojstva kao mučenika i predmeta javne pohvale može sugerirati da društvo cijeni suicidalno ponašanje pa bi umjesto toga naglasak trebao biti na žaljenju zbog smrti te osobe. Također, opisivanje fizičkih posljedica neuspješnih pokušaja samoubojstava (kao što je oštećenje mozga ili paraliza) može djelotvorno odvratiti od pokušaja suicida (medijskapismenost.hr, 2019). U svojim smjernicama za medije Svjetske zdravstvene organizacije WHO (2023) savjetuje medije da pruže točne informacije o tome gdje i kako potražiti pomoć za suicidalne misli i krize. Također, mediji trebaju educirati javnost činjenicama o samoubojstvu i prevenciji samoubojstva na temelju točnih informacija. Vrlo je važno da novinari budu oprezni prilikom intervjuiranja članova obitelji ili prijatelja koji su pretrpjeli gubitak ili osoba koje su imale iskustvo sa suicidalnim mislima. Poseban oprez nalaže se u pričama o izvještavanju o samoubojstvima poznatih osoba. Savjetuje se izvještavanje o tome kako se nositi sa suicidalnim mislima te o važnosti traženja pomoći. Isto tako, mediji ne smiju pojednostavljivati razlog za samoubojstvo ili ga svesti na jedini faktor, koristiti fotografije, video zapise, audio snimke ili digitalne ili društvene medijske poveznice. WHO (2023) također nalaže da se ne koristi jezik odnosno sadržaj koji senzacionalizira, romantizira ili normalizira samoubojstvo. Savjetuje se ne postavljati sadržaj povezan sa samoubojstvom kao glavnu priču u vijestima. Mediji trebaju izbjegavati korištenje senzacionalističkog jezika u naslovima, opisivanje korištene metode, imenovanje i pružanje detalja o lokaciji. Također, ako se na sudskim ispitivanjima pročitaju oprostajna pisma (što nije uobičajena praksa), novinari su slobodni izvijestiti o sadržaju (IPSO, 2018), ali ne znači da bi to i trebali učiniti – WHO (2023) savjetuje izbjegavanje izvještavanja o detaljima oprostajnih pisama.

Gregory i dr. (2020) su istražili kako ljudi čija je bliska osoba izvršila samoubojstvo doživljavaju novinarski pristup izvještavanju o ovim temama. Zamijećene su značajne varijacije u stavovima o prihvatljivim razinama detalja izvještavanja. U nekim slučajevima su čak prigovori vezani uz novinare koji su se pridržavali etičkih standarda i smjernica struke. To jasno ocrta koliko je teško donijeti jasne smjernice jer svatko ima svoje granice ispravnog i poželjnog izvještavanja. Ipak, najviše negativnih iskustava povezano je s takozvanom „medijskom invazijom“ odnosno prikrivenim metodama prikupljanja informacija, netočnim prikazima osobe koja je preminula i fokusiranja na senzacionalističke detalje (Gregory i dr.,

2020). Istaknuto je da su ožalošćene osobe prekomjernim izvještavanjem medija izgubile kontrolu nad time što drugi znaju o smrti, a nezadovoljni su i jer su se mediji rijetko savjetovali s obitelji pa bi došlo do objavljivanja netočnih informacija. Stječe se dojam da su se novinari fokusirali na senzacionalističke prikaze smrti samo kako bi privukli pažnju publike, dakle prodaja je bila važnija od etike. Iako medijske smjernice naglašavaju izbjegavanje objave detalja o metodi samoubojstva i korištenja fotografija preminulih, ožalošćeni su spremni pružiti te informacije i fotografije ako bi to doprinijelo točnosti u izvještavanju (Gregory i dr., 2020).

Iako istraživanje koje su proveli Gregory i dr. (2020) nije jedino istraživanje koje je potvrdilo da novinarsko izvještavanje o samoubojstvima može imati štetne učinke, neki novinari izražavaju skepsu u vezi s dokazima o štetnim učincima izvještavanja o samoubojstvima. Percipiraju smjernice kao prekomjerne restrikcije i prijetnju dužnosti da budu istiniti. Ovo istraživanje pokazalo je važnost konzultacije s ožalošćenima kako bi se adresirale želje ožalošćenih, ali i provjerile činjenice. Gregory i dr. (2020) stoga smatraju da bi se medijske smjernice trebale revidirati kako bi predložile prikladne načine iniciranja kontakta s ožalošćenima.

5. PRAVO JAVNOSTI DA ZNA ILI PORNOGRAFIJA? EMPATIČKA I FAKTOGRAFSKA TEORIJA

Prilikom izvještavanja o smrti najveća je dilema treba li prezentirati stvarnost onakvom kakva ona je i tako zadovoljiti pravo javnosti da zna ili je eksplicitni prikaz stvarnosti voajerizam i nije u službi javnog interesa (Morse, 2014).

Dio teoretičara slaže se da određene informacije i fotografije treba izostaviti radi zaštite privatnosti i dostojanstva.

„Ako imate teroristički napad u centru grada, naravno da činjenice moraju biti dostavljene. Ali povrh toga, prikazivanje slika ljudskih tijela, razlivene krvi po ulici, neprepoznatljivih leševa – to ne samo da je zadiranje u privatnost i ljudsko dostojanstvo, to je pornografija“, Dr. Yuval Karniel, direktor etičkog povjerenstva Israel Broadcasting Authority i bivši član Izraelskog medijskog vijeća (Morse, 2014)

Dio pak ima drugačije mišljenje u kojem je činjenično stanje stvari svetinja.

„Pravo javnosti da zna je važnije od poštovanja prema mrtvima. Novinari trebaju donijeti publici stvarnost onakvu kakva ona je. Ako je 24 ljudi ubijeno usred Tel-Aviva jedno jutro – i to pokvari nečiju jutarnju kavu – onda taj netko ima lošu sreću. To je stvarnost. Tako je kako izgleda“, Anonimno (Morse, 2014).

Novinari moraju posegnuti ili za jednim ili za drugim pristupom koje Barović (2010) definira kao empatičku i faktografsku teoriju. Ove dvije oprečne teorije posebno je korisno razmotriti u kontekstu izvještavanja o kriznim situacijama. Empatički pristup znači da novinar u kriznoj situaciji mora imati više empatije za patnju žrtve ili marginalizirane grupe (Barović, 2010). Kako objašnjava Morse (2014), eksplicitno pokrivanje tragičnih događaja uzrokuje nepotrebnu paniku među gledateljima i narušava pravo na dostojanstvo koje ima žrtva. U empatičkom pristupu ravnodušnost u izvještavanju je nedopustiva. Martin Bell jedan je od najznačajnijih zagovornika empatičkog novinarstva, kaže da „televizijska slika za razliku od ogledala utječe na ono što prikazuje“ (Bell, 1997, cit. prema Barović, 2010). Drugim riječima, na medijima je da filtriraju informacije koje će doći do publike jer novinar mora zadovoljiti pravo javnosti da zna, ali ne nauštrb stvaranja panike i kršenja dostojanstva (Morse, 2014).

Antipod ovoj teoriji je teorija faktografskog ili činjeničnog pristupa. Jedan od najznačajnijih zagovornika ove teorije je John Simpson koji smatra da novinar ima zadatak saznati činjenično stanje. Prema njemu, novinar nema zadatak suosjećati, nego razumjeti, što

naravno ne isključuje human odnos prema unesrećenima. Pobornici ovog pristupa smatraju da je distanca osnovni element novinarstva bez kojeg je nemoguć profesionalni odnos, što je posebno važno u kriznim situacijama. Novinar u kriznim situacijama mora prihvatiti jedan od dva osnovna pristupa. Kako kaže Morse (2014), čak i kada nije upitno treba li se izvještavati, upitno je kako to učiniti. Novinar mora odlučiti hoće li prezentirati sve ili će poštivati žrtve i obitelji. I dok pobornici empatičke teorije kritiziraju faktografsku radi neosjetljivosti, pobornici faktografske teorije drže da je empatička teorija neprihvatljiva jer zahtijeva uvođenje emotivnog rasuđivanja i izvještava prema unaprijed postavljenim predrasudama, a ne na osnovi stvarne slike neke krizne situacije (Barović, 2010).

6. REGULACIJA IZVJEŠTAVANJA O SMRTI

Kao što smo ranije naveli, a moglo se vidjeti i u primjerima koje smo obradili, nema univerzalnih smjernica koje bi odgovorile na sve nedoumice kada je riječ o etici izvještavanja o smrti već se rasprave pokreću na temelju pojedinačnih slučajeva. Smatra se da bi regulacija samo naštetila pa stoga novinar treba informirano pristupiti svakom slučaju i u skladu s njegovim obilježjima ga odraditi (Keeble i Mair, 2012). Primjerice, ne može se izvještavati o samoubojstvu Danijela Bezuka, koji je pucao po Markovom trgu, a zatim se ubio, samo po smjericama koje se preporučuju za samoubojstvo jer je ujedno riječ i o činu nasilnog ekstremizma. Dakle, treba imati na umu mnogo čimbenika prije nego se krene u izvještavanje. Jedan od bitnijih, a često kršenih je i presumpcija nevinosti (Bertrand, 2007). Ipak, treba uzeti u obzir i suvremeni medijski okoliš. Naime, suvremeni mediji istovremeno su industrija, javna usluga i politička institucija, piše Bertrand (2007), a kao industrija podložni su komercijalizaciji koja ruši standarde novinarstva i ugrožava profesionalne standarde i samim time potkopava se povjerenje javnosti u medije (Malović i dr., 2008). Novinari nikada nisu radili mirno i u idealnim uvjetima, a brzina je oduvijek jedna od najvećih zamki novinarstva – posebice otkako je internet novinarstva. Novinari donose veliki broj odluka u kratkom vremenu, njihovo je okruženje stresno, a stalno su izloženi sudu javnosti. Nerijetko su u etički upitnom trenutku novinari prepušteni sami sebi, svojem znanju i, ako ga imaju, profesionalnom obrazovanju. Kako se često novinarstvom bave i oni bez akademskog zaleđa u novinarstvu, od presudnog je značenja integritet i snaga novinarske ličnosti (Malović i dr., 2008).

Regulacija izvještavanja o smrti nije rješenje već može izazvati konflikt iz tri vrlo jednostavna razloga. Prvo je činjenica da novinari takozvanim *'death knock'* pričama pristupaju najčešće tako da ne vjeruju da će ožalošćeni, odnosno obitelj žrtve, htjeti razgovarati s njima. To se razlikuje od slučaja do slučaja. Nikoga se ne može prisiliti na razgovor ako ne želi, ali valja imati na umu da zapravo više obitelji želi medijsku pažnju nego što ih ne želi, ne da bi dobili „pet minuta slave“ već tako imaju osjećaj da smrt njihovog voljenog člana obitelji nije bila uzaludna (Keeble i Mair, 2012). Drugi razlog zašto se ne može regulirati izvještavanje o smrti, već se zahtjeva individualan pristup svakom slučaju je takozvana hijerarhija žrtava. Ne može se na isti način pristupiti smrti slavne osobe, osobe poznatoj široj javnosti i nepoznatog pojedinca, a ne može se niti reći da je jedna smrt vrjednija od druge. I treći argument je činjenica da su zapravo upravo novinari oni koji više sumnjaju u moralnost i etičnost izvještavanja o smrti, nego čitatelji. Novinari više propituju ispravnost

tekstova, dok čitatelji vrlo često ne pristupaju kritički tekstu ili čak niti ne razumiju zašto bi u nekom tekstu nečiji identitet trebao ostati skriven (Keeble i Mair, 2012).

Zato se radije prakticira informirani pristup koji se bazira na tri principa: kontekst, kontrola i pristanak (context, control, consent). Kontekst bi značio da novinar mora biti upoznat s etičkim normama – što se smatra dobrim, a što lošim, što hoće, a što neće raditi u pojedinim slučajevima – tako će za svaki slučaj moći odrediti kontekst odnosno individualni pristup. Jednostavnije rečeno, znat će kako pristupiti temi. Kontrola se može odnositi na materijal s društvenih mreža. Novinar treba biti svjestan da se na tek puko preuzimanje sadržaja s mreža gleda negativno i treba ponuditi ožalošćenima da ili dozvole korištenje sadržaja ili da sami stvore kontekst, tako u jednu ruku novinar daje obitelji žrtve kontrolu nad izvještajem. Sve ove tri točke informiranog pristupa su povezane pa smo tako već obradili i treću opciju, a to je pristanak. Dakle, obitelj treba dati svoj pristanak za objavu materijala s mrežnih profila ili svojih komentara. Stvaranje ispravnog konteksta za sobom vozi kontaktiranje obitelji čime im se daje kontrola nad sadržajem što rezultira pristankom na objavu (Keeble i Mair, 2012).

U suvremenom kontekstu, novinarstvo se – pa tako i novinarska etika – posljednjih godina revidira. Novinarstvo je ulaskom interneta i društvenih medija u našu svakodnevicu izgubilo monopol na stvaranje javnog mnijenja u društvu. Dok su prije interneta novinari bili *gatekeeperi*, odnosno odlučivali su što će postati vijest, širenjem *online* komunikacije *gatekeeping* postaje sve manje važan, a novinari gube monopol u prenošenju vijesti (Mast, 2022). Javlja se i takozvano građansko novinarstvo koje također zadaje udarac klasičnom poimanju medija i novinarstva. Uvjeti rada za novinare su se drastično promijenili. Konkurentsko okružje postalo je jače no ikada ranije, javnost izbirljivija, a mnogi u industriji bore se za goli opstanak. Internet je doprinio komercijalizaciji novinarstva. Drugim riječima, uspon novih medija označio je radikalnu promjenu medijskog pejzaža (Beckett, 2008), a samim time i novinarske etike.

Uspon novih medija znači da novinarska etika prolazi kroz težak prijelaz od tradicionalne, profesionalne etike do etike novih medija. Stoga se, objašnjava Eid (2009) i profesionalni novinari i novonastali 'građanski novinari' bore da revidiraju novinarsku etiku. Razvojem novih medija razvile su se i nove forme novinarstva s kojima su došli i novi oblici prelaska granica u mjeri koja do sada nije bila moguća (Beckett, 2008). Stoga danas novinari raspravljaju o tome trebaju li i kako prilagoditi postojeće norme poput točnosti, provjere

informacija i objektivnosti (Eid, 2009). Novinarstvo, smatra O'Sullivan (2008) još uvijek uči koje su implikacije interneta koji je medijskim kućama ponudio novu platformu za doseganje publike, ali i postao rutina i svakodnevnica u prikupljanju i obradi vijesti i tema.

Ovakav medijski okoliš otvara novo poglavlje za novinarsku etiku jer se novinari susreću s pitanjima i dilemama s kojima se do sada nisu imali prilike susresti. Neka od njih su, primjerice, mogu li novinari koristiti informacije i fotografije s društvenih mreža? Danas je uvriježeno pravilo da novinari smiju uzimati informacije s društvenih mreža poput Facebooka i Instagrama, kao i s drugih web stranica na kojima netko može objavljivati informacije o sebi (IPSO, 2018). Kad govorimo o izvještavanju o smrtnim slučajevima, to mogu učiniti kako bi pronašli slike osobe koja je preminula, detalje o tome kakva je bila osoba ili kako prijatelji i obitelj odaju počast. Smatra se da u većini slučajeva novinari smiju objavljivati fotografije i komentare objavljene na ovim web stranicama ako nema postavki privatnosti koje štite fotografije ili komentare i ako ne prikazuju ništa što bi moglo biti privatno (IPSO, 2018). No postoje i oprečni stavovi medijskih teoretičara i znanstvenika koji smatraju da je korištenje informacija s nećijih društvenih medija istovrijedno hakiranju (Keeble i Mair, 2012). U digitalnom dobu malo je tabua i malo je privatnosti, ali ako se počini kažnjivo djelo na štetu mrtve osobe (na primjer uvreda časti) čime se dodatno nanosi šteta obitelji, to nije etično. Dakle, objavljivanjem nećijih statusa koje je objavio na društvenim mrežama zapravo je ulazak u etički sivu zonu. Novinari se nerijetko u pokušaju obogaćivanja vijesti, odnosno dodavanja nove vrijednosti, posluže informacijama dostupnima na društvenim mrežama. Prenose što je žrtva pisala, komentirala, lajkala, koliko često je objavljivala i nerijetko dovode to u vezu s događajima koji su povod te vijesti. Opravdanje za prenošenje objava s društvenih mreža često je činjenica da su profili javni. Ipak, brojni teoretičari smatraju da to ne umanjuje činjenicu da je novinar time ušao u sivu zonu. Naime, istraživanja pokazuju da čak 78% ljudi ne bi objavilo neke od svojih objava kada bi znali da će te objave prenijeti *mainstream* mediji. Drugim riječima, 'obični' ljudi, koji nisu navikli na pozornost javnosti ne računaju na to da bi mogli postati medijski materijal. Ipak, ista pravila ne vrijede za poznate osobe koje su svoj život izložile javnosti. Kod 'nepoznatih' osoba mediji trebaju paziti na puno više stvari, kao što je korištenje fotografija koje su ustupili prijatelji preminule osobe ili su ih preuzeli s društvenih mreža bez pristanka i odobrenja bliske osobe, odnosno uže obitelji. Takve stvari mogu izazvati nenamjerne nevolje (Morse, 2014).

Glavni razlog zašto novinari pretražuju profile preminulih i prenose statuse koje su tamo objavili je izbjegavanje kontakta s ožalošćenima. Naime, nepisano je pravilo da se uvijek

treba kontaktirati ožalošćena obitelj koja bi dala dodatnu vrijednost vijesti i drugu stranu priče. Tako nastaju takozvane '*death knock*' priče (Morse, 2014). Takvi razgovori i pokušaji dobivanja izjave od osobe koja je tek ostala bez voljenog člana obitelji teški su i mučni kako za novinara tako i za obitelj, stoga novinari radije izbjegavaju takve situacije i vijest jednostavno nadopune sa sadržajem s društvenih mreža. Društvene mreže mogu biti od pomoći u situacijama kada novinar treba nabaviti izjavu ožalošćene osobe jer putem mreža mogu lako stupiti u kontakt s njima (Morse, 2014). Ipak, valja naglasiti da ožalošćeni uvijek imaju najveće pravo na privatnost, čak i ako su „*newsworthy*“. Dakle, iako pravo na privatnost ne spada u apsolutna ljudska prava, odnosno pod određenim uvjetima ono može biti uskraćeno, to ne vrijedi i u slučaju kada novinar za priču želi posegnuti za izjavama ožalošćenih.

Još jedna dilema s kojom se suvremeni reporteri susreću jest hoće li ili ne koristiti slike s društvenih mreža prilikom izvještavanja o smrti. Tu postoje tri ključne dileme. Prvo su postavke privatnosti na stranici/profilu. Ako profil nije otvoren za javnost ne bi se trebao uzimati sadržaj. Drugo je primjerenost slike koja bi se koristila. Primjerenost slike vrlo je važna jer ako je dostupna fotografija na kojoj je osoba pijana ili radi grimase, takve slike nisu za u medije uz takvu priču. Treće je pristanak obitelji. Novinari koji rade u novinama uvijek trebaju pokušati dobiti privolu obitelji žrtve da se koriste slike. Čak i ako nije dobiven pristanak za preuzimanje fotografija žrtve, sam čin kontaktiranja obitelji daje im svojevrsno upozorenje da će se u pojaviti priča o smrti njihove voljene osoba. Pokazalo se da su televizijski producenti puno manje zabrinuti oko dobivanja pristanka u odnosu na novinare tiskanih i *online* medija (Morse, 2014).

7. ISTRAŽIVANJE O ETICI IZVJEŠTAVANJA O TRAGIČNIM SMRTNIM SLUČAJEVIMA U HRVATSKIM MEDIJIMA

Istraživanje se temelji na dvije metode: analiza sadržaja medijskih tekstova i priloga i polustrukturirani intervjui s medijskim djelatnicima. Cilj je utvrditi vode li se mediji etičkim načelima u izvještavanju o tragičnim smrtnim slučajevima, koje su glavne smjernice kojima se medijski djelatnici vode te postoje li dovoljno jasne smjernice, kodeksi i pravila za izvještavanje o tragičnim smrtnim slučajevima. Naposljetku se želi doći do liste savjeta i smjernica za koje medijski djelatnici smatraju da trebaju biti obvezujući prilikom izvještavanja o tragičnim smrtnim slučajevima..

7.1. Analiza sadržaja

Analiza sadržaja je metoda istraživanja koja prevodi pisane, a ponekad i vizualne materijale u mjerljiv sadržaj (Franklin, 2013). Rezultati koji se dobiju analizom sadržaja mogu se mjeriti i iskazati brojučano. U ovom istraživanju analizirao se sadržaj tri medija o tri tragična smrtna slučaja. Analiziraju se prilozi iz središnje informativne emisije na Novoj TV (Dnevnika Nove TV) kao najgledanije informativne emisije, članci s portala Index.hr kao najčitanijeg hrvatskoj novinarskog portala koji nema svoju tiskanu inačicu te članci iz dnevnih novina *Jutarnji list* koji je prema istraživanju AZTN-a list s najvećom prodanom nakladom (s tržišnim udjelom između 20 i 30 posto), a koji po svojoj formi nije tabloid. Tragični smrtni slučajevi koji su istraživani različite su klasifikacije tako da su analizirani slučajevi ubojstva, samoubojstva te pogibije odnosno nesretnog smrtnog slučaja. Analizirani su slučajevi: samoubojstvo Danijela Bezuka (22-godišnjeg muškarca koji je pucao po zgradi Vlade i zatim se ubio), ubojstvo Nikoll Dedić (preminula od posljedica kontinuirane izloženosti obiteljskom nasilju) te pogibiju Laure Cvijić (preminula u potresu u Petrinji). Za svaki od navedena tri slučaja analiziralo se tjedan dana uže fokusiranog sadržaja što je rezultiralo sa 69 analiziranih članaka i priloga.

U slučaju Bezuk analizirali su se članci i prilozi objavljeni na Index.hr-u i Dnevniku Nove TV od 12. listopada 2020. do 19. listopada 2020., odnosno članci objavljeni u tiskanom izdanju *Jutarnjeg lista* od 13. listopada 2020. do 20. listopada 2020.

U slučaju Dedić analizirali su se članci i prilozi objavljeni na Index.hr-u i Dnevniku Nove TV od 4. travnja 2021. do 11. travnja 2021., odnosno članci objavljeni u tiskanom izdanju *Jutarnjeg lista* od 5. travnja 2021. do 12. travnja 2021.

U slučaju Cvijić analizirali su se članci i prilozi objavljeni na Index.hr-u i Dnevniku Nove TV od 29. prosinca 2020. do 5. siječnja 2021., odnosno članci objavljeni u tiskanom izdanju *Jutarnjeg lista* od 30. prosinca 2020. do 6. siječnja 2021.

U svrhu provedbe analize sadržaja izrađena je i analitička matrica koja sadrži 22 klasifikacijske kategorije (Prilog 1). U okviru istraživanja postavljene su sljedeće hipoteze za analizu sadržaja:

H1: Prilikom izvještavanja o tragičnim smrtnim slučajevima u većini analiziranih tekstova i priloga mediji se ne pridržavaju etičkih načela struke.

H2: Novinari učestalo koriste informacije i fotografije s društvenih mreža.

H3: Mediji učestalo otkrivaju privatne informacije o žrtvi za koje ne postoji opravdani interes javnosti.

H4: Mediji uglavnom ne koriste grafičke (uznemirujuće) slike s mjesta nesreće.

7.2. Polustrukturirani intervjui

Nakon provedene analize sadržaja ovih triju slučajeva provedeni su polustrukturirani intervjui s medijskim djelatnicima. Intervjuirano je ukupno šestero novinara i urednika. Intervjuiranim je osobama, zaposlenicima redakcija *Večernji list*, *Jutarnji list*, HRT i Nova TV, omogućena anonimnost. U okviru istraživanja, za intervjue su postavljena sljedeća istraživačka pitanja:

P1: Raspravlja li se u redakcijama o etičkim pravilima struke?

P2: Koja su glavna etička načela kojima se vode prilikom donošenja odluka o izvještavanju o tragičnim smrtnim slučajevima?

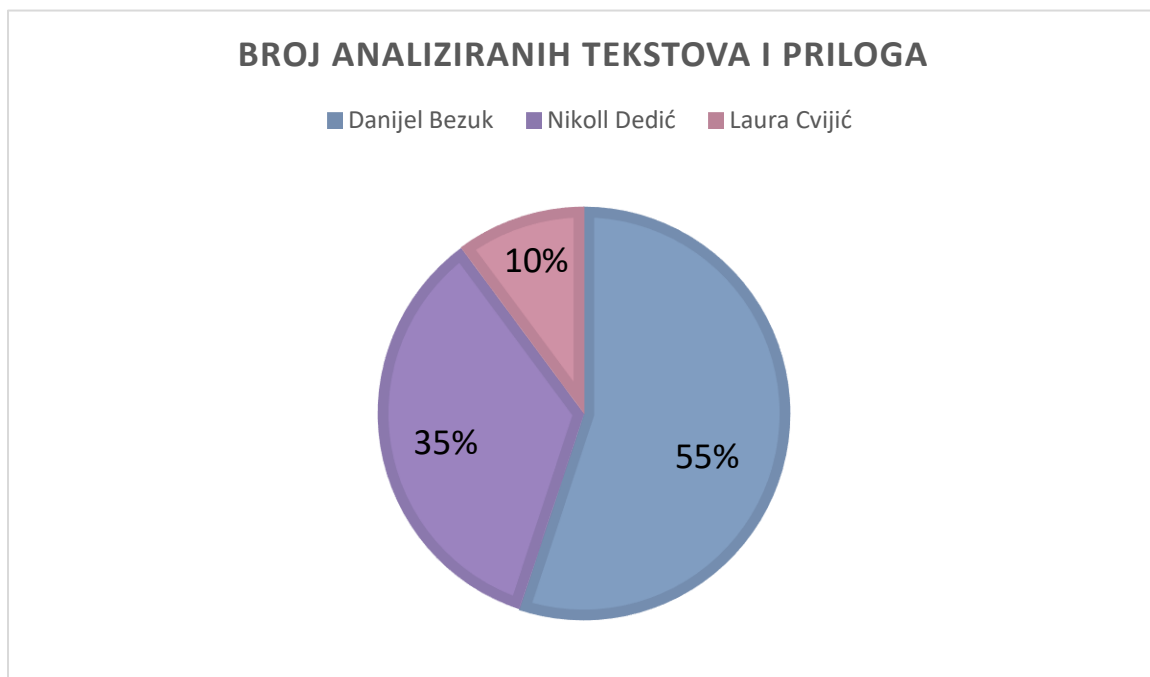
P3: Postoje li redakcijski kodeksi ili slična pravila kojima se vode i ako da, je li etika sadržana u njima?

P4: Kako trenutni 'medijski okoliš' utječe na etiku novinarstva?

P5: Kako njihov pogled na novinarstvo kao na profesiju ili industriju utječe na odnos prema etici?

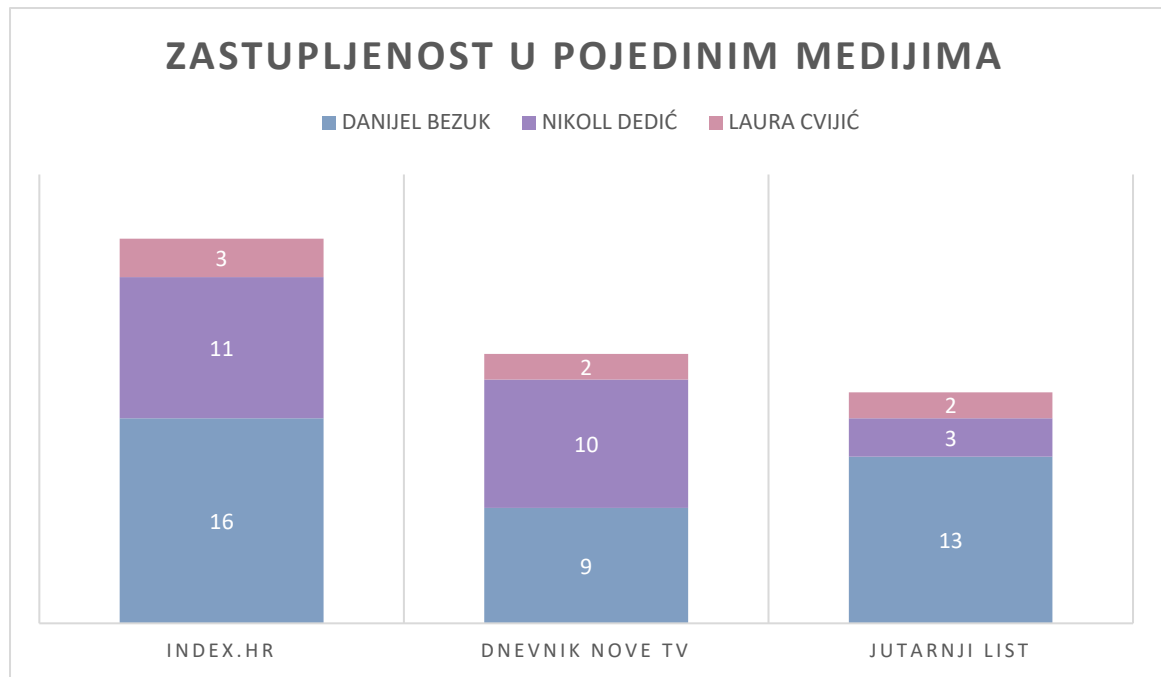
8. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Analizirano je ukupno 69 novinskih i *online* članaka te televizijskih priloga od kojih se najveći broj (55%) odnosi na slučaj samoubojstva Danijela Bezuka nakon terorističkog napada na Markovom trgu 12. listopada 2020. Analizirano je 38 priča o Danijelu Bezuku od kojih je 13 na Index.hr-u, 12 u *Jutarnjem listu* i 9 u Dnevniku Nove TV. O ubojstvu Nikoll Dedić analizirane su 24 priče, a o pogibiji Laure Cvijić sedam priča.

Graf 1: broj analiziranih tekstova i priloga (izvor: autorica)

Najveći broj analiziranih priča objavljeno je na portalu (30), slijedi televizija (21), a zatim novine (18). Najviše analiziranih priča s portala Index.hr odnosi se na slučaj Bezuk (53%), iz Dnevnik Nove TV na slučaj Dedić (48%), a iz *Jutarnjeg lista* također na slučaj Bezuk (72%).

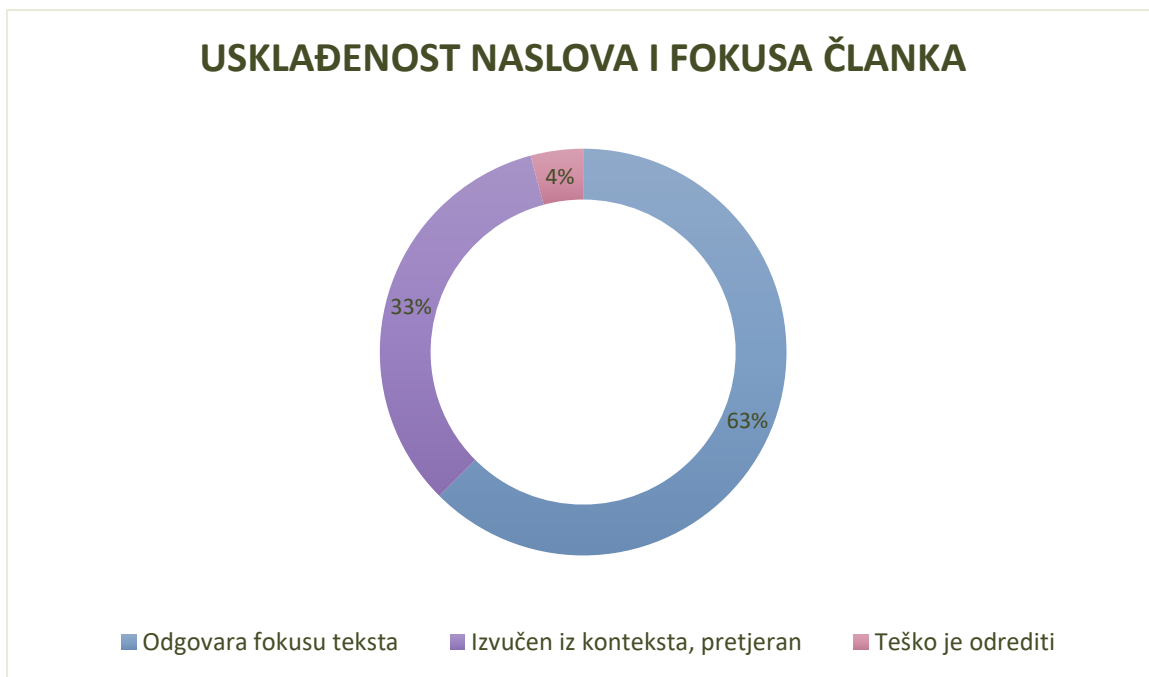

Graf 2: Zastupljenost slučajeva u medijima (izvor: autorica)

8.1. Naslovi i naslovnice

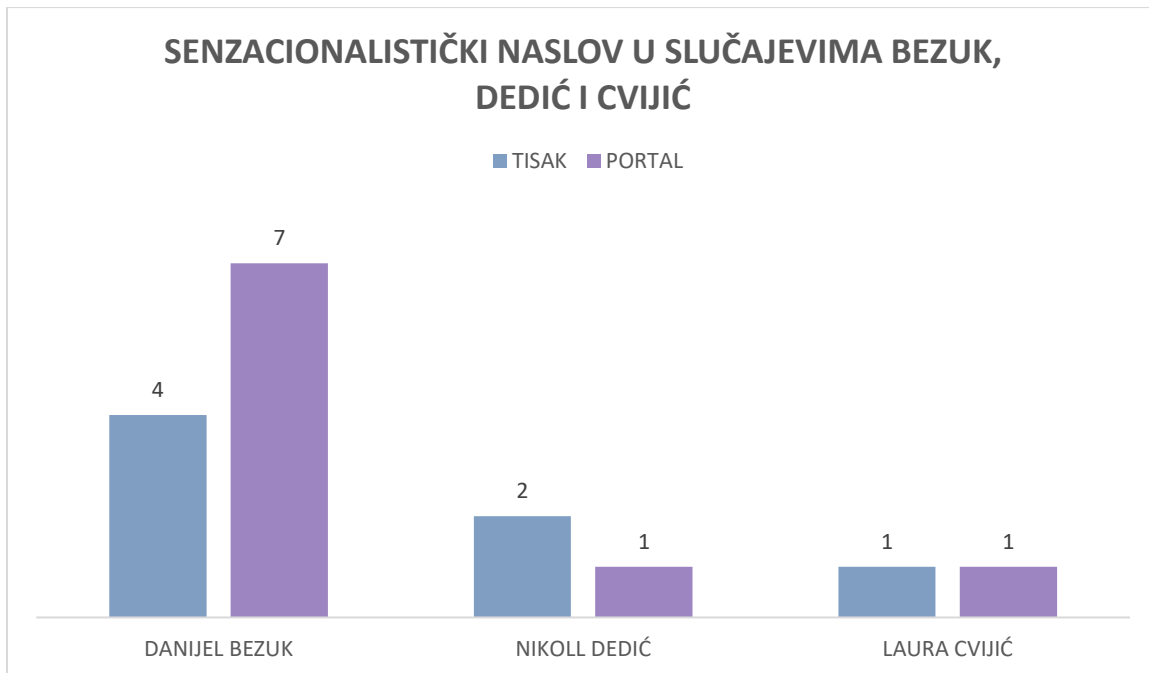
Naslov je dio članka o kojem s pravom možemo reći da ovisi sudbina članka i generalno gledano sudbina novinske kuće (Piletić, 2013). Preko novinskih naslova čitatelj ostvaruje prvi kontakt s člankom, a od sposobnosti naslova da potaknu čitateljevu znatiželju ovisi hoće li se kontakt nastaviti i produbiti kroz zainteresirano čitanje članka u koje naslovi uvode. Upravo zato mnogi mediji, posežu za senzacionalističkim naslovima (i naslovnicama kada je riječ o tiskanim medijima), da bi privukli što više čitatelja. No valja imati na umu da senzacionalistički način izvještavanje podrazumijeva da novinari krše etička pravila svoje struke te senzacionalizam usko vežemo uz komercijalizaciju medija (Medijskapismenost.hr, 2017).

Analizom sadržaja utvrđeno je da od ukupno 48 članaka na portalu Index.hr i u tiskanom izdanju *Jutarnjeg lista*, njih 63% tonom odgovara ostatku članka, dok se u 33% članaka razlikuju ton članka i naslova pri čemu su članci 'uokvireni' senzacionalističkim naslovima koji su pretjerani ili izvučeni iz konteksta.

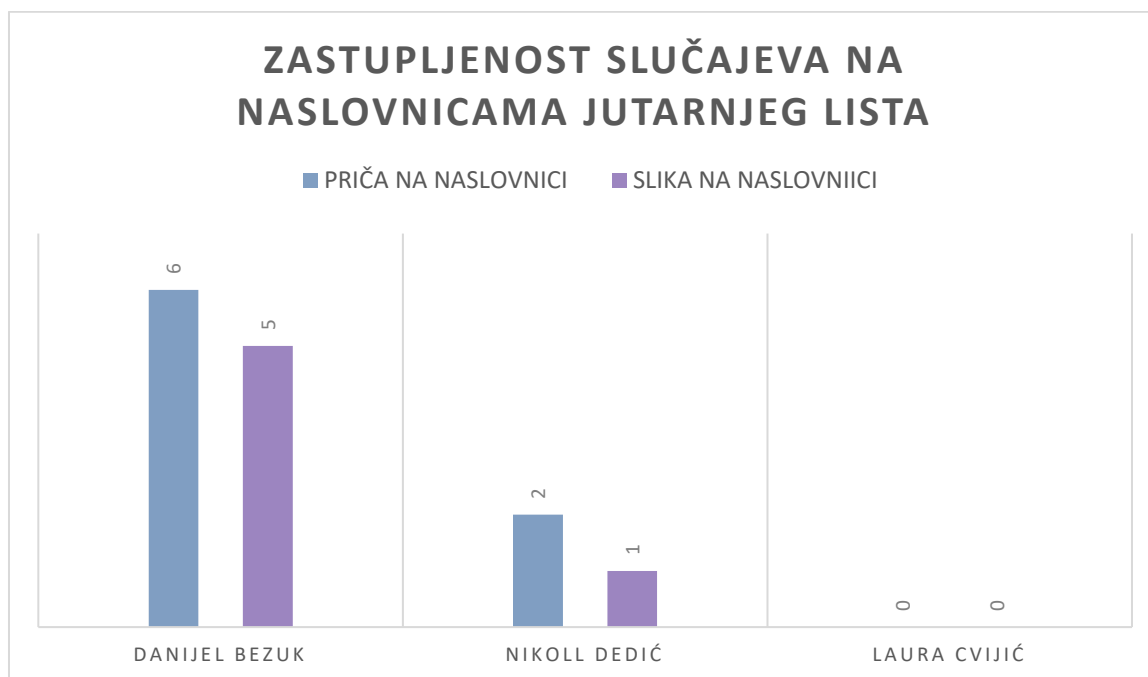
Graf 3: Usklađenost naslova i fokusa članka (izvor: autorica)

Najviše članaka čiji se sadržajni dio i naslov razilaze je na portalima i vezano je za slučaj samoubojstva Danijela Bezuka.

Graf 4: Senzacionalistički naslov u slučajevima Bezuk, Dedić i Cvijić (izvor: autorica)

Kad je riječ o naslovnicama novina odnosno dnevne novine *Jutarnji list*, u promatranom razdoblju analizirani su slučajevi osam puta bili na naslovnici. Slučaj Bezuk bio je na naslovnici 6 od 8 novina, slučaj Dedić na naslovnici se pojavio dva puta, a slučaj Cvijić niti jednom.

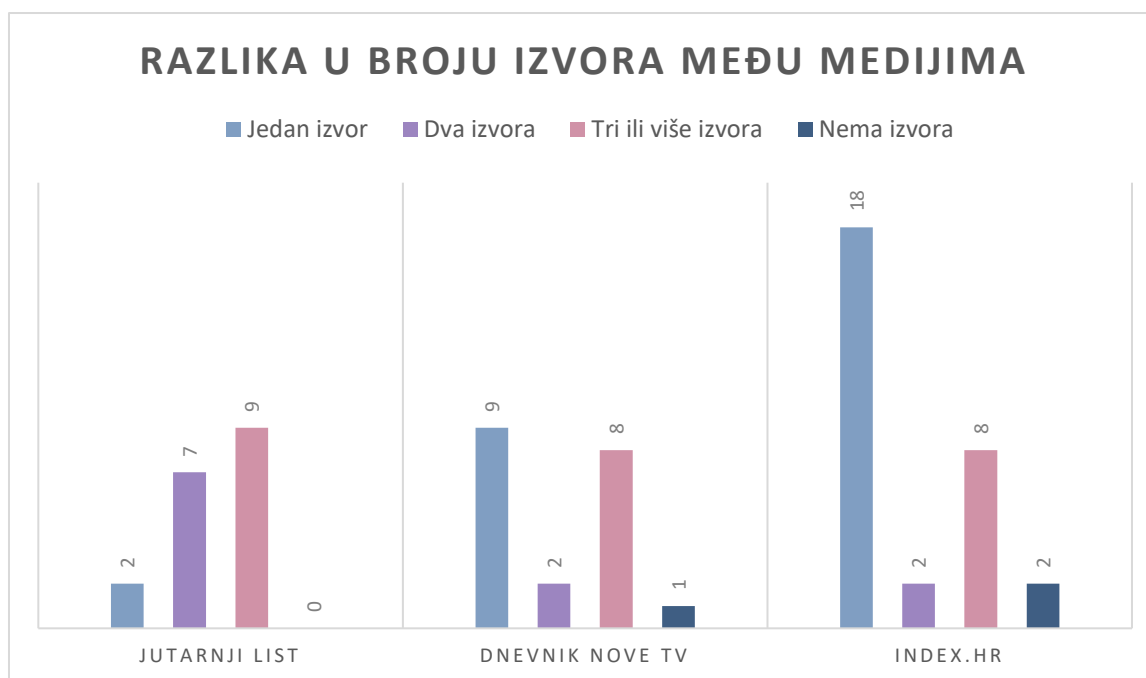

Graf 5: Zastupljenost slučajeva na naslovnicama Jutarnjeg lista (izvor: autorica)

8.2. Izvori

Prema Stjepanu Maloviću (2005) svi bi se novinari trebali pridržavati sljedećih profesionalnih standarda izvještavanja: istinitost, poštenje, točnost, uravnoteženost i nepristranost. Istinitost i točnost temelj su novinarstva, a novinar uvijek mora iznositi samo istinite informacije. I jedno i drugo ne ovisi samo o novinarima već u njihovim izvorima. Novinari ne bi smjeli izlaziti s neprovjerenim informacijama, a kako priča ne bi bila netočna pa i pristrana odnosno neuravnotežena, najčešće je potrebno 'neutralizirati' ju dobivanjem informacija iz više izvora, a ne samo iz jednog. To je načelo usko vezano uz poštenje. Nepristranost, pak, znači da se novinar ne smije svrstavati ni na jednu od tih strana o kojima piše.

Analiza sadržaja pokazala je da je većina novinara u svojim pričama koristila jedan izvor (43% priča). Tri ili više izvora korišteno je u 37% priča, u 16% kombinirana su dva izvora informacija, a u svega 4% priča izvora nema ili on nije jasno naznačen.

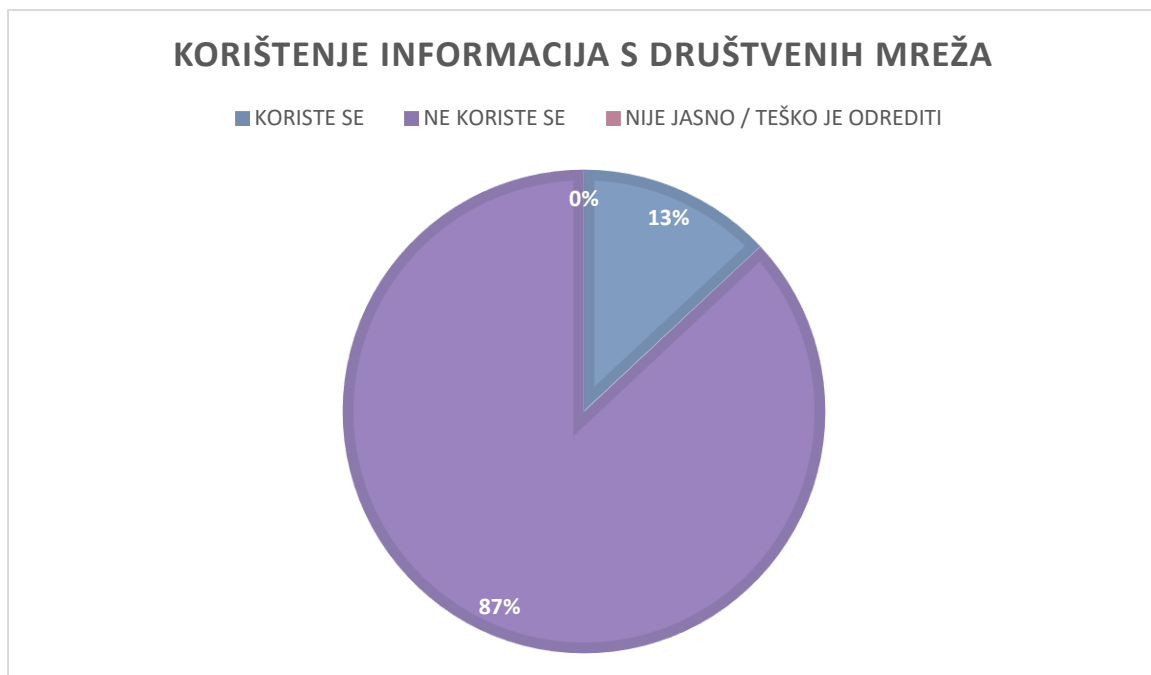
Graf 6: Razlika u broju izvora među medijima (izvor: autorica)

Kad je riječ o korištenju tek jednog izvora, znatno iskače jedan medij – portal. U čak 60% analiziranih tekstova s portala Index.hr korišten je tek jedan izvor. S druge strane, jedini medij koji nije objavio priču bez pozivanja na izvor je *Jutarnji list*.

8.3. Korištenje informacija i fotografija s društvenih mreža

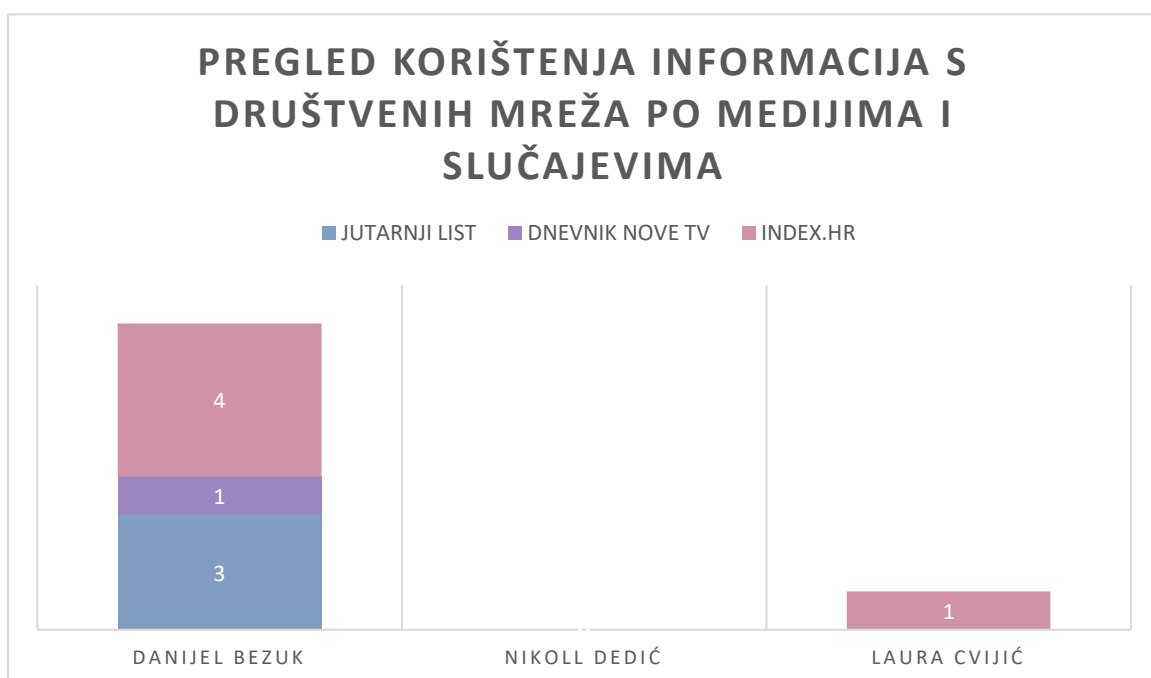
Iako se danas smatra da novinari smiju objavljivati fotografije i objave s društvenih mreža, osim ako nema postavki privatnosti koje ih štite (IPSO, 2018), oprečni su stavovi pojedinih medijskih teoretičara koji naglašavaju da je korištenje informacija s nećijih društvenih mreža istovrijedno hakiranju (Keeble i Mair, 2012). Iako je u digitalnom dobu malo tabua i malo je privatnosti, ako se počini kažnjivo djelo na štetu mrtve osobe (na primjer uvreda časti) čime se dodatno nanosi šteta obitelji, to nije etično, a najveća nevolja nastaje kada novinar zauzme stav da nije ništa loše učinio ako je preuzeo sadržaj s društvenih mreža pod isprikom da je profil bio javan, piše Morse (2014).

Jedna od hipoteza istraživanja glasi: *Novinari se učestalo koriste informacijama i fotografijama s društvenih mreža*. Od ukupnog broja analiziranih članaka i televizijskih priloga, tek u 13% analiziranih jedinica korištene su informacije s društvenih mreža.

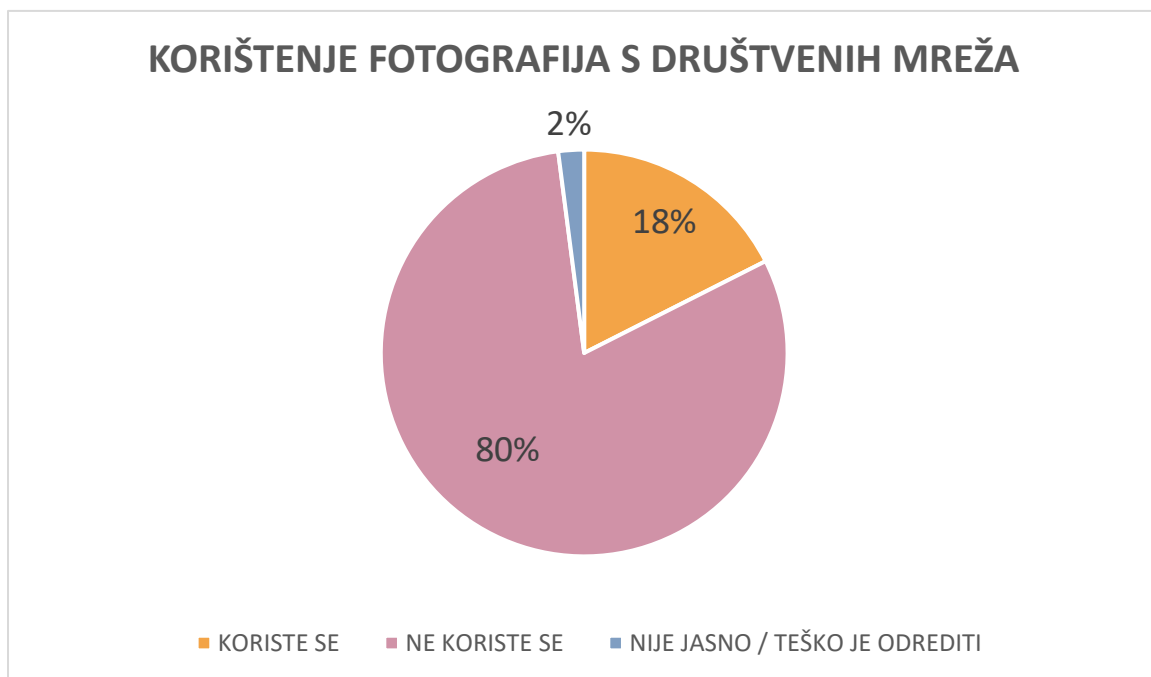
Graf 7: Korištenje informacija s društvenih mreža (izvor: autorica)

Informacije s društvenih mreža u istom su se postotku (16,7%) objavljivale na portalu Index.hr i u novini *Jutarnji list*. Dnevnik Nove TV tek se jednom u izvještaju pozvao na informacije s društvenih mreža. Kao što je vidljivo iz grafa 8, osam od devet situacija u kojima je kao izvor preuzet sadržaj s društvenih mreža odnosi se na slučaj Bezuk (više od 20% svih tekstova i priloga o slučaju Bezuk).

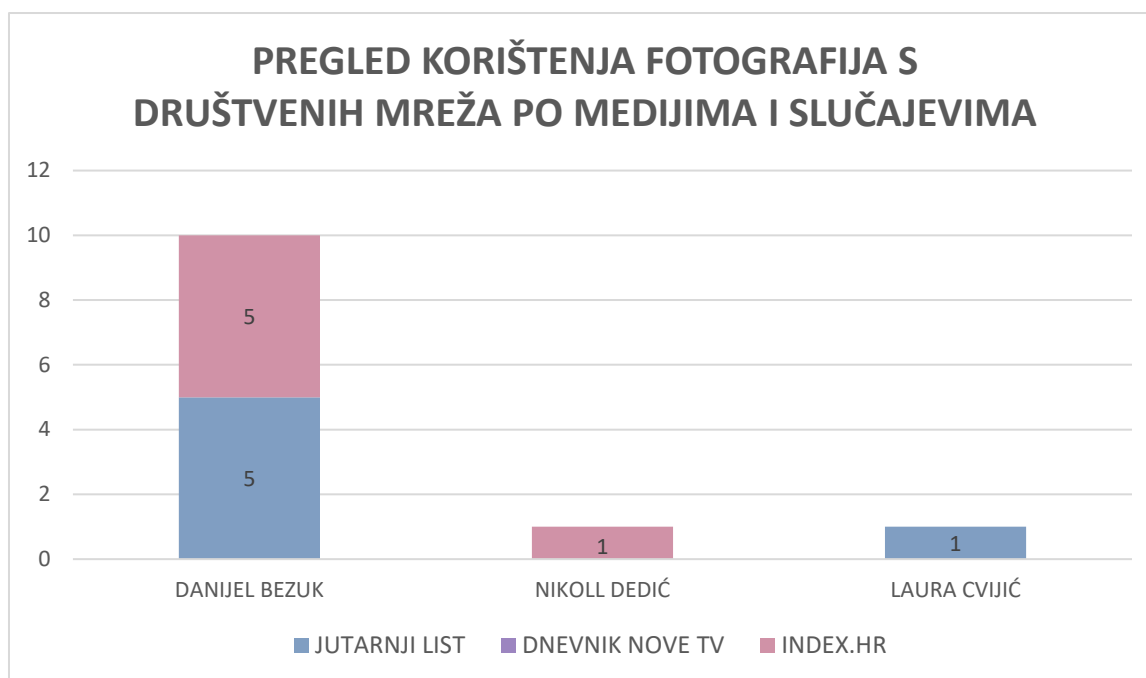
Graf 8: Pregled korištenja informacija s društvenih mreža po medijima i slučajevima (izvor: autorica)

Sveukupna brojka preuzetog sadržaja s društvenih mreža nešto je veća kad su u pitanju fotografije. Fotografije žrtve s društvenih medija korištene su u 17% slučajeva, dok se u 3% ne može odrediti točan izvor.

Graf 9: Korištenje fotografija s društvenih mreža (izvor: autorica)

Fotografije žrtve preuzete s društvenih mreža objavili su portal i novine dok na televiziji nije objavljena niti jedna fotografija preuzeta s društvenih mreža. Valja napomenuti da to ne znači da na televiziji nije bilo prikaza fotografije žrtvi ili da u novinama i na portalu nije bilo još više fotografija na kojima se identificira žrtva, no u tim slučajevima izvor fotografije nisu društvene mreže već, najčešće, obitelji žrtvi.

Graf 10: Pregled korištenja fotografija s društvenih mreža po medijima i slučajevima (izvor: autorica)

Ponovno imamo jasno vidljivu razliku po slučajevima gdje je najveći broj fotografija preuzetih s društvenih mreža vezano za slučaj Bezuk (10 od 12). U više od 30% svih analiziranih tekstova i priloga vezanih za slučaj Bezuk korištene su fotografije s društvenih mreža. Prilikom analiziranja ovih podataka valja uzeti u obzir da je Danijel Bezuk, kad govorimo u kontekstu ovog istraživanja, jedina punoljetna žrtva pa se može pretpostaviti da su mediji osjetljiviji i oprezniji kada je riječ o maloljetnicima. To nalaže i Kodeks časti hrvatskih novinara u članku 19.

„Nedopustivo je intervjuiranje ili fotografiranje djeteta kojim bi mogla biti ugrožena njegova dobrobit. Isto vrijedi i za bilo koji drugi postupak kojim se izravno ili neizravno otkriva identitet djeteta. Dobrobit djeteta nadređena je javnom interesu“ (Kodeks časti hrvatskih novinara, čl. 19).

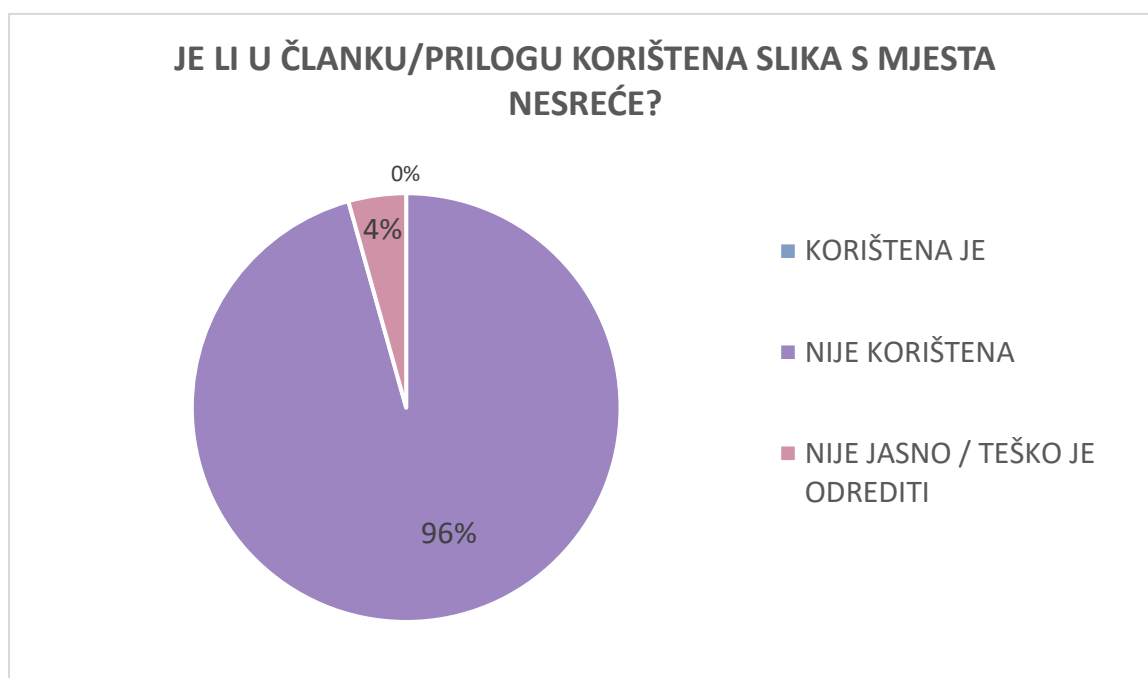
Ipak, valja napomenuti da uzimanje fotografija s društvenih mreža nije etično neovisno o tomu je li žrtva punoljetna ili maloljetna.

Imajući dobivene podatke na umu, hipoteza *Novinari se učestalo koriste informacijama i fotografijama s društvenih mreža se ne može potvrditi.*

8.4. Fotografije s mjesta nesreće i upozorenje na korištenje grafičkih (uznemirujućih) snimki

Upotreba fotografija u izvještavanju o tragičnim smrtnim slučajevima je kontroverzna jer slike smrti mogu biti uznemirujuće i neprimjerene za javnost (Morse, 2014). Stoga urednici trebaju paziti da ne objavljuju uznemirujuće fotografije, a posebno kod nasilnih smrti, ratova, terorističkih napada i prirodnih katastrofa. Odluka o (ne)objavljivanju fotografija može zavisiti od toga gleda li se na novinarstvo kao industriju ili profesiju, što može utjecati na to da se donesu komercijalne odluke nauštrb profesionalnih normi (Griffin, 2010). U istraživanju je postavljena hipoteza (H4) *Mediji uglavnom ne koriste grafičke (uznemirujuće) slike s mjesta nesreće.*

Od ukupnog broja analiziranih članaka i priloga, eksplicitne fotografije s mjesta nesreće nisu prikazane ni za jedan slučaj, niti u jednom mediju. Tek u tri slučaja bilo je teško odrediti prikazuju li fotografije točno mjesto nesreće. Ovim podacima potvrđuje se četvrta hipoteza.

Graf 11: Korištenje slike s mjesta nesreće u članku / prilogu (izvor: autorica)

Specifična situacija događa se u slučaju Bezuk gdje je u polovici analiziranih tekstova i priloga prikazano mjesto nesreće koja je prethodila samoubojstvu odnosno mjesto terorističkog napada. Riječ je ili o snimkama i fotografijama koje prikazuju Markov trg

neposredno nakon napada ili o fotografijama izvučenima iz snimke napada koju je objavila PU Zagrebačka, a koja prikazuje sam teroristički napad koji je prethodio samoubojstvu.

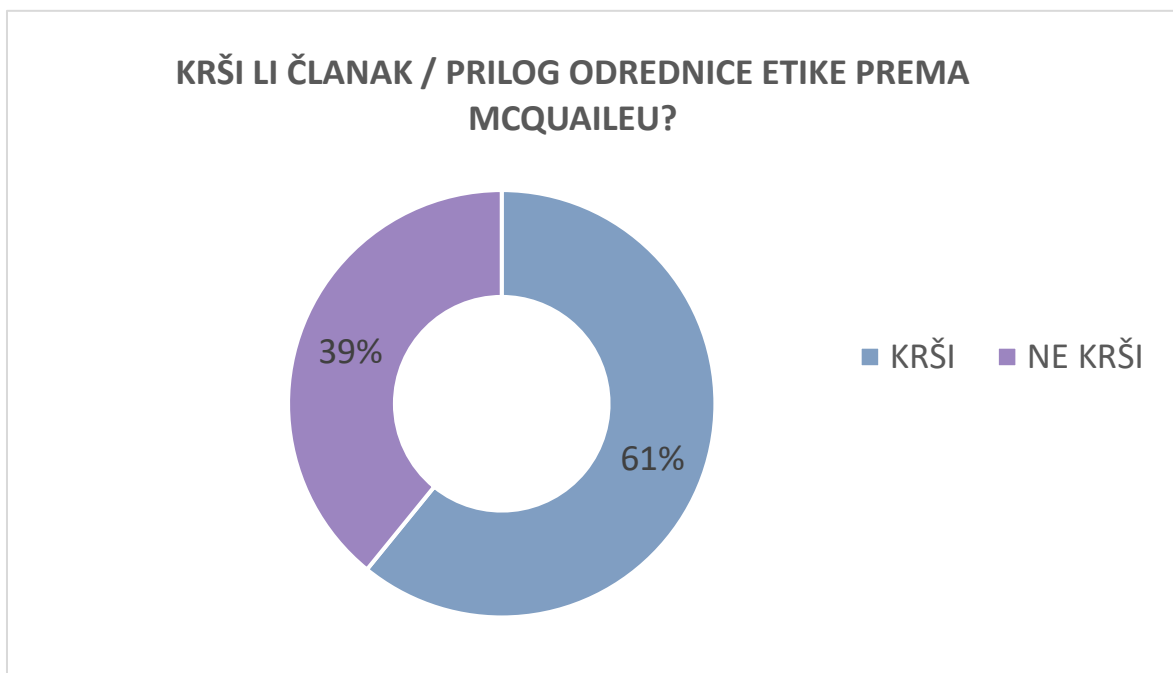
Mediji su u pravilu dužni upozoriti javnost u slučaju prikazivanja uznemirujućih slika – bilo u obliku fotografije ili u video formatu. Tek 7% analiziranih jedinica sadržavalo je slike koje možemo okarakterizirati uznemirujućima. U četiri slučaja to su prikazi terorističkog napada na Markov trg nakon kojeg je uslijedilo samoubojstvo Danijela Bezuka, a u jednom slučaju radi se o potresnim snimkama iz Petrinje gdje je u potresu preminula 12-godišnja Laura Cvijić. Tek je u jednom slučaju korišteno upozorenje – u TV prilogu koji prikazuje snimku napada na Vladu RH. Iste te snimke prenesene su i na portalu Index.hr no bez upozorenja da je riječ o uznemirujućem sadržaju.

8.5. Kršenje odrednica etike prema McQuaileu

McQuailove smjernice za kršenje odrednice etike danas su globalne i univerzalne smjernice za novinare. Prema McQuaileu odrednice novinarske etike su:

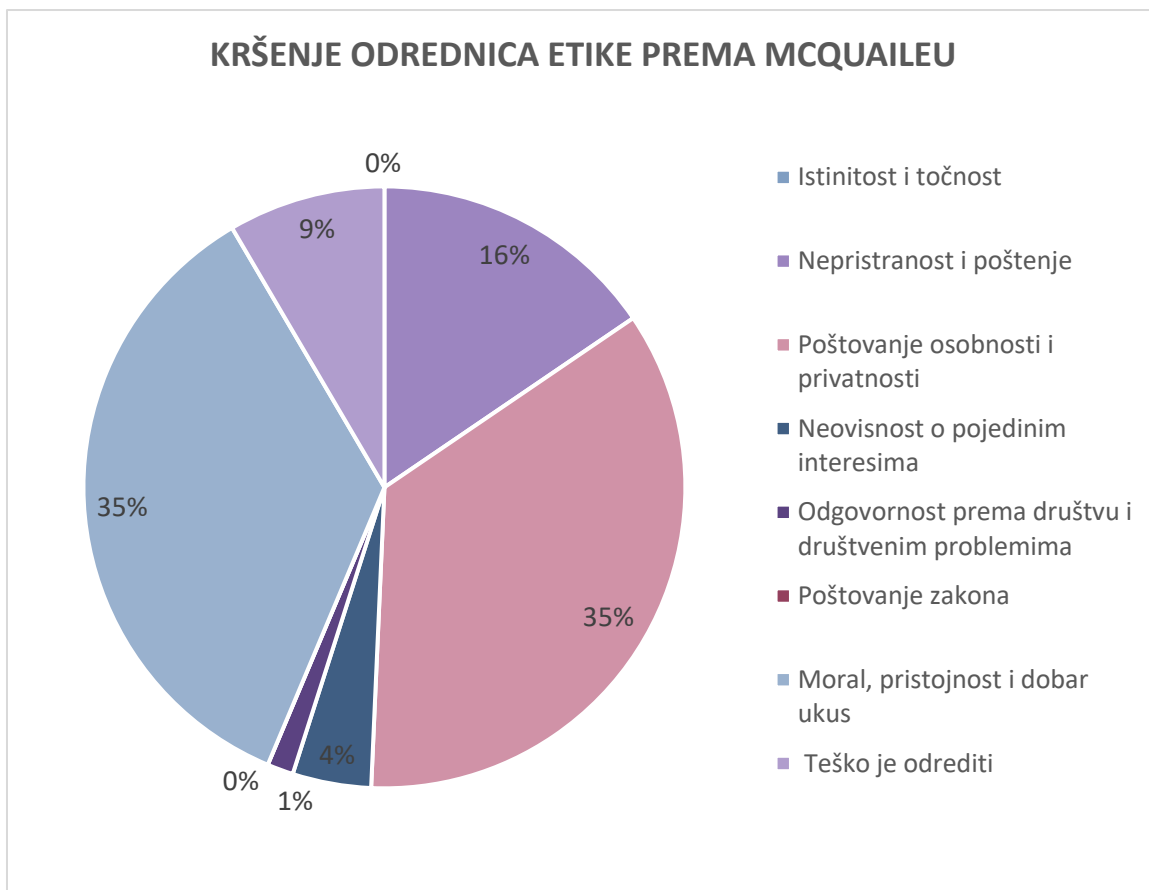
- istinitost i točnost
- nepristranost i poštenje
- poštovanje osobnosti i privatnosti
- neovisnost o pojedinim interesima
- odgovornost prema društvu i društvenim dobrima
- poštovanje zakona
- moral, pristojnost i dobar ukus.

Budući da ako nisu zadovoljeni ovi preduvjeti teško možemo govoriti o etičnom novinarstvu, istraživanjem se provjerilo koliko smjernica i u kojoj mjeri su se hrvatski mediji pridržavali u tri analizirana slučaja.

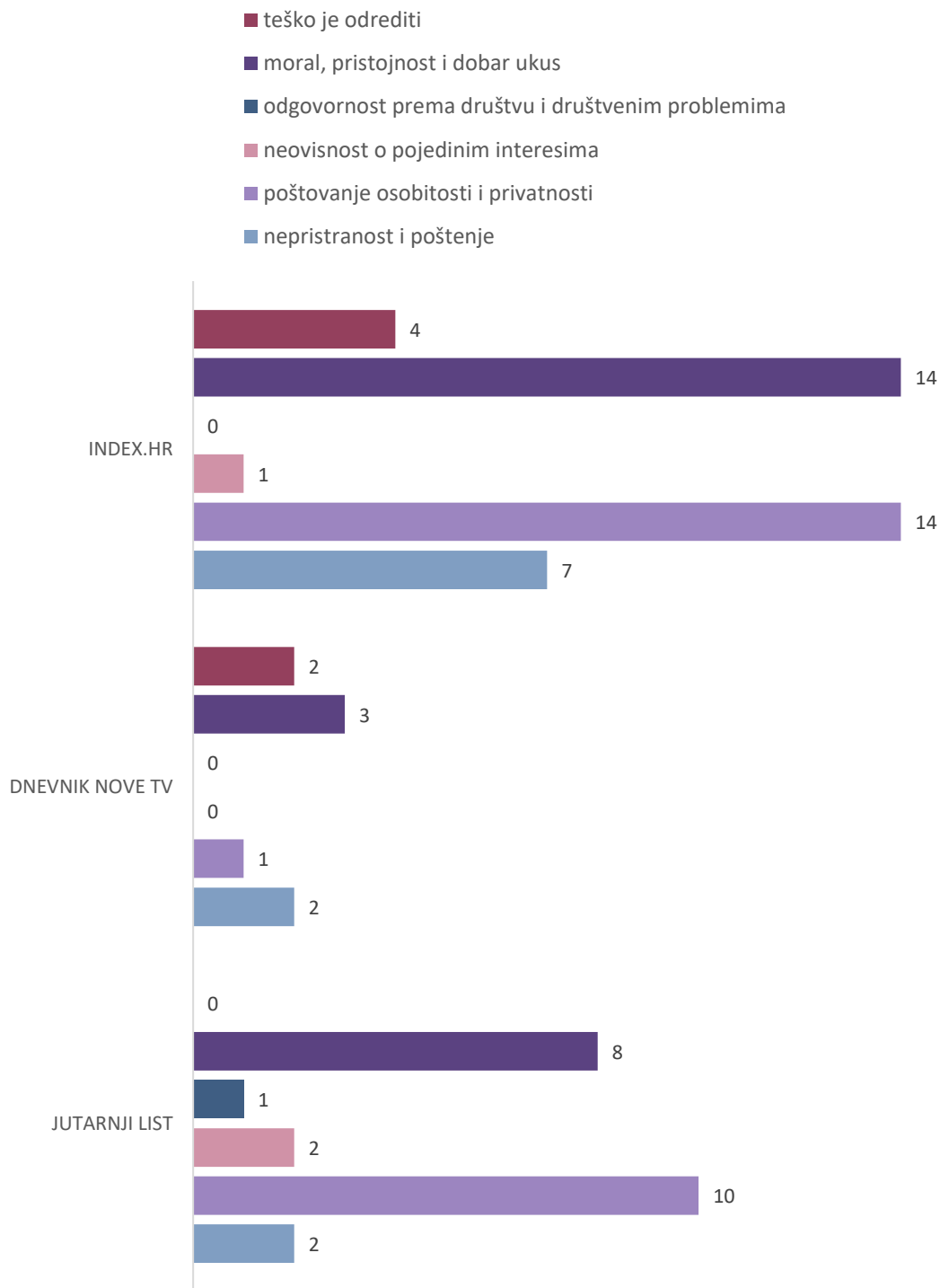
Graf 12: Krši li članak / prilog odrednice etike prema McQuaileu (izvor: autorica)

Zabilježeno je čak 71 kršenje McQuaileovih odrednica etike u ukupno 42 priče. Jedine dvije odrednice koje nisu prekršene su istinitost i točnost te poštivanje zakona. U najvećoj mjeri mediji su kršili smjernicu koja podrazumijeva 'moral, poštenje i dobar ukus' te 'poštivanje osobnosti i privatnosti'.

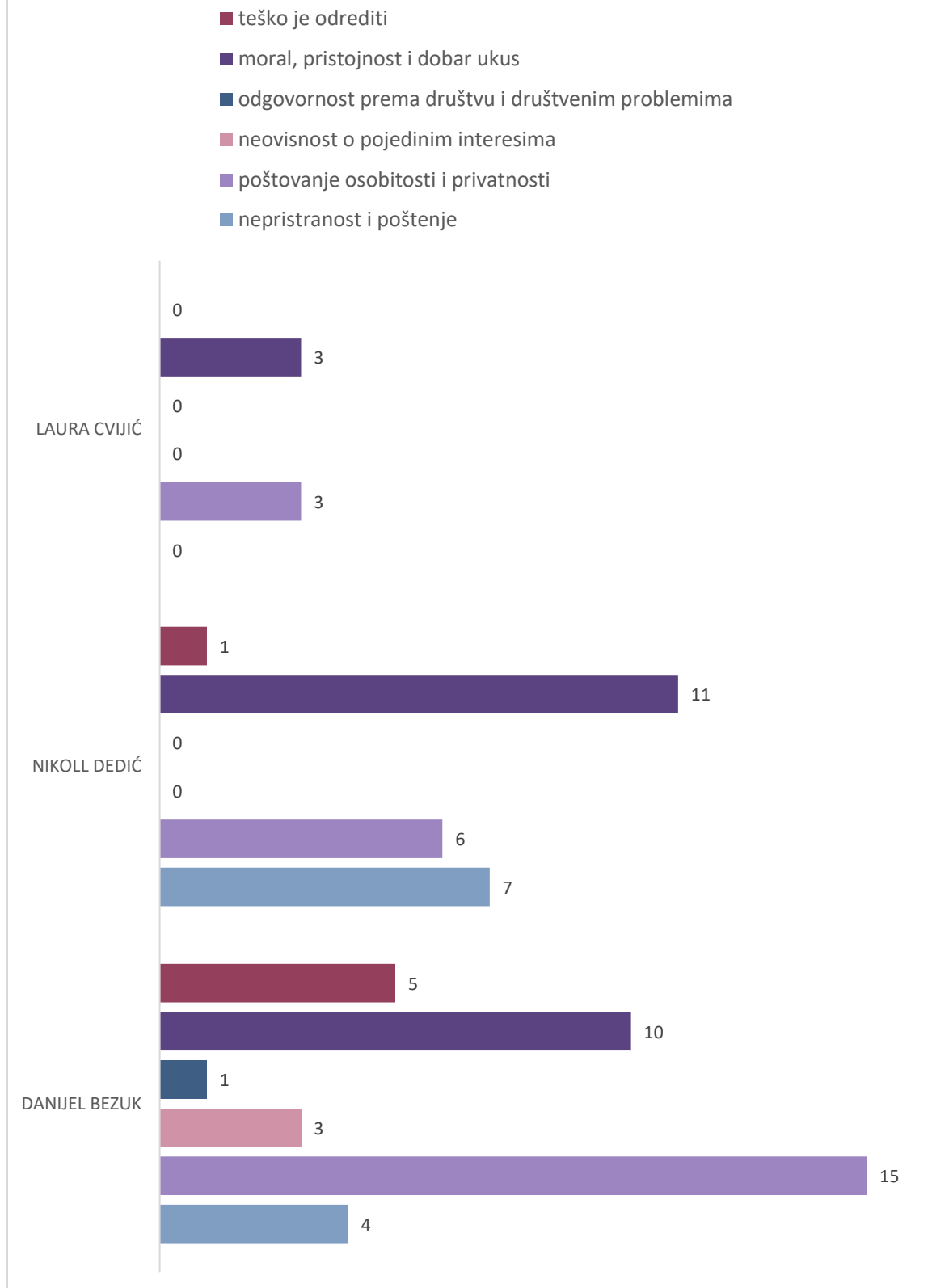
Graf 13: Kršenje odrednica etike prema McQuaileu (izvor: autorica)

KRŠENJE ODREDNICA ETIKE PREMA MCQUAILEU: PREGLED PO MEDIJIMA

Graf 14: Kršenje odrednica etike prema McQuaileu: pregled po medijima (izvor: autorica)

KRŠENJE ODREDNICA ETIKE PREMA MCQUAILEU: PREGLED PO SLUČAJEVIMA

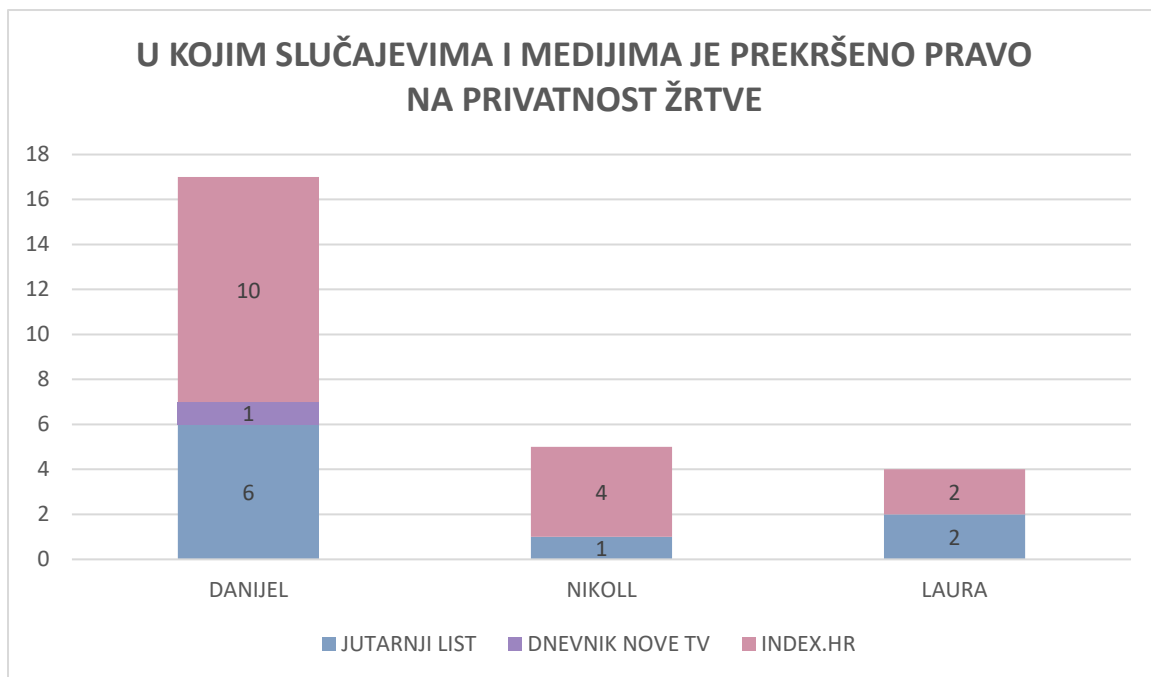
Graf 15: Kršenje odrednica etike prema McQuaileu: pregled po medijima (izvor: autorica)

8.6. Kršenje prava na privatnost žrtve

Prema Kodeksu časti hrvatskih novinara (čl. 14), novinar treba štiti čovjekovu intimu od senzacionalističkog i svakog drugog neopravdanog otkrivanja u javnosti. Obvezan je poštovati svačije pravo na privatnost, a narušavanje nečije privatnosti (mimo njegove volje i znanja) dopušteno je samo ako je opravdano iznimnim javnim interesom. Načelno gledajući, objavljivanje materijala koji se bavi strogo privatnim stvarima predstavlja narušavanje prava na poštovanje privatnosti, osim ako se smatra da je takvo objavljivanje u iznimnom javnom interesu (Vijeće Europe, 2018). Valja napomenuti da se odluka o tome što se smatra privatnim, a što je ušlo u javnu sferu donosi na individualnoj razini za svaki pojedinačni slučaj, a što je intimniji aspekt privatnog života koji se otkriva to opravdanje mora biti ozbiljnije. Objava imena i informacija o obiteljskom životu, zdravstvenom stanju ili mjestu stanovanja tako je u nekim slučajevima opravdana dok u drugima nema javnog interesa pa samim time niti valjanog razloga zašto bi te informacije bila iznesene u medijima (Vijeće Europe, 2018).

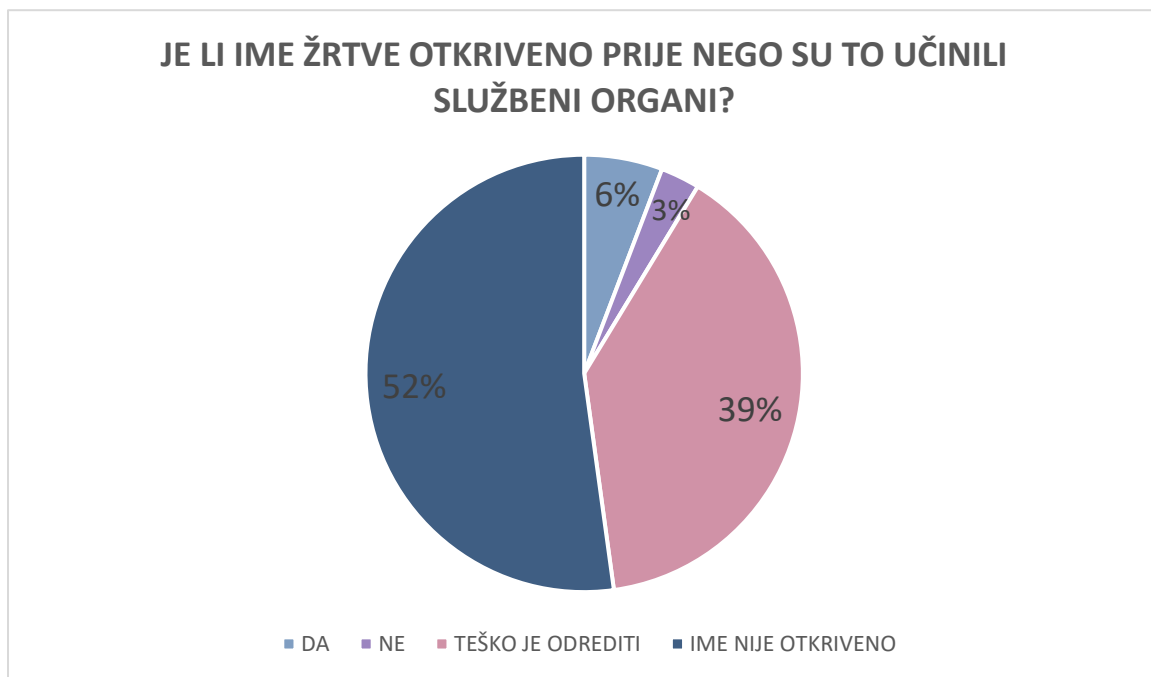
Primjer prekomjernog ulaženja u privatnost i iznošenja informacija koje nisu od interesa javnosti dobro oslikava predmet Bedat protiv Švicarske gdje se smatra da je novinar povrijedio pravo na privatnost osobe optužene za tri smrtna slučaja u prometnoj nesreći time što je objavio snimke razgovora, izjave koje su dali supruga i liječnik optuženog te pisama koja je optuženi poslao istražnom sudcu u vezi s banalnim pojedinostima njegovog svakodnevnog života u pritvoru. Takvi izvještaji ni na koji način nisu doprinijeli javnoj raspravi. Sud je naveo da je novinar prikazao krajnje negativnu sliku optuženog, koristeći kvazipodrugljiv ton, i velike fotografije optuženog u krupnom planu uz tekst. To je dokaz da je novinar želio napisati senzacionalistički članak koji je, kao takav, u potpunoj suprotnosti s etičkim načelima novinarstva (Vijeće Europe, 2018).

Kad je riječ o smrtnim slučajevima i prikazivanju žrtve, posebno je teško balansirati između dopustivog i nedopustivog. Stoga je javni interes, kao i u drugim etičkim dilemama, glavni putokaz. U gotovo polovici analiziranih priča pravo na privatnost prekršeno je ili fotografijama ili informacijama koje su iznesene u javnost. Pravo žrtve na privatnost u najvećoj je mjeri kršeno na portalu, slijede novine, a zatim televizija gdje je zabilježen tek jedan slučaj kršenja prava na privatnost žrtve.

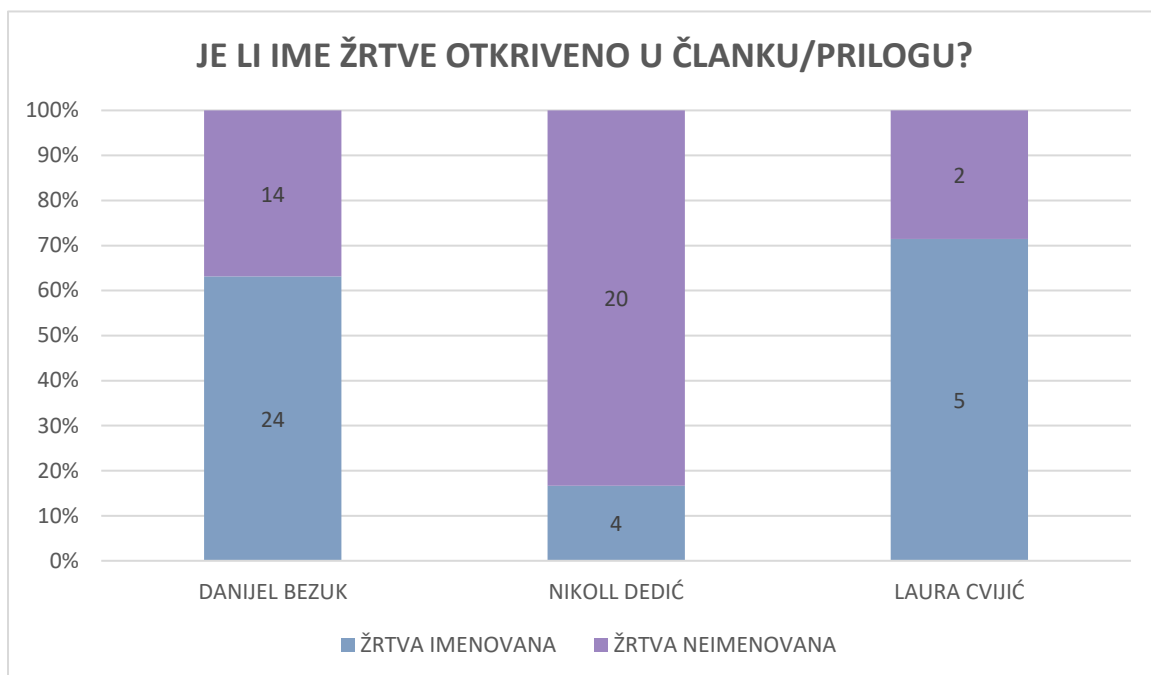
Graf 16: U kojim slučajevima i medijima je prekršeno pravo na privatnost žrtve (izvor: autorica)

Kad je riječ o objavi imena žrtve, ne ulazeći u to postoji li javni interes za objavu, žrtva je imenovana u 48% analiziranih slučajeva dok u 52% ime žrtve nije otkriveno. U 4 slučaja ime je otkriveno prije nego su to učinili službeni organi (policija, sud...), u dva slučaja sa sigurnošću možemo utvrditi da te otkriveno tek nakon što su to učinili službeni organi.

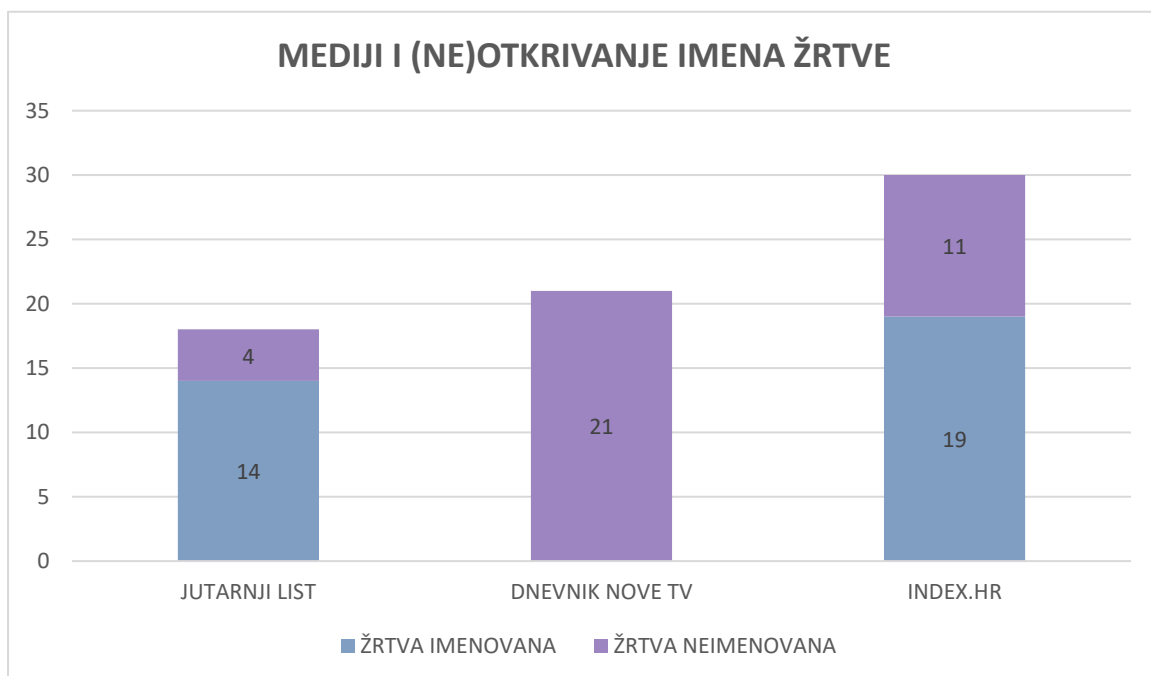

Graf 17: Je li ime žrtve otkriveno prije nego su to učinili službeni organi (izvor: autorica)

Od 33 slučaje u kojima je ime žrtve otkriveno, 73% odnosi se na slučaj Danijel Bezuk, 12% na Nikoll Dedić i 15% na Lauru Cvijić.

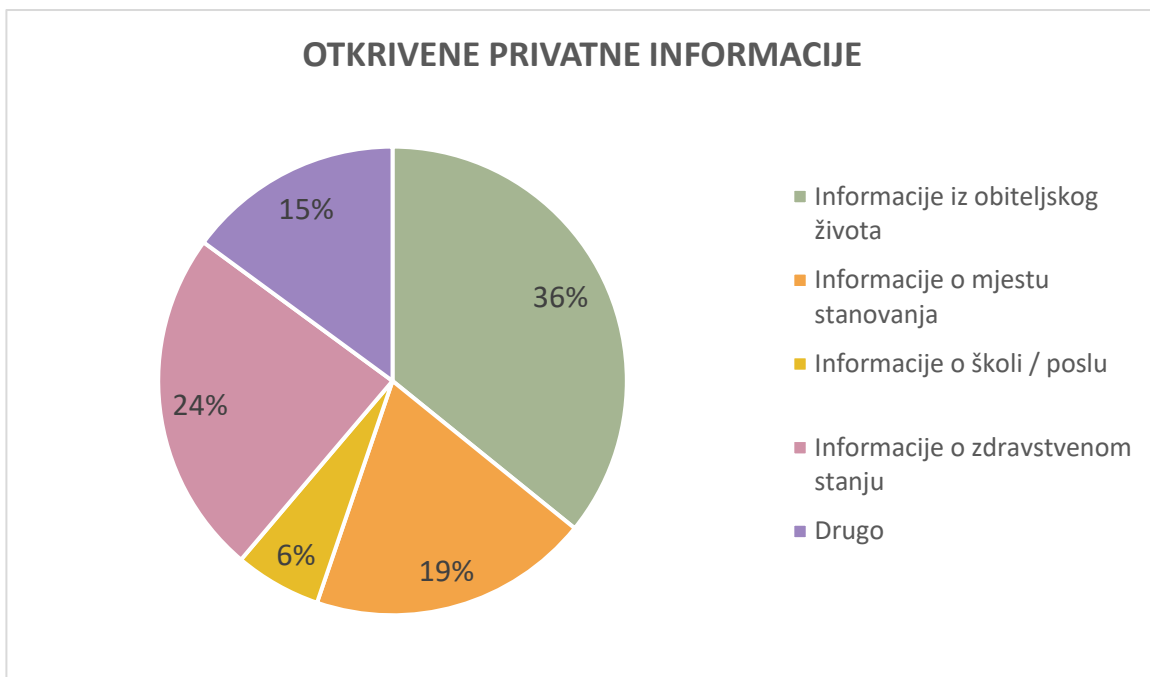

Graf 18: Je li ime žrtve otkriveno u članku/prilogu (izvor: autorica)

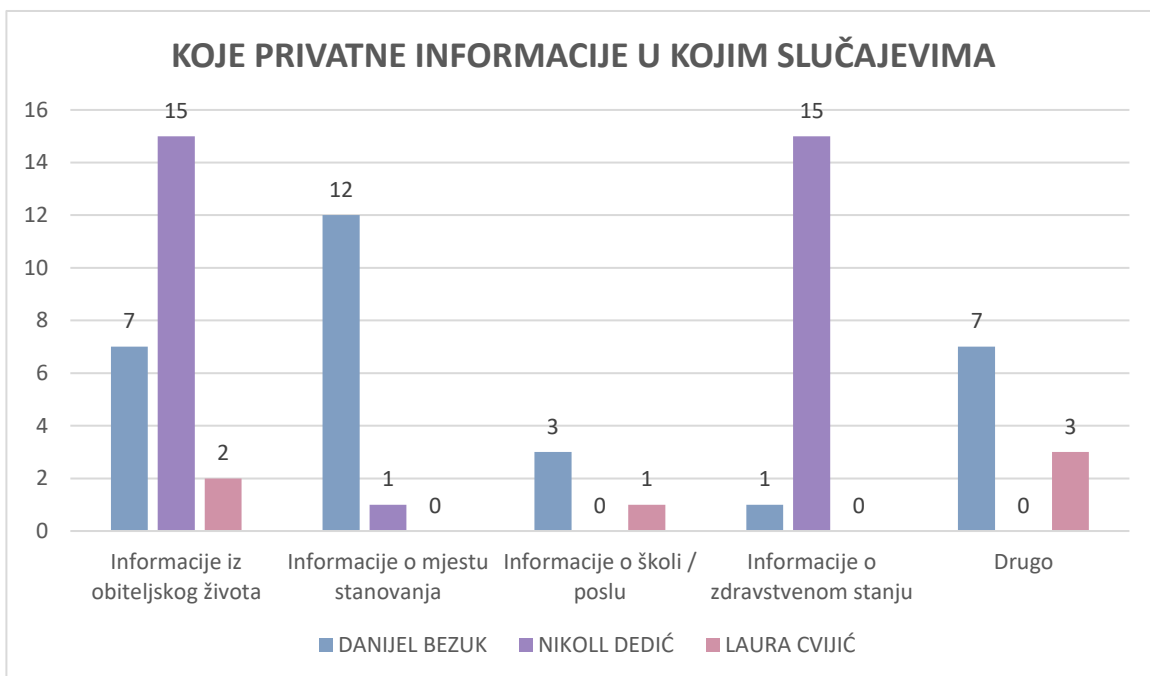
Graf 19: Mediji i (ne)otkrivanje imena žrtve (izvor: autorica)

Osim imena, koje je otkriveno u gotovo 50% analiziranih slučajeva, analiza je pokazala da su privatne informacije o žrtvama otkrivene u više od 62% slučajeva.

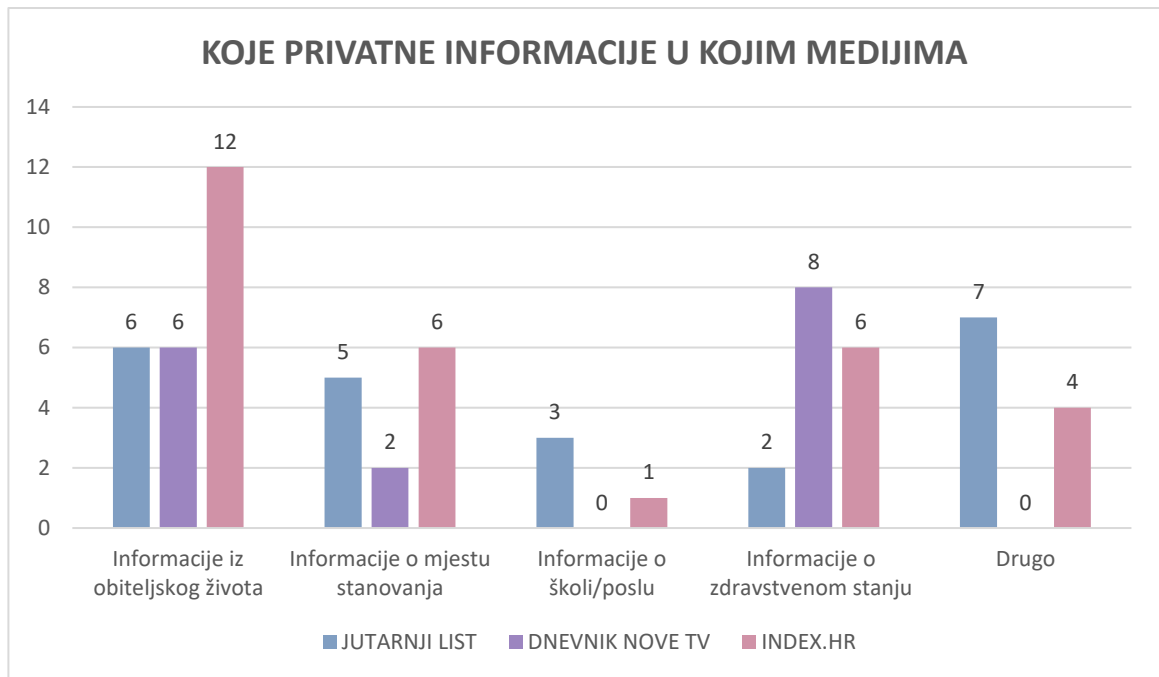

Graf 20: Otkrivene privatne informacije o žrtvi (izvor: autorica)

Otkrivanje privatnih informacija može biti opravdano i neopravdano, a analiza je utvrdila da se uglavnom prenose informacije o obiteljskom životu i o zdravstvenom stanju. Najviše privatnih informacija objavljeno je o slučaju Bezuk.

Graf 21: Koje su privatne informacije otkrivene u kojim slučajevima (izvor: autorica)

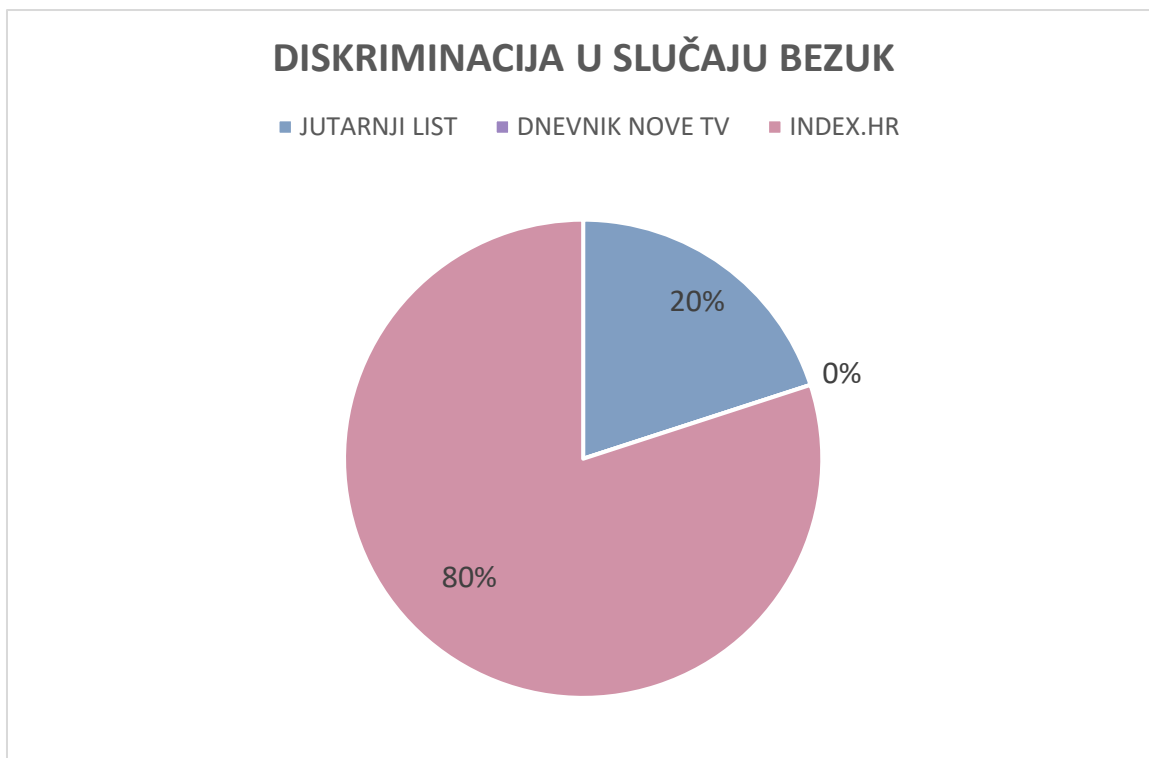

Graf 22: Koje su privatne informacije otkrivene u kojim medijima (izvor: autorica)

8.7. Diskriminacija

Jedan od najčešćih propusta u poštivanju medijske etike jest diskriminacija pojedinaca ili skupina kroz korištenje predrasuda i stereotipa u izvještajima. Kanižaj (2006) piše da mediji snose veliku odgovornost u suzbijanju diskriminacije i promicanju poštivanja ljudskih prava u cilju razvijanja tolerancije u zajednici. Stereotipe definiramo kao skupinu pretjerano generaliziranih vjerovanja o karakteristikama članova neke grupe. Stereotipi zapravo pojednostavljuju naš socijalni svijet jer smanjuju potrebu za razmišljanjem kako reagirati prema novim osobama koje upoznajemo. Ipak, tako zanemarujemo posebnosti svake osobe i razvijamo predrasude; pozitivne ili negativne stavove i osjećaje prema pripadnicima pojedine skupine (medijskapismenost.hr, 2017). Predrasude su često poistovječene sa stereotipima. Predrasuda je, prema Hrvatskoj enciklopediji (2024) „unaprijed stvoren pozitivan ili negativan sud i uvjerenje o nekom ili nečemu“. I predrasude su mnogo češće negativne nego pozitivne.

Kad novinari u svojim izvještajima koriste predrasude ili stereotipe, riječ je o diskriminaciji i kršenju etike novinarstva. Analiza sadržaja pokazala je da se to u ovom istraživanju dogodilo u svega 5 slučajeva, a svi se odnose na slučaj Bezuk.

Graf 23: Diskriminacija u slučaju Bezuk (izvor: autorica)

Ponovno je vidljiva i jasna razlika u medijima gdje je 80% članaka s elementima diskriminacije objavljeno na portalu Index.hr dok na televiziji odnosno u priložima Dnevnika nove TV nema zabilježenih elemenata diskriminacija.

9. OD SLUČAJA DO SLUČAJA: PRAVILA NISU ISTOVJETNA

Izvještavanje o smrti specifično je baš iz razloga što se ne mogu sva pravila preslikati na sve slučajeve. Upravo to često je i razlog kršenja smjernica, probijanja nejasnih granica dobrog ukusa i pravila struke, a na kraju krajeva i toga što ne postoje univerzalne smjernice na koje se medijski profesionalac može osloniti. Baš iz tih razloga u ovom su istraživanju analizirana tri različita slučaja – ubojstvo, samoubojstvo i tragična nesreća. Pravila, dakako, ne mogu biti ista niti je interes javnost u svima isti. U dva slučaja riječ je o maloljetnicima, a posebna se obazrivost pridaje slučajevima u koje su upletena djeca. U ovom će se poglavlju stoga prikazati sličnosti i razlike kako u izvještavanju tako i u kršenju novinarskih smjernicama u hrvatskim medijima u navedenim slučajevima.

9.1. SLUČAJ 1: Danijel Bezuk

Danijel Bezuk je 22-godišnji mladić koji je u listopadu 2020. godine izveo teroristički napad ispred zgrade Vlade RH pri čemu je ranio policajca, a nakon neuspjelog ulaska u zgradu Vlade počinio je samoubojstvo nedaleko Markova trga. Interes medija za ovaj slučaj je neupitan i opravdan. Budući da je riječ o terorističkom napadu na jednu od najvažnijih institucija u Hrvatskoj, sa sigurnošću možemo reći da je izvještavanje opravdano interesom javnost pa ne čudi da se čak 55% svih analiziranih članaka i priloga odnosi na slučaj Bezuk. O Bezuku se najviše pisalo na portalu (42%), najviše je puta u tjedan dana završio na naslovnici novina (6 od 8 dana), u ovom je slučaju korišteno daleko najviše informacija i fotografija s društvenih mreža i jedini je slučaj među analiziranim u kojem su zabilježene diskriminatorne prakse.

Izvještavanje o slučaju Bezuk podsjeća na jedan 'školski primjer' kršenja načela novinarske etike: izvještavanje o slučaju Germanwings. Riječ je o namjerno izazvanoj zrakoplovnoj nesreći koju je u ožujku 2015. godine u francuskim Alpama izazvao kopilot koji je kontrolirao Airbus A320, pri čemu je poginulo 150 ljudi. Ovaj slučaj potaknuo je rasprave o tome u kojoj je mjeri „invazija“ novinara i medijskih djelatnika u pilotovo mjesto rođenja i ispitivanje njegove obitelji odgovarala etičkim načelima novinarskog rada (Mast, 2022). Jedan je naslov izazvao zapanjenje diljem svijeta: "Video prikazuje posljednje sekunde leta smrti 4U9525". Naime, njemački tabloid *Bild Zeitung* tvrdio je da je dobio strašan i iznenađujući video snimljen mobitelom unutar njemačkog zrakoplova Germanwings Flight 9525 samo nekoliko trenutaka prije nego što je kopilot usmjerio avion u francuske Alpe.

Članak je započeo rečenicom „nekoliko sekundi snimke dokumentira što se događalo unutar zrakoplova neposredno prije pada“. Ipak, kad Bild nije objavio video na svom portalu, već ga je samo opisao i tvrdio da je autentičan, postalo je dvojbeno je li video uopće stvaran ili je pak izmišljena priča. Bild je nastavio dominirati medijskim prostorom izvještavajući o ovom događaju, a odlučio je prekršiti pravo na privatnost objavljivanjem imena i fotografije kopilota Andreasa Lubitza koji je srušio avion. Također, kodeksima i smjernicama o etici novinarstva usprkos, objavljeni su i dokumenti koji detaljno opisuju psihičke izazove koje je Lubitz imao (Miller, 2015). Nije Bild bio jedini koji je imao neetičan pristup izvještavanju o ovom slučaju. Primjere možemo vrlo lako detektirati i u hrvatskim medijima. Tako portal dnevnik.hr (2015) piše o Lubitzovoj borbi s depresijom, prenosi mailove koje je razmjenjivao sa svojim liječnikom i senzacionalistički naslovljava članak „OTKRIVENO 'ZAŠTO' Objavljen posljednji e-mail pilota koji se zabio u planinu i ubio 149 ljudi“.

I jedan i drugi slučaj rezultirali su samoubojstvom, no Bezuk nasreću u svom terorističkom napadu nije ostavio druge smrtne posljedice. I u slučaju Bezuk se, baš kao u ranije navedenom slučaju, izvještavalo tako da se ulazilo u privatne informacije, otkrivalo mjesto rođenja, čak i fotografije obiteljske kuće, prenesene su izjave njegove obitelji, prijatelja, susjeda i usputnih poznanika. Kao što je u slučaju Lubitza prenesen posljednji e-mail, u slučaju Bezuk mediji su prenosili posljednju Facebook objavu pa čak i informacije o posljednjim Google pretraživanjima. Istraživanje je pokazalo da se najviše informacija o privatnom životu otkrilo upravo o slučaju Bezuk – u čak 45% analiziranih članaka i priloga. Članak 15. Kodeksa časti hrvatskih novinara jasno kaže da se posebna pozornost, obazrivost i odgovornost zahtijeva pri izvještavanju o samoubojstvima i nasilnim djelima. Pri tome novinar treba izbjegavati prikazivanje osoba koje su izravno ili neizravno pogođene tim događajima, osim kada je riječ o iznimnom javnom interesu. Ako je pak riječ o iznimnom javnom interesu, novinar mora voditi računa o časti, ugledu i dostojanstvu osoba o kojima izvještava. Događaj u kojem netko iz automatskog oružja puca po zgradi Vlade nesumnjivo je od javnog interesa no „senzacionalizam i neopravdano zadiranje u privatnost ne mogu se pravdati interesom javnosti“ (Vojnović, 2004). Slučaj je tim osjetljiviji budući da je terorističkom napada uslijedilo samoubojstvo počinitelja koji samim time postaje i žrtva. Otkrivanje identiteta osobe koja u tom trenutku više ne predstavlja nikakvu prijetnju nacionalnoj sigurnosti stoga može donijeti više štete obitelji počinitelja/žrtve nego koristi. Dakle, nema opravdanog javnog interesa u objavljivanju osobnih podataka i identificirajućih fotografija napadača iz ovog slučaja.

Kad je riječ o slučaju Bezuk, u fokusu članka i priloga u 80% slučajeva je napad na Markov trg, samoubojstvo tek u jednom slučaju (Index.hr) a privatni život u ukupno sedam priča od čega je većina objavljena u televizijskim priložima. Prema Kodeksu časti hrvatskih novinara (članak 16) vijesti o samoubojstvima i pokušajima samoubojstava se ne naglašavaju te ih treba svesti na najmanju moguću mjeru. No, ako novinar odluči (jer za to postoji opravdani interes javnosti) izvještavati o ovakvim temama, mora se držati smjernica, odnosno paziti na čast, ugled i dostojanstvo osobe o kojoj piše jer „što je osjetljiviji i ozbiljniji predmet istraživanja, to novinar mora biti oprezniji jer javnost želi točnost, poštenje, uravnoteženost, suosjećanje i etičan pristup“, piše Henry W. Saad (Media Resource, 1996., prema Vilović, 2003). Stoga je pozitivno da je tek jedna priča stavila fokus na samoubojstvo. Riječ je o članku objavljenom na portalu Index.hr naslovljenom „Baka i unuka čule pucanj kojim si je presudio napadač, opisale što su vidjele“. Članak također potpuno u duhu širenja panike i straha insinuira na to da su baka i unuka i same mogle biti žrtve Bezuka: "da su izašle koji trenutak ranije, tko zna što bi bilo s obzirom na stanje u kojem je bio i tko zna kuda bi pucao".

Ovakve i tomu slične neetične pristupe izvještavanju u samoubojstvu vidimo i u *Jutarnjem listu*: „Tijelo počinitelja koji je izvršio samoubojstvo pronađeno je na kraju ulice Jabukovac, nasred ceste ubio se hicem u glavu“.

Osim spekulacija i nepotrebnih detalja o načinu izvršenja samoubojstva, novinari su bez zadržke preuzimali i informacije s društvenih mreža navodeći da je pisao Facebook statuse pune pravopisnih grešaka i prenoseći ih točno onako kako su i napisani, s tipfelerima i greškama. Takve objave, zajedno s objavom fotografija koje su nerijetko išle u prilog uokviravanju Bezuka, diskriminirajuće su. Takve priče prikazuju Bezuka kao osobu od koje se svaki čas moglo očekivati da će učiniti to što je učinio. Tekstovi su sugestivni, a odabrani su Facebook statusi koji bi odgovarali toj slici, a istim su putem odabrane i sugestivne fotografije.

9.2. SLUČAJ 2: Nikoll Dedić

U praksi se javni interes često uzima kao izgovor da bi se o određenim temama pisalo. Vidi se to i na slučaju dvoipogodišnje djevojčice Nikoll Dedić koja je preminula nakon što ju je majka pretukla, a njezina je obitelj bila je pod nadzorom Centra za socijalnu skrb. Mediji su čitavu priču o preispitivanju funkcionalnosti i uređenosti sustava socijalne zaštite izgradili na smrti dvogodišnjakinje, umjesto da je taj kobni slučaj tek otvorio javnu raspravu o toj temi, bez da se senzacionalistički gurnuo pojedinačni slučaj.

Koja je uopće poanta vijesti i izvještavanja o smrti djevojčice Nikoll? Shoemaker (2006) smatra da u demokratskom društvu uloga medijskih vijesti nije odražavati svijet onakav kakav jest, već istaknuti i privući pažnju javnosti na probleme i situacije koje trebaju rješenja i popravak. Dakle, vijest nije samo vijest, jednokratna i prolazna, nego iza nje ima veći značaj i smisao jer se priča razvija dok se problemi ne riješe. Kad se problem pojavi, mediji će objaviti članke sve dok se problem ne riješi ili barem prepozna od strane institucija. Zato su negativne priče novinarski bitne, jer su nešto što se tiče društva, ali i daju novinama jamstvo da će imati materijala za tekstove još mnogo dana (Shoemaker, 2006). Dakle, kao što je i ranije navedeno, slučaj ubojstva Nikoll Dedić može biti povod za istraživanje i dublji ulazak u temu (ne)funkcionalnosti sustava socijalne skrbi u Hrvatskoj pri čemu fokus ide upravo na sustav u cjelini, a ne na iznošenje mučnih detalja o pojedinačnim slučajevima.

Javni interes se odnosi na pitanja koja utječu na javnost do te mjere da ona s pravom može biti zainteresirana za njih, koja privlače pažnju javnosti ili izazivaju zabrinutost. Novinari obično mogu objavljivati privatne informacije kad je to u funkciji neke veće vrijednosti i kad se koriste za raspravu o nekom pitanju od javnog interesa, a što je veća vrijednost informacije za javnost, to se veći ustupak mora učiniti u pogledu interesa pojedinaca da budu zaštićeni od objavljivanja i obrnuto.

U slučaju Nikoll Dedić izneseno je najviše privatnih informacija u usporedbi s ostala dva slučaja. Riječ je uglavnom o informacijama o obiteljskom životu i zdravstvenom stanju što se može objasniti činjenicom da je djevojčica bila žrtva obiteljskog nasilja. Ipak, novinari su bili skloni izvještavati kršeći McQuaileov savjet o izvještavanju s moralom, pristojnošću i dobrim ukusom, a u čak 54% priča roditelji su predstavljeni krivima prije nego izrečena presuda. U izvještavanju o ubojstvu Nikoll Dedić niti jednom nisu korištene informacije s društvenih mreža, a žrtva je neimenovana u čak 83% priča.

9.3. SLUČAJ 3: Laura Cvijić

„Laura, Laura - vrištala je žena 50 metara dalje. Uplakani ljudi ne daju joj među ruševine na nogostupu. Vidi se samo dio jakne poginule djevojčice. Imala je 13. Žena se trga od boli. Ljudi u uniformama ispod svojih kaciga i šiliterica ne skrivaju suze. Jedan od njih baca bocu vode o pod, ljutit i očajan, svjestan da je poginulo dijete. Pokrivaju je bijelom plahtom. Majka je izbezumljena, ona samo želi do svojeg djeteta“ (Jutarnji list, 30. prosinca 2020.).

Riječ je o dijelu iz reportaže *Jutarnjeg lista* naslovljenoj „Užas u Petrinji“ koja ima u svoju *online* inačicu naslovljenu „Tlo se ljulja, kuće se ruše, u pozadini grmljavina. Spasioci plaču, majka jeca: ‘Laura, Laura...‘“. Priča pokriva temu pogibije Laure Cvijić, 13-godišnje djevojčice koja je nastradala u potresu u Petrinji koji je odnio još šest drugih života. Članak 15 Kodeksa časti hrvatskih novinara nalaže da u slučaju nesreće, osobne tragedije i smrtnog slučaja treba izbjegavati intervjuiranje i prikazivanje osoba koje su pogođene tim događajima, osim ako je tema od javnog interesa. Ako je tema od javnog interesa, onda treba voditi računa o časti, ugledu i dostojanstvu osoba o kojima izvještava. Ovakve duboko potresne reportaže koje gotovo opipljivo opisuju zbivanja nakon tragičnog potresa na Banovini koji je uzeo sedam života otvaraju raspravu je li ovo duboko zadiranje u privatnost tuđe tragedije (koja, k tome, ima dječju žrtvu) zadovoljila pravo javnosti da zna ili je pak prekršila dostojanstvo žrtve i obitelji. Otvara se pitanje što je važnije – to pravo javnosti da zna ili poštovanje prema mrtvima i njihovim obiteljima? Upravo ovaj slučaj pokazuje koliko je etika izvještavanja o smrti individualno određujuća.

„Majka Laure Cvijić ne može nego vrištati. Bol je prevelika. Njezini su očajni krici lomili tužan petrinjski utorak. Najgori dan u povijesti siromašnog dana na Baniji. Mlada žena, trgovkinja, pokušala se oteti iz ruku namjernika koji su je držali da ne priđe tijelu svoje djevojčice“ (Jutarnji list, 2. siječnja 2021.)

Nepisano pravilo izvještavanja o temama crne kronike kaže da se novinar prije otkrivanja imena i privatnih informacija treba zapitati kako će informacija koju prenosi obogatiti tekst i pomoći u razumijevanju priče. U slučaju Laurine pogibije njezino ime i prezime te informacije o zanimanju roditelja, njezinim interesima, školi i hobijima nemaju opravdani javni interes.

Potres u kojem je Laura preminula predstavlja nacionalnu krizu. U takvim su slučajevima brojni mediji skloni elemente domoljublja izmiješati sa šokantnim vijestima, a ovakve domoljubne geste u suštini su suprotnosti s načelima novinarske neutralnosti (Malović i dr., 2008) te dodatno raspiruju paniku, traumu i strah. Hrvatska javnost pamti spot HRT-a koji je prikazivao snimke razrušene Hrvatske uz glazbenu podlogu pjesme „Dajem ti srce“, a istraživanjem smo provjerili jesu li i uolikoj mjeri u medijima bile prisutne ovakve prakse prilikom izvještavanja o Laurinoj smrti. Ipak, u jednom od 7 slučajeva elementi domoljublja su pomiješani s vijesti.

10. STAVOVI MEDIJSKIH DJELATNIKA

Intervjui provedeni sa šest medijskih djelatnika i djelatnica iz četiri hrvatske medijske kuće (*Večernji list*, *Jutarnji list*, HRT i Nova TV) daju dublji uvid u način na koji novinari pristupaju etici i tumačenju etičkih kodeksa, pravila i smjernica. Intervjuirani ispitanici hijerarhijski se protežu od novinarskih pozicija, preko uredničkih pa sve do vodećih pozicija unutar medijskih kuća, a zastupljen je jednak broj muškaraca i žena. Po svom novinarskom iskustvu variraju od novinara koji su tek na početku svoje profesionalne karijere pa sve do iskusnih djelatnika koji iza sebe imaju i više desetljeća novinarskog iskustva. Najmlađi ispitanik (Ispitanik 1) iza sebe ima 3 godine iskustva, a najviše staža ima Ispitanica 5 koja je u novinarstvu 34 godine u kojima je imala i novinarskog i uredničkog iskustva. Svi su ispitanici potvrdili da je razgovor o etici sastavni dio njihovih redakcija, a 3 od 4 redakcije imaju i vlastite etičke kodekse (*Jutarnji list*, HRT i Nova TV). Ipak, postojanje vlastitih redakcijskih kodeksa ne korelira nužno s rigoroznijim pristupom etici. Tako se, primjerice, u radu *Jutarnjeg lista* može primijetiti fleksibilan pristup etičkim kodeksima, što omogućava određeni stupanj prilagodljivosti u svakodnevnoj novinarskoj praksi. Iako postoje visoko postavljeni standardi, njihova primjena može varirati ovisno o kontekstu i specifičnim situacijama.

„Prvo ćemo izaći sa informacijom, pokupiti klikove, pa onda razmišljati je li to što smo napravili etično i korigirati naše ponašanje“, Ispitanik 2, novinar *Jutarnjeg lista*.

10.1. Kako trenutni medijski okoliš utječe na etiku novinarstva

Novinarska etika počiva na ideji novinarstva kao profesije, ali uspon tržišno vođenog novinarstva potkopao je profesionalni status novinara (Iggers, 2018). Od 1990-ih zapadno društvo i njegovi mediji skrenuli su prema sve većoj tržišnoj orijentaciji. U tom procesu, vrijednosti individualizacije i osobnog interesa pojavile su se kao važni obrasci. Medijski profesionalci tako su s vremenom postali nešto više komercijalno orijentirani, iako je javni interes i dalje najvažniji čimbenik kada se ispunjavaju dužnosti novinara (Andersson, Ulrika i Wadbring, 2015). Intervjui s medijskim djelatnicima zaposlenima u četiri domaće medijske kuće pokazuju da je trenutni medijski okoliš obilježen pritiskom za privlačenjem većeg broja klikova i veće gledanosti, što značajno utječe na etiku novinarstva. Ovaj pritisak često dovodi do erozije profesionalnih standarda jer se mediji natječu u brzini objavljivanja informacija, često podliježući senzacionalizmu i *clickbait* naslovima. Urednici, novinari, ali i cijeli medijski hijerarhijski lanac suočava se s tržišnim pritiscima koji ih tjeraju da prilagođavaju

svoje teme i način izvještavanja kako bi privukli što više publike. Iako pokušavaju održati ravnotežu između privlačenja publike i očuvanja kvalitete i etike, mnogi priznaju da je to postalo izazovno u današnjem medijskom okruženju gdje je konkurentsko okružje postalo jače no ikada ranije, a javnost izbirljivija, pa možemo reći da je to označilo radikalnu promjenu medijskog pejzaža (Beckett, 2008).

„Mislim da su mediji – neovisno o tome koliko imaju jaku uređivačku politiku, usmjerenje, financiranje i slično – jako ovisni jedni o drugima jer primat nije više informacija i priča nego je danas primat vrijeme i brzina i onda je to neprestano nekakav vrtlog ili natjecanje. Tako se onda, nažalost, puno brže pregazi nekakav standard pod onom egidom 'svi to imaju, pa nećemo valjda mi biti jedini koji neće objaviti nekakvu vijest. Jako puno se gleda u današnjem novinarstvu, moj je barem dojam, u susjedovo dvorište i što drugi objavljuju“, Ispitanik 1, novinar Večernjeg lista.

Ispitanik 2 dijeli sličnu perspektivu. Ističe da je *clickbait* postao uobičajena praksa jer se publika 'odgojena' i naučena na taj model, a radi nametnutog imperativa brzine mediji vrlo često prvo izađu van s informacijom ili fotografijom, a tek potom razmišljaju o posljedicama.

S druge strane, Ispitanica 6 tvrdi da *„brzina više nije primarni cilj ozbiljnih medija, nego točnost“*.

Ispitanik 4 naglašava važnost balansiranja između privlačenja publike i održavanja kvalitete sadržaja. Iako priznaje da je izazovno ostati relevantan bez podlijevanja *clickbait* maniji, vjeruje da će dugoročno kvaliteta sadržaja prevladati i zadržati publiku. Prema njegovom mišljenju, ključ uspjeha leži u zadržavanju publike kroz kvalitetan novinarski rad.

Ispitanik 2 također je istaknuo da je u trenutnom medijskom okolišu informacija izgubila na važnosti.

„Informacija je danas postala puno manje vrijedna nego nekada, makar se paradoksalno čini da je ona danas vrijednija nego ikada. Prije ju nije mogao imati svako. Ti si morao nekako to novinarstvo i živjeti. Ti bi bio tip koji bi morao odlaziti na privatne večeri premijera ili predsjednika i morao bi tamo malo njuškati za informacijama kako bi nešto saznao i imao prvi i jedini tu informaciju. Danas vrijedi ono: kad jedan medij objavi, objavili su svi. Informacija eksplodira doslovno u 30

sekundi i više nije bitno tko je prvotni izvor te informacije“, Ispitanik 2, novinar Jutarnjeg lista.

U pozadini takvih odluka je profit, slažu se ispitanici.

„Ne želim to opravdavati, ali mogu to razumjeti čisto nekakvom logikom da svi se vode i brzinom, a 'brzina jednako klikovi'. Pa onda ako vidite da, ne znam, konkurentskim medijima neka priča super prolazi, onda drugi nažalost ili kopiraju ili prenose ili rade svoju identičnu. Iz identičnog interesa svi to na kraju krajeva radimo. To je taj profit“, Ispitanik 1, novinar Večernjeg lista.

„Po internetu se sada sve više-manje copy pastea te im je najvažniji klik. Svi imaju sve isto i onda je to borba. Primjerice u Crnoj kronici sve je tragedija, horor i strašno“, Ispitanica 3, novinarka Večernjeg lista.

„Ono što mi je isto bilo diskutabilno, a što smo mi u Jutarnjem napravili, je objava snimki ubojstva iz noćnog kluba (ubojstvo Tomislava Sablje u noćnom klubu Ritz, op.a.). (...) Objavila se snimka i 'zaključao' se taj tekst, znajući da će ljudi kupiti pretplatu za to. Znači to nije bilo objavljeno u svrhu informiranja javnosti, to je bilo u svrhu čistog zarađivanja na tragediji jedne osobe i to je etički potpuno pogrešno“, Ispitanik 2, novinar Jutarnjeg lista.

Takav medijski okoliš ostavlja traga i na same novinare. Iako su u pravilu urednici ti na kojima je najveća odgovornost da privuku publiku – bilo to dobrim sadržajem ili dobrim naslovom ili nekim novim metodama – nisu niti novinari imuni na novi medijski okoliš predvođen kapitalizmom.

„Meni konkretno nitko nikada nije uvjetovao moju plaću ili temu kojom ću se baviti samom klikanošću u tom nekakvom širem smislu. Ali naravno mislim da je to, kao i kod cenzure, nekako nevidljivo i da se puno više odražava kroz autocenzuru pa bih rekao da je ovo nekakav 'autoclickbait' ili tako nešto gdje se ti u principu nakon nekog vremena već adaptiraš da gledaš i promišljaš teme 'aha ovaj čitano, ovo je klikano, ovo je interesantno', tako da na taj način mislim da više sam sebi postaneš neprijatelj s nekim vremenom ako kreneš razmišljati tržišno“, Ispitanik 1, novinar Večernjeg lista.

Ipak, ispitanici su se uglavnom složili i da posljednjih godina vide pozitivan pomak kad je riječ o etici izvještavanja o smrti u hrvatskim medijima. U tome je, upozorava Ispitanik 1,

pripomogao i algoritam društvenih mreža, koje su danas glavne platforme za plasiranje publici vijesti.

„U tom dijelu moralnog rasuđivanja naučio nas je algoritam prije nego nekakva interna potreba, jer Meta ima jako stroge algoritme po pitanju objavljivanja dječjih fotografija u medijima, sad ne govorim o crnoj kronici nego o apsolutno svemu, tako da je tu onda u svim medijima jako velik strah. Jer ako vas Meta skine, skine vam prihode, to je opet financijski motiviran strah, a ne moralno ili novinarski“ Ispitanik 1, novinar *Večernjeg lista*.

10.2. Novinarstvo kao industrija ili profesija i odnos prema etici

Pogled na novinarstvo kao industriju ili profesiju nije nužno povezan s odnosom ispitanika prema etici. Ispitanici iz obje perspektive, unatoč različitim pristupima i iskustvima, pokazuju složenost i raznolikost u svojim etičkim stavovima. Ispitanici koji vide novinarstvo kao industriju (Ispitanik 2 i Ispitanica 3) ističu pritiske tržišta i komercijalne aspekte novinarstva, ali to ne znači da oni sami zanemaruju etičke standarde.

Ispitanik 2 priznaje da brzina i komercijalni interesi mogu narušiti određene aspekte profesije, ali također ističe da novinari i dalje mogu održati profesionalne standarde unatoč tim izazovima. Ovaj ispitanik ne smatra da komercijalni pristup nužno poništava etičnost, već da se oba aspekta mogu koegzistirati.

„Mora li to biti u koliziji ili ne - ne znam. I ne mora se nužno isključivat ili poništavati. To i dalje može biti profesija i možeš prodavati“, Ispitanik 2, novinar *Jutarnjeg lista*.

Ispitanica 3 naglašava korporativni aspekt novinarstva, gdje marketing dominira, ali to ne znači da se novinari ne trude održati profesionalnost. Oni priznaju da su pritisci veliki, ali se i dalje bore za zadržavanje etičkih standarda u svom radu.

„Vlasnici svih tih velikih novina to vode kao korporacije, a novinarstvo nije korporacija. Mi puno svi ovisimo o marketingu, sponzoriranim sadržajima, konkurencijama i tu po tom putu su svi drugi postali bitni, a marketing pogotovo, dok su novinari zadnji. Mi smo tu kao neki ukras“, Ispitanica 3, novinarka *Večernjeg lista*.

Ispitanici koji novinarstvo vide kao profesiju ili poziv također su svjesni i komercijalnih pritisaka koji se očituju kroz imperativ brzine i *clickbaita*, ali to ne umanjuje njihovu predanost etici. Neodlučni Ispitanik 1 priznaje da lov na klikove može utjecati na

novinarske standarde, ali i dalje se trudi održati ravnotežu između tržišnih interesa i etičkih principa. Smatra da se, unatoč komercijalnim pritiscima, može raditi etički i odgovorno.

Ispitanik 4 pak naglašava važnost kvalitete sadržaja i balansiranja između čitanosti i relevantnosti. Iako priznaje da novinarstvo mora zarađivati, ističe da će u budućnosti portala naglasak biti na kvaliteti tekstova jer će mjerilo biti zadržavanje čitatelja, a ne samo ulazak u tekstove.

Ispitanica 5 novinarstvo vidi kao poziv i profesiju, a naglašava ulogu javnih medija u održavanju profesionalnih standarda, ali također priznaje da i oni podliježu pritiscima novog medijskog okruženja. Unatoč tome, pokazuje da se i u takvom okruženju može održati etički pristup.

Ispitanica 6 stava je da ne mora novinarstvo biti neprofitno da bi bilo pravo novinarstvo te da su novinarstvo kao profesija i novinarstvo kao industrija dva pomirljiva pojma.

„Mi jesmo komercijalni medij i moramo voditi računa i o svom rezultatu. Međutim, pokazalo se na našu sreću da uspješno uspijevamo zadovoljiti jedno i drugo. Mislim da je to zaista zahvaljujući tom nekom povjerenju koje smo gradili s gledateljima godinama. (...) Naravno da nam je važan rezultat, ali ja mislim da je moguće postići i rezultat i zadržati gledatelje, a s druge strane ipak paziti i zadržati tu neku vjerodostojnost, činjenice i pružati gledateljima, prije svega, informaciju“ Ispitanica 6, urednica informativnog programa Nove TV.

Na temelju odgovora ispitanika nije utvrđena jasna korelacija između pogleda na novinarstvo kao industriju ili profesiju i njihovog odnosa prema etici. Ova složenost naglašava da etičnost u novinarstvu nije jednostrana već određena nizom faktora koji oblikuju svakog novinara.

10.3. Odgovornost novinara: (samo)regulacija etičkim kodeksom i moralnim kompasom

Etički kodeksi važan su instrumenti u novinarstvu jer promiču transparentnost i samoregulaciju medija, uz nadzor kvalitete informacija (Mauri-Ríos, Marcos-García i Zuberogoitia-Espilla, 2020). Ako novinarstvo shvaćamo kao profesiju čija je misija jamčiti građanima pravo na informiranje, tada je nužno poznavati alate koje sama profesija pruža kako bi se javnosti polagala odgovornost u vezi sa svojom vlastitom profesionalnom misijom. Stoga je percepcija samih profesionalaca o njihovoj vlastitoj odgovornosti iznimno važna (Mauri-Ríos, Marcos-García i Zuberogoitia-Espilla, 2020). Veza između etičkih kodeksa i

novinarskog ponašanja rijetko je ispitivana (Pritchard i Morgan, 1989). Pritchard i Morgan proveli su istraživanje „Utjecaj etičkih kodeksa na prosudbe novinara: prirodni eksperiment“ koje je osmišljeno da testira pretpostavku da etički kodeksi pomažu u oblikovanju odluka koje novinari donose u situacijama koje potiču etičke pitanja. Naime, iako su kodeksi tu da reguliraju ponašanje uspostavljanjem ili barem utvrđivanjem granica legitimnih aktivnosti, osim tih formalnih normi, na ponašanje novinara utječe još čitav niz čimbenika, pa je pretpostavka da formalne norme, kao što su statuti, ugovori i etički kodeksi, imaju izravan učinak na ponašanje novinara posebno riskantna. Istraživanje je potvrdilo raniju tezu sociologa Stewarta Macaulaya koja kaže da je utjecaj formalnih normi obično je neizravan, suptilan i dvosmislen (Pritchard i Morgan, 1989).

„Postoji od HND-a Kodeks časti hrvatskih novinara i to je nekakav općeniti dokument koji kad pročitaš, ti u njemu ništa ne vidiš zapravo kako bi se kao novinar trebao ponašati. S druge strane, da je on zbilja toliko detaljno napisan, onda bi on vjerojatno zabranjivao puno stvari i onda bi novinari neprestano bili krivi za neko kršenje Kodeksa časti... A ovako kad je on toliko široko napravljen, onda ja kao novinar nemam drugi kompas, osim nekog svog moralno usađenog osjećaja odgojem ili obrazovanjem ili nečim drugim“, Ispitanik 2, novinar Jutarnjeg lista.

Dakle, poznavanje različitih novinarskih kodeksa časti ne treba nužno utjecati na novinara tako ga da učini etičnijim već je moguće da „zapovijedi“ etičkih kodeksa uopće nisu povezane s novinarskim ponašanjem na bilo koji 'opipljivi' način (Pritchard i Morgan, 1989). Zato se, između ostalog, u medijskim krugovima poteže pitanje u kojoj mjeri kodeksi pomažu, a u kojoj odmažu novinarima.

„Ja ne pristajem na to da živimo u društvu koje nema granica. Postoje granice. Pa postoje granice kad prelazimo cestu – crveno i zeleno svjetlo. Ne možemo biti pobunjenici pa proći kroz crveno. Onda ćemo poginuti. Ali isto tako postojati i svemu. I onda kad se pitaš šta mi ne valja, ili ako ne znaš, onda uđi pročitaj. Pa ćeš vidjeti da se ne smije eksplicitno prikazivati (smrt, op.a.). Pa ne smiju se eksplicitno prikazivati ni slike ubijenih ljudi u ratu, iako i tu su granice popustile... I tu su granice popustile. (...) Ako te ne zaustavi moralni kompas, mora ti negdje nešto zazvoniti kad vidiš takvu fotografiju (eksplicitnu fotografiju smrti, op.a.), pa onda odi negdje pa pročitaj. Pitaj nekog“, Ispitanica 5, novinarka HRT-a.

Dok jedni tvrde da su kodeksi koristan putokaz, drugi ih vide kao breme. Kad je riječ o regulaciji izvještavanja o smrti, Keeble i Mari (2012) pišu da regulacija izvještavanja o smrti nije rješenje već može izazvati konflikt. Prema njima, ključ odgovornog izvještavanja novinara je u informiranom pristupu svakom slučaju u skladu s njegovim obilježjima. Kao argument, između ostalog, spominju da su novinari ti koji više propituju ispravnost tekstova, dok čitatelji vrlo često ne pristupaju kritički tekstu ili čak niti ne razumiju zašto bi u nekom tekstu nečiji identitet trebao ostati skriven (Keeble i Mair, 2012).

„Uvijek je stvar, i na kraju se uvijek sve svodi na to, gdje je granica interesa javnosti, a gdje je granica šticećenja osobe koju ti kao novinar moraš štiti. Sad, to je uvijek problem i to moraš posuđivati na pojedinačnom slučaju“, Ispitanik 2, novinar Jutarnjeg lista.

„Ja se vodim onim nečim što su me naučili – ‘manje je više’. Na primjer, kad dođem na suđenje i slušam žrtve razbojništva što svjedoče javno u sudnici, njima je to trauma. Ja sam onda ta koja ocijenim da moja priča neće izgubiti ništa ako žrtvi napišem inicijale. Ne moraju baš znati imenom i prezimenom da je ona bila u pošti i da je u nju netko uperio pištolj (...). Treba biti obziran i prema počinitelju jer i taj počinitelj ima nekakvu obitelj i nekakvu djecu. Treba biti oprezan za sve oko sebe, ne biti krvoločan, ne razmišljati u klikovima“, Ispitanica 3, novinarka Večernjeg lista.

„Mi smo sad već istrenirani do te mjere da se držimo zakona. Postoje neke stvari koje su u ovom moralnom dijelu, koje nisu regulirane zakonom. Smiješ ih napraviti, pitanje je samo smatraš li ti da je okej ili ne da ih napraviš“, Ispitanica 6, urednica informativnog programa Nove TV.

Nijedan kodeks ne može u potpunosti predvidjeti sve slučajeve pa stoga, naglašava Bertrand (2007), valja apelirati na zdrav razum ili moralni osjećaj.

„Profesionalno novinarstvo je ono novinarstvo koje ima i poštuje pravila, i koje ima i poštuje moralni kompas“, Ispitanica 5, novinarka HRT-a.

„Postoje pravila, ali ih se rijetko pridržava. (...) Po putu se pogubilo kako se radi, što je ispravno, a što nije“, Ispitanica 3, novinarka Večernjeg lista.

„Nekad je možda i potrebno šokirati i ljude i društvo da shvate ozbiljnost nekog problema, a opet je pitanje gdje je tu granica. (...). U krajnjoj liniji, nekad i pogriješite, nekad granica nije tamo gdje ste je vi postavili. Nekad napravite nešto jer

mislite da je bilo apsolutno ispravno...“ Ispitanica 6, urednica informativnog programa Nove TV.

Jedna od dvije vrste etike prema Weberu je etika odgovornosti koja nalaže čovjeku da vodi računa o posljedicama svojih moralnih stavova i činova, a kod svakog časnog novinara osjećaj odgovornosti je iznimno izražen (cit. prema Vilović, 2003).

„Postoji ta ključna riječ, zove se odgovornost. Između klikanosti i odgovornosti... Dakle, pravila su uvedena da mi jednostavno budemo profesionalni i da budemo odgovorni. I teško je, teško je, ali jednostavno mi ukoliko se nećemo držati tih nekakvih pravila, onda je pitanje gdje je granica? Zaista, gdje je granica?“, Ispitanica 5, novinarka HRT-a.

„Odgovornost medija je ogromna jer korak između upropaštavanja života je malen i mislim da ljudi toga nisu ni svjesni, to prebenigno doživljavaju i misle 'pa dobro, nema veze', a zapravo ima veze jer to ono zapravo nekoga može trajno obilježiti“, Ispitanik 1, novinar Večernjeg lista.

Glavni putokaz etičnog izvještavanja novinarima u Hrvatskoj je Kodeks časti hrvatskih novinara, a ispitanici potvrđuju da tri od četiri vodeće domaće medijske redakcije imaju i vlastite redakcijske kodekse, a to su: *Jutarnji list*, HRT i Nova TV.

„Imamo naš kodeks koji je napisao još pokojni Inoslav Bešker, pa se njime koristimo do neke mjere kada ne znamo. Svakako se kod svih tih stvari prvo konzultiram s kolegama, to mi je broj jedan. Onda pogledam taj kodeks i na kraju naravno po nekom vlastitom osjećaju procijenim bi li nešto trebalo ili ne. (...) Rijetko je imati interni kodeks. Sad, ne mogu reći da mi svoj koristimo nužno kao u kamen urezano, ali svakako se na njega isto znamo referirati i pogledati“, Ispitanik 4, urednik Jutarnjeg lista.

„Imamo etički kodeks koji regulira i naše ponašanje, ali i naše ponašanje u samom poslu i pred kamerama. I imamo Etičko povjerenstvo koje može onda kažnjavati ili dati svoje mišljenje ako netko bude prijavljen Etičkom povjerenstvu. I to je to nekakvo samo regulatorno tijelo koje ne funkcionira dovoljno dobro. Mi kao predstavnici HND-a imamo zamjerke na sam etički kodeks i tražimo da ga se mijenja zbog toga što

su neki ljudi izuzeti od njega, što je potpuno... Etički kodeks se mora odnositi i na ravnatelja, a ne samo na zaposlenike“, Ispitanica 5, novinarka HRT-a.

„Imamo svoja pravila. Nisu napisana, nego ih naprosto prenesemo ljudima kad dođu ovdje. Zašto nisu napisana? Zato što mislim da sve što je potrebno napismeno regulirati već jest napismeno regulirano. Dakle postoji cijeli niz zakona i nekakvih smjernica kako izvještavati, a onda ono što je još posebno mi naglašavamo ovdje i to prenesemo usmeno svojim novinarima da znaju da mi to ne radimo“, Ispitanica 6, urednica informativnog programa Nove TV.

10.4. Javni interes u objavi fotografija i privatnih informacija

Termin javni interes teško je jednoznačno definirati jer se ni sami teoretičari medija i društvenih znanosti ne mogu dogovoriti oko krovne definicije, a upravo je javni interes glavno mjerilo novinara kada treba odlučiti hoće li se o nekoj temi pisati ili ne i ako da, na koji način. Javni interes je, dakle, najvažniji čimbenik kada se ispunjavaju dužnosti novinara (Andersson, Ulrika i Wadbring, 2015).

„Na kraju se sve uvijek svodi na to gdje je granica interesa javnosti, a gdje je granica šticeanja te osobe koju ti moraš štiti. Sad, to je uvijek problem i to vjerojatno moraš posuđivat na svakom pojedinačnom slučaju“, Ispitanik 2, novinar Jutarnjeg lista.

„Bilo je velikih rasprava u javnosti - koliko je javni interes u nečemu važniji od toga (prava na privatnost i poštivanja pojedinca, op.a.). Ja nekako tu možda mogu priznati da, što sam starija, to idem više na to da je nekakvo pravo pojedinca i poštivanje prava pojedinca izuzetno bitno. Pogotovo u slučajevima kad govorimo o žrtvama. Tako da, mislim da svako tko se bavi tom temom, meni je samo i kad sam znala izvještavati sa takvim nekim, kad ti osjetiš ono neku neugodu... To znači da si već blizu crte“, Ispitanica 5, novinarka HRT-a.

Hill i Lashmar (2013) objašnjavaju da javni interes nije isto što i interes javnosti, jer ona je heterogena. Niti Harris i suradnici (2009) ne mogu točno odrediti krug koji bi javni interes obuhvaćao, ali u njega obuhvaćaju socijalne, ekonomske, kulturne, religijske pa i komercijalne kontekste. Melody (1990) pod javni interes svrstava teme kojima se prenosi ono što je korisno za širu javnost, odnosno društvo, a čime se zastupa interes pojedinih članova publike.

„Naravno da kad je ubojstvo, primjerice, u Zagrebu na Črnomercu u ulici u kojoj živi premijer, da je to velika vijest i da je to svakako vrijedno prenošenja, ali da se baš odlazi u detalje ili u nekakve eksplicitne sadržaje...“, Ispitanik 1, novinar Večernjeg lista.

Kako je sama definicija javnog interesa nejasna, a javni interes kao takav je nemjerljiv, uzročno-posljedično je i nejasna granica javnog interesa pa samim time i kršenja etičkih načela struke koja počivaju na tom javnom interesu. Vidjelo se to na primjeru izvještavanja o slučajevima Dedić, Cvijić i Bezuk. Fotografije ubijene djevojčice Nikoll završile su na naslovnicama hrvatskih novina, portali su hlapljivo prenosili Facebook statuse Danijela Bezuka, a do najsitnijeg detalja doznalo se i kakva je učenica bila Laura, što joj je bio hobi, što joj je radila majka...

„Majka Laure Cvijić ne može nego vrištati. Bol je prevelika. (...) Mlada žena, trgovkinja, pokušala se oteti iz ruku namjernika koji su je držali da ne priđe tijelu svoje djevojčice (...). Njezina djevojčica izrasla je u djevojku čija je strast bio ples. Za svoj rođendan, 22. prosinca, s prijateljima se baš naplesala“, Jutarnji list, 2. siječnja 2021.

Javno nezadovoljstvo medijima često dovodi do poziva novinarima da žive u skladu s etičkim standardima (Iggers, 2018) koji su, pak, kako je vidljivo iz nedostatka konsenzusa intervjuiranih medijskih djelatnika po nekim od ključnih pitanja – vrlo fluidni i podložni samointerpretaciji. Jedno od tih pitanja je i objava fotografija žrtve.

„Ako gledamo tržišno, takva će fotografija i takvo neko pakiranje privući puno više definitivno, jer to je iz ljudske psihologije, puno lakše suosjećaš kad vidiš da je taj neki preminuli, poginuli, stradali neka stvarna osoba nego nekakva općenita policijska fotografija, ona traka za očevid ili svijeća upaljena za preminule i slično. (...) Mislim u tragičnim smrtnim slučajevima objavljivanje fotografija nema nikakvog uporišta u nečemu što bi se moglo nazvati nekakvim etičkim izvještavanjem“, Ispitanik 1, novinar Večernjeg lista.

„Za slučaj Nikoll fotografija je kasnije bila puštena i mislim da se to odlučilo zbog senzibilizacije javnosti za taj slučaj... To je problem, ono, da bi se naglasilo koliko je neki slučaj težak i koliko javnosti treba ukazati problem, treba se probuditi neku emociju u

njima, a na kraju je bilo odlučeno da ipak ide fotografija Nikoll sa zamagljenim očima da se osvijesti da je ona jedno malo ljudsko biće...“, Ispitanik 4, urednik Jutarnjeg lista.

„Gledajte, fotografija nosi klikove. I to je to prokletstvo novog medijskog okruženja u kojem sad živimo. Mediji koji su na tržištu, a većina je na tržištu, od tih klikova živi. Oni nekako moraju privući gledatelje, čitatelje, da otvore taj tekst. I naravno da onda objavljuju atraktivne fotografije, ružno je to reći, koje tako privuku gledatelje, čitatelje. Ali jednostavno u tome isto moraju postojati pravila. Kada govorimo o objavljivanju fotografije žrtava, zna se zbog čega se ne objavljuju fotografije žrtava. I zbog obitelji, i zbog tog nekog moralnog kompasa, zbog etičkog izvještavanja, zbog poštivanja žrtve...“, Ispitanica 5, novinarka HRT-a.

„Fotografija žrtve uvijek izazove kod gledatelja veću empatiju prema tom događaju, nego kad nema fotografije. Čim ljudi mogu vidjeti nečije lice, stvore neki emotivniji osjećaj prema toj priči (...) Ako imate sliku osobe koja je poginula i koja stoji na stolu njenih članova obitelji ili ljudi pale svijeću pored toga, to objavljujemo. Poseban oprez ide za fotografije s mjesta nesreće, tu uglavnom prevučemo neki blurr preko te slike. (...) Nerijetko se dogodi da ne objavimo sve snimke koje imamo jer su neke neprimjerene za objavu u informativnom programu. U krajnjoj liniji, treba uvijek voditi računa da su to snimke koje gledaju i članovi obitelji i neke bliske osobe toj osobi koja je stradala“ Ispitanica 6, urednica informativnog programa Nove TV.

Koliko je tanka granica kršenja etike i zadovoljavanja javnog interesa pokazuje i recentni slučaj samoubojstva na Markovom trgu koje se dogodilo 11. lipnja 2024., a u kojem je nepoznati muškarac iz nepoznatih razloga izvršio samoubojstvo tako što se zapalio. Dio medija prenio je fotografije buktinje koje su povučene nakon apela Hrvatskog novinarskog društva.

„Prije neki dan otvorila sam portale i na naslovnicama je bila slika čovjeka kako gori. To je bilo toliko šokantno, to je bilo meni toliko nepojmljivo kako je netko mogao, kako je nekoliko ljudi moglo odobriti da se to objavi, da sam odmah na Facebook stranici išla napisati ljudi molim vas poštujujte Kodeks (Kodeks časti hrvatskih novinara, op.a.), da sam zvala kolege u Hrvatskom novinarskom društvu i molila ih da pošalju apel da se to ne radi, jednostavno to je nedopustivo. I ta cijela slika je toliko šokantna, dakle to nije ono da ti moraš sad poznavati Kodeks i znati da u Kodeksu piše da se to ne radi, nego ti kad to

vidiš, jednostavno instinktivno, ako si čovjek, znaš da to ne možeš objaviti. Kao što ne možeš objaviti sliku mrtve prodavačice koja je ubijena u dućanu u Splitu jer negdje sjedi njezina obitelji i to gleda. To su stvari koje se ne rade, to nije cenzura da se to ne objavljuje, to su stvari u kojim ti poštuješ nečiju ljudskost, poštuješ nečiju obitelj i jednostavno to je ta linija ispod koji se ne ide. Na stranu da bi to neko klikao. Dakle, kao što sam rekla, mnogo puta sam se nažalost susrela s time da se u našim medijima prelazi crta koja se preći ne smije“, Ispitanica 5, novinarka HRT-a.

Dok dio ispitanika tvrdi da slike nikada nisu smjele izići u javnost, ostali se ne slažu, što još jednom pokazuje koliko je teško doći do konsenzusa po pitanju etike, pa samim time i do eventualnih razrađenijih kodeksa.

„Mislim da bih slike buktinje i ja sam objavio u tom trenutku jer ti u tom trenu ne znaš zapravo što se događa. Je li to politički statement, zašto je taj čovjek došao gore... Zapravo ne možeš tom slikom identificirati čovjeka jer na njoj vidiš samo buktinju koja je zbilja strašna i ta slika ima neku vrijednost. I slika služi za prenašanje informacije da se nešto dogodilo. A u tom trenutku ne zna se što se točno događa i ta slika je samo neka slika daje informaciju što se događa i koja se može objaviti. Ti ne možeš vidjeti iz toga ništa. S druge strane, ja ne bih objavljivao njegovo ugašeno tijelo, ne bih objavljivao možda čak ni slike tih ljudi koji su pritrčali u pomoć... Treba ustanoviti što se na slikama zapravo vidi i kršimo li njihovom objavom identitet te osobe? Treba ustanoviti jesmo li mi objavom fotografija na nekoj moralnoj čistini ili nismo, jesmo li identitet žrtve zaštitili, jesmo li zaštitili identitete svih uključenih ljudi i na kraju, jesmo li prenijeli informaciju, koliko god je ona grozna. Slika buktinje čini sve od navedenog. Jer mi tu sliku već imamo i to je nešto što, ako već imamo, trebamo objaviti jer smo bili tamo doslovno na licu mjesta. To se jednostavno dogodilo i to to ne možeš ignorirati“, Ispitanik 2, novinar Jutarnjeg lista.

„Mi smo imali baš našeg fotografa tamo, ekskluziva i sve, ali smo ih naknadno maknuli. Bile su vrlo blurane u startu i brzo smo ih maknuli na kraju, iako su u tom slučaju te iste fotografije preuzele od nas velike svjetske agencije. Dat ću primjer, mi vrlo često se uzimamo za neki vrlo visok standard, ali samo kad netko ode, primjerice, na BBC i pogleda izvještavanje iz Gaze na dnevnoj bazi, što će vidjeti – to su sve fotografije smrti. Mi ih na dan dobivamo na stotine pa ih ne objavljujemo“, Ispitanik 4, urednik Jutarnjeg lista.

„S Markovog trga taj dan su mogle biti objavljene sve fotografije osim čovjeka koji gori“, Ispitanica 3, novinarka Večernjeg lista.

Osim u objavi fotografija, postavlja se i pitanje postoji li javni interes u objavi privatnih informacija o žrtvama te u kojim slučajevima i pod kojim okolnostima je prihvatljivo, a u kojima ne izlaziti s tim informacijama..

„Pravila su se mijenjala kroz vrijeme. Nekad smo znali objavljivati imena s tim da smo štitali djecu, žrtve seksualnih zločina... to radimo i danas s tim da se tu trebalo bit poprilično oprezno. Sad s GDPR-om je to postalo još problematičnije jer zna biti ljudi koji bi tražili da im se brišu imena s interneta... Trebalo bi se pridržavati nekih osnova, a tu opet svako ponaosob odlučuje za sebe. Za mene je manje više. Procjenjujem od slučaja do slučaja, sagledavajući sve što znam i imam pred sobom za priču. Priče se mogu ispričati u cijelosti bez davanja identiteta žrtve. Kad su suđenja za obiteljsko nasilje i seksualne zločine ona i jesu zatvorena za javnost, javnost može biti samo upoznata s presudom, a ako čak neki sudac izađe ususret novinaru zato što mu vjeruje i zadrži ga na obrazloženju, onda se zna da se ti detalji ne pišu. Dakle, ne da nema imena, već ne smije biti ni grad, kvart, apsolutno ničega po čemu bi se identitet žrtve mogao otkriti. Zlatno pravilo crne kronike je da žrtvu moraju štiti, čak i kada same istupe u javnost“, Ispitanica 3, novinarka Večernjeg lista.

„Ne treba se objavljivati, izuzev možda posebnih slučajeva o važnim i poznatim osobama ako postoji javni interes, (...). Imamo slučaj masovnog ubojstva u Srbiji, masovne pucnjave u školi, gdje smo u principu u roku odmah znali identitet počinitelja, ali mislim da bi identitet počinitelja, pogotovo u neakvim posebno osjetljivim ili nerazjašnjenim okolnostima, trebalo maksimalno čuvati“, Ispitanik 1, novinar Večernjeg lista.

„Postoji zakon o zaštiti osobnih podataka. (...) Mislim, vjerojatno se nikom ništa ne dogodi jer nitko nikog ne tuži i onda se ništa ne dogodi. (...) Trebamo poštivati pravila, trebamo poštivati zakone. Ne mogu se otkrivati imena u postupku“, Ispitanica 5, novinarka HRT-a.

„Što se tiče objave imena i privatnih informacija žrtve, to ne bez konzultacija. Tu je isto tako najbolje možda pričekati policiju jer ona u prvu nikada neće izaći s imenom i prezimenom, pogotovo kad se radi o kaznenim djelima, kad su roditelji optuženi i onda je tu i interes djeteta (...), a ako je u pitanju kazneni postupak gdje je punoljetna osoba

optužena za kazneno djelo koje je pogotovo od šireg javnog interesa, a onda identitet ide van“, Ispitanik 4, urednik *Jutarnjeg lista*.

„Privatne informacije ne iznosimo. E sad, što se tiče objave imena i prezimena žrtve i počinitelja, tu je malo šizofrena situacija. (...) Ako je žrtva ili počinitelj neka poznata osoba, onda to ne možete sakriti. (...) Uglavnom se trudimo ne objavljevati imena ni počinitelja ni žrtve“ Ispitanica 6, urednica informativnog programa Nove TV.

Jedna od najozbiljnijih situacija je izvještavanje o samoubojstvima. Članak 16. Kodeksa časti hrvatskih novinara kaže da se vijesti o samoubojstvima i pokušajima samoubojstava ne naglašavaju te ih treba svesti na najmanju moguću mjeru. No neka su samoubojstva, kao ono na Markovom trgu, od javnog interesa te o njima treba izvještavati. Pitanje je kako.

„Što se tiče samoubojstava, o njima se u pravilu ne izvještava osim kada dođemo do iznimnih situacija. Primjerice, čovjek se zapalio na Markovom trgu pa je to ipak vijest koju onda treba opet balansirati. Recimo, sve te vijesti o samoubojstvima će uvijek imati disclaimer ili dodatak s uputama ljudima kome da se upute ako imaju suicidalne misli“, Ispitanik 4, urednik *Jutarnjeg lista*.

„Dakle ako se ide da li ćeš ti po cijenu klikanosti ili ne znam gledanosti prelaziti neku granicu, uvijek sam da se ostane s one strane profesionalnog i etičnog novinarstva“, Ispitanica 5, novinarka HRT-a.

„Mislim da se sad u zadnje vrijeme to radi s više ukusa. Recimo, samoubojstva su zanimljiv primjer, generalno se ne spominju, izbjegavaju se. Tako da kad usporedimo nekada i danas, imamo neki pozitivan trend, barem ja tako mislim. (...) I postoje razlozi zašto mi to tako radimo. Ipak, mislim da i tu mora situacija ovisiti od slučaja do slučaja. Vjerojatno kod nekog tko je počinio samoubojstvo, a tko je možda javna eksponirana osoba, postoji opravdani interes javnosti pa bi se o tome trebalo govoriti. Glupo je onda to prešućivati. (...) Primjerice, možemo se osvrnuti na navodni slučaj samoubojstva Mislava Bage, koji je bio zanimljiv jer na kraju se zapravo ispostavilo da to vrlo vjerojatno nije bilo samoubojstvo nego nesretni slučaj. Svi su mediji informaciju o samoubojstvu ignorirali jer smo, naravno, zauzeli taj stav da nećemo pisati o samoubojstvima. I naravno da se proširilo po svim društvenim mrežama da je Bago počinio samoubojstvo i onda imaš povratni efekt od publike: 'evo, mainstream mediji štite svog, prešućuju nam informacije, a da je neki Maro Marić, nebitan, njega bi objavili, a

kad je Bago onda štite svoga'. Ali to nije bilo tako. Znači, tu je to neko pravilo o izvještavanju o samoubojstvima i to se sad zapravo poštuje kod svih slučajeva. Po meni je čak i upitno bi li se trebalo kod svih slučajeva poštivati ili postoje neki slučajevi kod kojih je interes javnosti dovoljno velik da se treba napraviti iznimka“, Ispitanik 2, novinar Jutarnjeg lista.

11.CHECK-LISTA ZA ETIČNO IZVJEŠTAVANJE O TRAGIČNIM SMRTNIM SLUČAJEVIMA

U nastavku se nalazi lista glavnih savjeta i smjernica koje intervjuirani medijski djelatnici smatraju najbitnijima prilikom izvještavanja o tragičnim smrtnim slučajevima. Njihova su iskustva i objašnjenja pretvorena u listu koja, uz postojeće etičke kodekse, može poslužiti kao svojevrsna *check-lista* za novinare prilikom izvještavanja o tragičnim smrtnim slučajevima.

- Poštujte žrtvu, pravo žrtve na privatnost i obitelj žrtve.
- Poštujte mjesto nesreće i ljude i službe. Ne budite napadni i ne 'gurajte nos' jer koliko god da su važna medijska izvješća, važnije je da policija osigura mjesto zločina, da obitelj dobije skrb, da potencijalno ranjena osoba dobije medicinsku pomoć, da vatrogasci ugase vatru... Poštujte red koji postoji s razlogom.
- Provjerite. Pogreška se teško ispravi.
- Učite. Učite iz situacije, učite od iskusnijih. Nije sramota nešto ne znati.
- Ne spektakularizirajte činjenice slučaja. Ako je osoba preminula najbolje je ne ulaziti u patetiku, ne ulaziti u pretjerane detalje, ne ulaziti u osobni prostor... zadržati stil, ostati distanciran i iznijeti te slučajeve onakvima kakvi činjenično jesu.
- Odredite ima li smisla u objavi privatnih informacija. Može li se time što dobiti ili ne?
- Postupajte u skladu s okolnostima slučaja. Prosuđujte na temelju toga je li riječ o samoubojstvu, ubojstvu ili pak nesretnom slučaju.
- Posao napravite u skladu s pravilima struke - klasični 5W.
- Imajte empatiju, manje je više: pazite na žrtvu i štite njezin identitet, ali budite obzirni i prema počinitelju.
- Ne razmišljajte u klikovima i uvijek štite svoje izvore.
- Imajte minimalno dva izvora koja potvrđuju činjenicu.
- Ne objavljujte stvari koje su od većeg društvenog značaja ili koje mogu imati potencijalne posljedice po ljude uključene u slučaj, pogotovo po djecu, bez konzultacije s kolegama, s deskom.
- Kada sumnjate – bolje ne. Puno više možete izgubiti s objavom fotografije i informacije koje nije trebalo objaviti nego da se kasni s objavom nečeg.
- Nikada nećete zakasniti s objavom nečije smrti. Takve teme ne mogu biti kandidat za utrku u brzini.
- Iznosite samo i isključivo činjenice i službene informacije.

- Ne iznosite nepotrebne privatne informacije ni o žrtvi ni o počinitelju.

12. ZAKLJUČAK

Zaključak istraživanja ukazuje na kompleksnu dinamiku između formalnih etičkih normi novinarstva i stvarnog novinarskog ponašanja. Iako su novinari upoznati s važećim etičkim kodeksima poput Kodeksa časti hrvatskih novinara, ali i vlastitim redakcijskim kodeksima te uglavnom tvrde da postoje dovoljno jasne smjernice za izvještavanje o tragičnim smrtnim slučajevima i da ne bi trebale postojati konkretnija pravila, pokazuje se da u praksi i dalje dolazi do kršenja etičkih kodeksa, pravila i smjernica. Od analiziranih 69 članaka i priloga, u njih 42 prekršene su odrednice etike prema McQuaileu. Kad se izvještava o tragičnim smrtnim slučajevima, u najvećoj mjeri mediji krše smjernicu koja podrazumijeva 'moral, poštenje i dobar ukus' te 'poštivanje osobnosti i privatnosti', a etička pravila struke u najvećoj se mjeri krše na portalima. Potvrđene su tri od četiri postavljene hipoteze. Jedina opovrgnuta hipoteza je ona u kojoj se pretpostavlja da mediji učestalo koriste fotografije i informacije s društvenih mreža, što se nije pokazalo točnim. No, valja uzeti u obzir da dva od tri analizirana slučaja imaju maloljetne žrtve za koje vrijede posebna pravila izvještavanja. To otvara prostor za daljnja preispitivanja i istraživanja ove hipoteze, u slučajevima kada su žrtve punoljetne odnosno odrasle osobe.

Dakle, prilikom izvještavanja o tragičnim smrtnim slučajevima u većini analiziranih tekstova i priloga mediji se ne pridržavaju etičkih načela struke. Isto tako, mediji učestalo otkrivaju privatne informacije o žrtvi za koje ne postoji opravdani interes javnosti, ali uglavnom ne koriste grafičke (uznemirujuće) slike s mjesta nesreće. Intervjuima s medijskim djelatnicima nastojalo se utvrditi koje su glavne smjernice kojima se medijski djelatnici vode, također i postoje li dovoljno jasne smjernice, kodeksi i pravila za izvještavanje o tragičnim smrtnim slučajevima.

Istraživačka pitanja koja su postavljena su: Raspravlja li se u redakcijama o etičkim pravilima struke? Koja su glavna etička načela kojima se vode prilikom donošenja odluka o izvještavanju o tragičnim smrtnim slučajevima? Postoje li redakcijski kodeksi ili slična pravila kojima se vode i ako da, je li etika sadržana u njima? Kako trenutni 'medijski okoliš' utječe na etiku novinarstva? Kako njihov pogled na novinarstvo kao na profesiju ili industriju utječe na odnos prema etici?

Tri od četiri redakcije imaju vlastite kodekse, a u svim se redakcijama redovno raspravlja o etičkim pravilima struke te kako postupiti u određenim situacijama. Ipak, stvarnu sliku

najbolje se može sumirati riječima Ispitanice 6 (urednice informativnog programa Nove TV) koja priznaje da niti rasprava ne znači nužno da će se donijeti ispravna odluka, no bitno je znati da se odluka donijela u iskrenoj i najboljoj namjeri. Istraživanje je pokazalo da novinari često donose odluke koje su utemeljene na njihovom unutarnjem moralnom osjećaju, obrazovanju ili privatnom i profesionalnom odgoju. Komercijalni pritisci, javni interes i poštivanje privatnosti pojedinaca igraju ključne uloge u njihovim odlukama, što rezultira različitim mišljenjima o primjerenosti novinarskog postupanja u različitim situacijama. Stoga, unatoč postojanju etičkih smjernica, ključno je razumijevanje konteksta slučaja i individualnih procjena novinara kako bi se osiguralo odgovorno novinarstvo koje istovremeno poštuje etičke standarde i zadovoljava potrebe javnosti.

13. LITERATURA

Andersson, Ulrika i Wadbring, Ingela (2015) Public interest or self-interest? How journalism attracts future journalists. *Journal of Media Practice*, 16(2): 126–138.

Barović, Vladimir (2011). Objektivnost, novinarska etika i izvještavanje u kriznim situacijama. *Medijske studije*, 2 (3-4), 118-126.

Barrand, Rochelle (2023) Princes Diana and the paparazzi: How Princess of Wales' untimely death led to changes in UK and US press conduct. *National World*. <https://www.nationalworld.com/news/princess-diana-untimely-death-princess-of-wales-changes-uk-us-press-conduct-media-4412918> (Pristupljeno: 3.3.2024.)

Beckett, Charlie i Mansell, Robin (2008) Crossing boundaries: New media and networked journalism. *Communication, culture & critique* 1(1): 92-104.

Deng, Connie (2023) "hard news". *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/hard-news> (Pristupljeno: xx.xx.xxxx)

Dnevnik.hr (2016) Otkriveno 'Zašto' Objavljen posljednji e-mail pilota koji se zabio u planinu i ubio 149 ljudi. <https://dnevnik.hr/vijesti/svijet/posljednji-email-andreasa-lubitza-koji-je-srusio-avion-germanwingsa---428880.html> (Pristupljeno: 3.3.2024.)

Eid, Mahmoud (2009) Ethics, new media, and social networks. *Global Media Journal*, 2(1).

Fowler, Roger (1991) *Language in the news. Language and ideology in the press*. London: Routledge.

Gregory, Philip i dr. (2020) The experiences of people bereaved by suicide regarding the press reporting of the death: qualitative study. *BMC Public Health*, 20: 1-14.

Griffin, Michael (2010). Media images of war. *Media, War & Conflict*, 3(1): 7-41.

Harris, David, O'Boyle, Michael, Bates, Ed i Buckley, Carla (2009) *Law of the European Convention on Human Rights*. Oxford: Oxford University Press.

Hill, Steve i Lashmar, Paul (2013) *Online Journalism: The Essential Guide*. London: Sage Publications.

Iggers, Jeremy (2018) *Good news, bad news: Journalism ethics and the public interest*. Routledge.

IPSO (Independent press standards organisation) (2018) Press reporting on a death. <https://www.ipso.co.uk/media/1535/reporting-on-deaths-public-18.pdf> (Pristupljeno: 2.3.2024.)

Kanižaj, Igor (2006) Manjine-između javnosti i stvarnosti: Nacionalne manjine u dnevnim novinama 2001-2005. Zagreb: ICEJ i Sveučilišna knjižnica

Keeble, Richard Lance i Mair, John (2012) *The Phone Hacking Scandal: Journalism on Trial*. Bury St. Edmunds: Abramis.

Kellner, Douglas (2004) 9/11, spectacles of terror, and media manipulation: A critique of Jihadist and Bush media politics. *Critical Discourse Studies*, 1(1): 41-64.

Kovačević, Petra i Perišin, Tena (2014) Televizijska javna drama: Kako je 11. rujna 2001. Postao 9/11. *Politička misao*, 51(4): 117-141.

Malović, Stjepan (2005) *Osnove novinarstva*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.

Marthoz, Jean-Paul (2018) Terorizam i mediji. *UNESCO*. [https://unesdoc.unesco.org/in/documentViewer.xhtml?v=2.1.196&id=p::usmarcdef_0000265733&file=/in/rest/annotationSVC/DownloadWatermarkedAttachment/attach_import_5e1030bf-8db9-45d2-bc02-863af43c3cbe%3F_%3D265733hbs.pdf&locale=en&multi=true&ark=/ark:/48223/pf0000265733/PDF/265733hbs.pdf#%5B{"num"%3A53%2C"gen"%3A0}%2C{"name"%3A"XYZ"}%2C-227%2C599%2C0%5D](https://unesdoc.unesco.org/in/documentViewer.xhtml?v=2.1.196&id=p::usmarcdef_0000265733&file=/in/rest/annotationSVC/DownloadWatermarkedAttachment/attach_import_5e1030bf-8db9-45d2-bc02-863af43c3cbe%3F_%3D265733hbs.pdf&locale=en&multi=true&ark=/ark:/48223/pf0000265733/PDF/265733hbs.pdf#%5B{) (Pristupljeno: 4.3.2024.)

Mast, Claudia (2022) *Abeceda novinarstva*. Köln: Medijski program Jugoistočna Europa Zaklade Konrad Adenauer.

Mauri-Ríos, Marcel, Marcos-García, Silvia i Zuberogoitia-Espilla, Aitor (2020) Analysis of professional perceptions relating to the effectiveness of codes of ethics for journalists in Spain. *Journal of information, communication and ethics in society* 18(4): 511-528.

Medijskapismenost.hr (2017) Stereotipi, diskriminacija i kult tijela u medijima - kako zaštititi djecu? <https://www.medijskapismenost.hr/stereotipi-diskriminacija-kult-tijela-medijima-zastiti-djecu/> (Pristupljeno 15.6.2024.)

Medijskapismenost.hr (2019) Medijska pažnja i samoubojstva: kako bi se trebalo izvještavati o ovoj temi. <https://www.medijskapismenost.hr/medijska-paznja-i-samoubojstva-kako-bi-se-trebalo-izvjestavati-o-samoubojstvima/> (Pristupljeno 23.3.2024.)

- Melody, William H. (1990) Communication Policy in the Global Information Economy: Whither the Public Interest? U: Marjory Ferguson (ur.), *Public Communication. The New Imperatives: Future directions for media research* (str. 16-39). London: Sage.
- Miller, Michael E. (2015) How a tabloid came to dominate coverage of the Germanwings disaster. <https://www.washingtonpost.com/news/morning-mix/wp/2015/04/03/how-a-tabloid-came-to-dominate-coverage-of-the-germanwings-disaster/> (Pristupljeno: 1.3.2024.)
- Niederkrötenhaler, Thomas i dr. (2010) Papageno v Werther effect. *British Medical Journal (Online)*, 341
- OSCE (Organization for Security and Co-operation in Europe) (2019) Izvještavanje o terorizmu i nasilnom ekstremizmu - Smjernice za novinare. <https://www.osce.org/files/f/documents/8/5/442396.pdf> Pristupljeno: 3.3.2024.
- O'Sullivan, John i Heinonen, Ari (2008) Old values, new media: Journalism role perceptions in a changing world. *Journalism Practice* 2(3): 357-371.
- Piletić, Deja (2013) Jezične osobine senzacionalističkih naslova u italijanskoj štampi. U: Igor Lakić i Naraša Kostić (ur.), *Kroz jezike i kulture* (str. 71-81) Podgorica: 3M Makarije.
- Pritchard, David i Peroni Morgan, Madelyn (1989) Impact of ethics codes on judgments by journalists: A natural experiment. *Journalism Quarterly* 66(4): 934-941.
- RANZCP (The Royal Australian and New Zealand College of Psychiatrists) (2019) Suicide reporting in the media. <https://www.ranzcp.org/clinical-guidelines-publications/clinical-guidelines-publications-library/suicide-reporting-in-the-media> Pristupljeno 24.3.2024.
- Saad, Lydia (1997) Gallup Polls In Britain And U.S. Record Public Reaction To Diana's Death. Gallup. <https://news.gallup.com/poll/4345/Gallup-Polls-Britain-US-Record-Public-Reaction-Dianas-Death.aspx> (Pristupljeno: 3.3.2024.)
- Samuelson, Kate (2017) The Princess and the Paparazzi: How Diana's Death Changed the British Media. *Time Magazine*. <https://time.com/4914324/princessdiana-anniversary-paparazzi-tabloid-media/> (Pristupljeno: 3.3. 2024).
- Schwalbe, Carol B. (2006) Remembering Our Shared past: Visually Framing the Iraq War on U.S. News Websites. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 12(1):264–289.

Tucker, Rachel (2018) Analysis of the Press Coverage of the Death of Princess Diana. *Racheltucker.com*. <https://racheltucker.com/diana> (Pristupljeno: 3.3.2024.)

Vijeće Europe (2018) Smjernice za zaštitu privatnosti u medijima. <https://rm.coe.int/hf33-safeguarding-privacy-in-media-bos/1680a3ec1a> (Pristupljeno: 15.6.2024.)

WHO (World Health Organization) (2023) Preventing suicide: A resource for media professionals. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240076846> Pristupljeno: 24.3.2024.

Predrasuda. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 15.6.2024., <https://www.enciklopedija.hr/clanak/predrasuda>

14.PRILOZI

14.1. Istraživačka matrica

1. Medij?

- 1) Tisak (Jutarnji list)
- 2) Televizija (Nova TV)
- 3) Portal (Index.hr)

2. Slučaj:

- 1) Daniel Bezuk
- 2) Nikoll Dedić
- 3) Laura Cvijić

3. Datum objave članka/priloga: (DATUM)

4. Naslov članka (online ili offline) : (NASLOV)

- 1) Odgovara tekstu (fokusu tekst)
- 2) Izvučen je iz konteksta/pretjeran (senzacionalistički)
- 3) Teško je odrediti

5. Koliko izvora postoji u članku / prilogu? (IZVOR)

- 1) Jedan
- 2) Dva
- 3) Tri ili više
- 4) Ne postoji izvor

6. Jesu li korištene informacije s društvenih mreža? (INFO DM)

- 1) DA
- 2) NE

- 3) Nije jasno/Teško je odrediti

7. Jesu li korištene fotografije s društvenih mreža? (FOTO DM)

- 1) DA
- 2) NE
- 3) Nije jasno/Teško je odrediti

8. Jesu li korištene slike s mjesta nesreće? (FOTO M.N.)

- 1) DA
- 2) NE
- 3) Teško je odrediti

9. Je li tekстом ili slikom prekršeno pravo na privatnost žrtve? (PREK PRIV)

- 1) DA
- 2) NE
- 3) Teško je odrediti

10. U slučaju grafičkih (uznemirujućih) slika, je li korišteno upozorenje? (UPOZ)

- 1) DA
- 2) NE

11. Krši li prilog / članak odrednice etike prema McQuaileu? Koje? (McQuail)

- 1) Ne krši
- 2) Istinitost i točnost
- 3) Nepristranost i poštenje
- 4) Poštovanje osobnosti i privatnosti
- 5) Neovisnost o pojedinim interesima
- 6) Odgovornost prema društvu i društvenim problemima
- 7) Poštovanje zakona
- 8) Moral, pristojnost i dobar ukus

- 9) Teško je odrediti

12. Je li ime žrtve otkriveno prije nego su to učinili službeni organi (policija, sud)? (IME)

- 1) DA
2) NE
3) Teško je odrediti
4) Ime nije otkriveno

13. Jesu li objavljene privatne informacije o žrtvi? (PRIV INFO)

- 1) DA
2) NE

14. Koje su privatne informacije objavljene? (KOJE PRIV INFO)

- 1) Informacije iz obiteljskog života
2) Informacije o mjestu stanovanja
3) Informacije o školi/poslu
4) Informacije o zdravstvenom stanju
5) Drugo

15. Tko je izvor privatnih informacija? (IZVOR PRIV INFO)

- 1) Društvene mreže
2) Izvor je nepoznat / Novinar
3) Obitelj žrtve
4) Prijatelji / poznanici
5) Susjedi / sugrađani
6) Institucije
7) Nema privatnih informacija
8) Drugo

16. Jesu li u izvještavanju korišteni stereotipi, pejorativni izrazi, poražavajuće prikazivanje ili neki drugi oblik podržavanja diskriminacije? (DISKRIM)

- 1) DA
- 2) NE

17. Kod slučaja Bezuk, na čemu je naglasak priče?

- 1) Napad na Markov trg
- 3) Samoubojstvo Danijela Bezuka
- 4) Život Danijela Bezuka

18. U slučaju smrti Nikoll Dedić, jesu li optužene osobe predstavljene krivom prije nego je izrečena presuda?

- 1) DA
- 2) NE

19. U člancima i priložima o smrti Laure Cvijić jesu li elementi domoljublja izmiješani s viješću?

- 1) DA
- 2) NE

20. (za portal i novine) Koriste li se novinari pri izvještavanju pojačivačima za privlačenje pažnje i povećanje emocionalne reakcije?

- 1) DA
- 2) NE

21. Je li slika žrtve na naslovnici?

- 1) DA, S PRIKRIVANJEM (ZAMUĆIVANJEM)
- 2) DA, BEZ PRIKRIVANJA / ZAMUĆIVANJA
- 3) NE

23. Je li slika žrtve u prilogu? (ZA TV)

- 1) DA, S PRIKRIVANJEM (ZAMUĆIVANJEM)

- 2) DA, BEZ PRIKRIVANJA / ZAMUĆIVANJA
- 3) NE

14.2. Vodič za polustrukturirane intervjuje

Kodni broj: _____

Ime i prezime ispitanika _ce: _____

Pseudonim: _____

Spol ispitanika _ce: _____

Medij u kojem radi: _____

Datum i vrijeme održavanja intervjuja (sat:minuta): _____

Vrijeme trajanja: _____

Način provedbe intervjuja: _____

Uvod u intervju (informirani pristanak):

Zovem se Petra Orešković, studentica sam na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Za potrebe diplomskog rada provodim istraživanje o etici izvještavanja hrvatskih medija o tragičnim smrtnim slučajevima. Rezultati istraživanja će se koristiti u akademске svrhe i za potrebe pisanja diplomskog rada na diplomskom studiju novinarstva Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu. Ovaj razgovor se snima zato što tako možemo prirodnije razgovarati da na vas / te ne prekidam dok pričate kako bi zapisala što ste rekli/si reako(la). Snimka služi samo zato kako bi se vaši/tvoji odgovori mogli usporediti s drugima. (Istraživanje je anonimno i nigdje se neće vaše/tvoje ime ili bilo što što bi Vas/te moglo identificirati povezivati s onim što kažete/kažeš).

Molim Vas ako se slažete potvrdite da ste suglasni sudjelovati u ovom istraživanju.

Ako imate/imaš ili ćeš imati pitanja u vezi ove studije slobodno se javi(te) mentorici, prof. dr. sc. Dunji Majstorović Jedovnicki na e-mail: dunja.majstorovic@fpzg.hr

Puno hvala!

Samo da napomenem, ovdje nema točnih ni netočnih odgovora, nas zanimaju vaša/tvoja osobna iskustva i mišljenja. Sve što kažete/kažeš će nam pomoći bolje razumjeti kako mediji pristupaju izvještavanju o tragičnim smrtnim slučajevima.

Ako ste spremni, možemo početi...

Upoznavanje sa sugovornikom_com i uvodna pitanja

Koliko dugo radite u *ime medija*?

Na kojoj ste trenutno poziciji?

Koliko dugo ste u novinarstvu?

Svjedoci smo erozije profesionalnih standarda novinarstva, pogotovo pod utjecajem za nakladom, gledanošću i slušanošću... kako biste ocijenili poziciju svog medija u ovakvom medijskom okolišu?

A svoju poziciju, kao novinara?

Je li novinarstvo profesija ili industrija? (Zašto?)

Konkretna pitanja o etici izvještavanja o smrti

Kako biste ocijenili etičnost izvještavanja o tragičnoj smrti u hrvatskim medijima? (Izdvojiti neke posebno 'upitne' slučajeve?)

Mislite li da postoje dovoljno jasne upute za postupanje u ovako etički teškim i upitnim slučajevima, kao što je izvještavanje o smrti?

Čime se vodite prilikom donošenja odluka u etički dvojbenim situacijama – vlastitim moralnim kompasom ili nekim pisanim načelima, kodeksima, pravilima? (Jeste li se ikada konzultirali s kodeksom časti hrvatskih novinara?)

Koliko se u redakciji raspravlja o etičkim načelima izvještavanja, kada su u pitanju izvještavanja o smrti? (Nakon što se netko požali?)

Postoje li u vašoj redakciji vlastita redakcijska pravila / kodeksi? (Ima li u njima etike?) (Koliko se često konzultira s tim pravilima?)

Istraživanje je pokazalo da se lome koplja po pitanju objavljivanja fotografija žrtve. Kada koristiti / ne koristiti fotografije žrtve?

A s mjesta nesreće?

Je li opravdano ili neopravdano objavljivati ime i privatne informacije o žrtvi?

Koje su tri konkretne (pisane ili nepisane) smjernice / pravila koja smatrate najvažnijima da se treba držati prilikom izvještavanja o tragičnim smrtnim slučajevima?

Došli smo do samog kraja našeg razgovora. Postoji li još nešto što smatrate važnim reći o ovoj temi, a nismo stigli ili vas nisam pitala?

*Zahvaliti na suradnji i ponoviti gdje se mogu javiti u slučaju da imaju pitanja u vezi istraživanja. Pitati mogu li ih ponovno kontaktirati u slučaju da nam trebaju neka dodatna pojašnjenja.

Ispitanik/ca pristaje na ponovno kontaktiranje u slučaju dodatnih pitanja ili pojašnjenja

1) Da

2) Ne

14.3. Intervju 1: Večernji list / novinar / 3 godine u novinarstvu

Kodni broj: 1006

Ime i prezime ispitanika_ce: poznato autorici istraživanja

Pseudonim: Ispitanik 1

Spol ispitanika_ce: muško

Medij u kojem radi: Večernji list

Datum i vrijeme održavanja intervjua (sat:minuta): 10. lipnja 2024., 21:20

Vrijeme trajanja:

Način provedbe intervjua: uživo

Koliko dugo radite u Večernjem listu?

U Večernjem listu sam posljednje 3 godine.

Na kojoj ste trenutno poziciji?

Poziciju koju zauzimam je teško odrediti. Novinar sam ako ćemo gledati u konvencionalnom pogledu, ali novinar je danas i snimatelj i fotograf i web novinar i novinar za print i autor sadržaja za društvene mreže. Tako da je to dosta fluidan odnos, bilo tematski što znači po samom načinu odnosno obradi tema i što se sve pokriva, a s druge strane i po samoj tehnici

izražavanja. Isto tako novinar je i voditelj, danas se on javlja uživo, snima videa, tako da nas ima u svim formatima.

Koliko dugo ste u novinarstvu?

Službeno gledajući, tri godine.

Svjedoci smo erozije profesionalnih standarda novinarstva, pogotovo pod utjecajem za nakladom, gledanošću i slušanošću... kako biste ocijenili poziciju svog medija u ovakvom medijskom okolišu?

Izazovno je ona uvijek dobra riječ koja ne znači ništa, a može poslužiti. Zašto je izazovno, a dobije neko značenje, pa prije svega jer mislim da su mediji neovisno o tome koliko imaju jaku uređivačku politiku, usmjerenje, financiranje, slično jako ovisni jedni o drugima jer primat nije više informacija i priča nego je primat danas vrijeme i brzina i onda je to neprestano nekakav vrtlog ili natjecanje. Tako se onda, nažalost, puno brže pregazi nekakav standard pod onom egidom 'svi to imaju, pa nećemo valjda mi biti jedini koji neće objaviti nekakvu vijest'. Jako puno se gleda u današnjem novinarstvu, moj je barem dojam, u susjedovo dvorište i što drugi objavljuju. Opet, ne želim to opravdavati, ali mogu to razumjeti čisto nekakvom logikom da svi se vode i brzinom, a 'brzina jednako klikovi'. Pa onda ako vidite da, ne znam, konkurentskim medijima ova priča super prolazi onda nažalost ili kopiraju ili prenose ili rade svoju identičnu. Iz identičnog interesa svi to na kraju krajeva radimo. To je taj profit.

A kako vidite svoju poziciju kao novinara u takvom medijskom okolišu? Mislite li da i vas kao pojedinca sve to dohvaća?

Svakako da dohvaća. Mislim da se to najviše odražava na uredništvo jer oni su ti koji moraju balansirati, birati teme, donositi te klikove. Meni konkretno nitko nikada nije uvjetovao moju plaću ili temu kojom ću se baviti samom klikanošću u tom nekakvom širem smislu. Ali naravno mislim da je to, kao i kod cenzure, da je to nekako nevidljivo i da se puno više odražava, kroz autocenzuru pa bih rekao da je ovo nekakav '*autoclickbait*' ili tako nešto gdje u principu ti se nakon nekog vremena već adaptiraš da gledaš i promišljaš tema 'aha ovaj čitano, ovo je klikano, ovo je interesantno', tako da na taj način mislim da više sam sebi postaneš neprijatelj s nekim vremenom ako kreneš razmišljati tržišno i to je ta razlika.

Je li novinarstvo profesija ili industrija? I zašto?

Ni jedno ni drugo ili i jedno i drugo jer teško je sad prebaciti.... Da, jedno bez drugog ne može jer na kraju krajeva uvijek kad razgovarate s nekim oni će reći 'da dobro, ali mi moramo na neki način isplatiti plaću i financirati to što vole nazivat svi, to je danas popularno to istraživačko novinarstvo, u principu i dalje stav je prevladavajući, barem je moj dojam da nismo dovoljno jako razvijeno tržište u smislu čitateljstva, čitateljskih navika, što ponovno kažem nije odgovornost nekog drugog nego i naša da bismo mogli, ne znam financirati svoje aktivnosti, a da pritom potpuno izoliramo nekakvo podilaženje, neću reći nekim niskim strastima, ali nešto što je možda bliže tržišnoj logici novinarstva to je taj lov na klikove i korištenje *clickbait*, u osnovi ne volim tu riječ, ali nekakvih privlačnijih tema koje su možda od manjeg javnog interesa poput primjerice Maje Šuput koja se često zna spominjati u tim kontekstima ili u principu nekih članaka koje ja kao novinar onda primijetim ako pitaš na osobnoj razini da znam da tu nema smisla, da taj članak ne bih radio da je u pitanju, ne znam, da nije za klikove i onda imaš jedan članak u smjeni koji će povući 200.000 klikova i zaraditi ustvari plaću i onda kao možeš mirne duše raditi one stvari koje su od većeg interesa. I ti članci se često, možda se ne spominje toliko, oni se često jako recikliraju. Primjerice ima jedan članak o Novaku Đokoviću, gdje njegovi neko od roditelja govori o porijeklu, je li Srbin ili Hrvat, već je nekoliko već godina star intervju, iz ranih 2000-ih, prenesen iz srpskih medija i taj članak se na našim portalima godinama pojavljuje periodično primjerice svakih 3 do 6 mjeseci i svaki put rasturi po čitanosti i onda, kažem, tu se sukobljavaju ti tržišni i novinarski dio posla.

Kako biste ocijenili etičnost izvještavanja o tragičnoj smrti u hrvatskim medijima?

Teško mi je dati jednu jedinstvenu ocjenu, jer to su dosta široki pojmovi, smrt i etičnost i izvještavanje. Rekao bih komparativno jedino ako gledamo da vidim napredak, vidim osvještavanje sve više o tom smislu što je možda ironično s obzirom na ovu potragu za brzinom i klikovima, ali generalno... Jako mi je širok aspekt i teško mi je reći...

Pamtite li možda neke posebno upitne slučajeve ili pak slučajeve gdje se dobro izvještavalo?

Svaki slučaj, pogotovo kod tih tragičnih slučajeva je slučaj za sebe i teško je promatrati nekakav, ono, napraviti uzorak, ali ja bih rekao ako mogu izdvojiti pozitivno to da mi se čini na primjeru mojeg medija da kod slučaja samoubojstava i tih nekakvih tragičnih smrti generalno da se tu dobro napredovalo i da tu shvaćamo važnosti i posebno opreznog izvještavanja i da smo tu okej.

Ono što recimo nije dovoljno dobro, što mislim da ima mjesta za napredak je kod izvještavanja o ranjivim skupinama i kod opreza u odnosu prema identitetu ne samo nužno žrtve nego i obitelji i okoline. Mislim da se tu malo zaleti prečesto predaleko, bez nekakve kočnice o tome gdje tu točno toliki javni interes. Naravno da kad je ubojstvo npr. u Zagrebu na Črnomercu u ulici u kojoj živi premijer da je to velika vijest i da je to svakako vrijedno prenošenja, ali da se baš odlazi u detalje ili u nekakve eksplicitne sadržaje...

Pamtim na slučaju ubojstva Tomislava Sablje konkretnu objavu snimke u *Jutarnjem listu*, snimke iz noćnog kluba u kojemu se ubojstvo dogodilo, gdje u domaćem respektabilnom i ozbiljnom mediju, ne nekom opskurnom tabloidu, objavljena snimka nadzorne kamere gdje se vidi eksplicitno ubojstvo. Mislim, uzmemo li na stranu uopće nekakvu štetu, traumu koju osobama koje poznaju ubijenoga nanosi, istovremeno je stvarno upitno što to i kakvu to poruku šalje javnosti.

Mislite li da postoje dovoljno jasne upute za postupanje u ovako etički teškim i upitnim slučajevima, kao što je izvještavanje o smrti?

Apsolutno ne i mislim da je crna kronika kao jako važna, teška, velika mučna novinarska disciplina, ali koja je baš onaj pravi *core* novinarstva gdje je ono u principu imaš baš tih osnovnih šest novinarskih pitanja i gdje je jako osjetljivo i jako bitno da si točan i precizan, da je ona potpuno zanemarena. Ne mogu uopće detektirati razliku, prekratko sam uopće u profesiji, ali mislim da je glavni problem što prvi kontakt sa takvim teškim slučajevima, kako to ide po oznakom '*breaking news*' dolaze većinom novinari sa weba i kad govorimo primarno o portalima o tome, a mislim da novinarima sa weba, cijeneći sve kolege naravno jednako, ali njima koji su u prvom nekakvom kontakt da im jako puno nedostaje nekakve konkretne edukacije. Evo isto gledam na svom primjeru da je u principu osim neke samoinicijativnosti da meni padne napamet 'okej sad me šalju, ne znam, jedan od prvih terena mi je bila bomba ispod auta gdje nije bilo poginulih, ali je bilo ozlijeđenih, nije na kraju ispalo tako crno, ali u principu... Imao sam i slučaju znači ubojstva u Španskom koji sam isto izvještavao gdje zateknete, svakako svakom se od nas novinara dogodi, ali da ja samoinicijativno mi nije palo na pamet 'okej ja bih nekog starijeg kolegu ili kolegicu iz crne kronike nazvati, pitati, kolege na terenu sresti pa pričati s njima... i slučaj talačke krize kad se dogodila, kada je muškarac zatočio ženu i prijetio plinskom bocom i pištoljem u stanu u Novom Zagrebu... Vrlo jedna stresna situacija gdje u principu mogu reći za sebe da me nitko nije pripremio, a opet u obranu, za takvo nešto nekoga ni ne možete pripremiti. Mislim ipak da se malo generalno ulaže u edukaciju jer opet, ona košta i oduzima vrijeme.

Čime se vodite prilikom donošenja odluka u etički dvojbenim situacijama – vlastitim moralnim kompasom ili nekim pisanim načelima, kodeksima, pravilima?

Idealno bi bilo reći kombinacija, ali realno ću reći, možda nije dobro za čuti, ali u tom trenutku jako je puno prisutno i kod mene, ali sam primijetio i kod kolega, jako puno imaš adrenalina i jedan od *coping* mehanizama svjedočenja takvom stvarnošću je to 'zatvaranje' i ja sam često znao odvojiti se, svoje privatno biće sa svojim privatnim moralnim kompasom od svog novinarskog dijela posla tako da bih rekao da više onda se u odlučivanju usmjeravam na kodekse, propise, ono naučeno i ono strogo profesionalno, a manje na taj moralni kompas jer na koncu konca da ja baš gledam moralni kompas, ja bih rekao 'što ja radim ovdje', kao 'to što se dogodilo je preprivatna stvar ili premučna ili strašno', a opet kad se prebaciš na taj profesionalni, onda shvatiš da je tu, ono što nije u moralnom kompasu to je taj nekakav novinarski dio javnog interesa, izvještavanja. Kratki odgovor je više propisi i iskustva i upute i savjeti iskusnih kolega, a i ti kad radiš pod tim adrenalinom, šokom ne razmišljaš... Recimo izvještavao sam u slučaju gdje sam stigao prije policije na mjesto događaja, u Buzinu kada je auto se zaletio u šoping centar, i ti si tamo kao novinar i ne stigneš sad rasuđivati, ja kažem kao doktor u kolima hitne pomoći, ono se gleda iz svoje perspektive i tehnike i ne razmišlja o tome koliko ga rastužuje tu koliko osoba potencijalno umire ili bori se već se prebaci na razmišljanje 'koja su moja znanja da spasim taj život', tako da koliko god to možda bila banalna usporedba, ja se prebacim na taj mod 'koja su moja novinarska znanja da što korektnije, profesionalnije izvijestim'.

Jeste li se ikada našli u situaciji da ste išli pogledati u Kodeks časti hrvatskih novinara kako postupiti, za neki savjet ili slično?

Ne pamtim da mi se to dogodilo, dijelom zbog toga što nemam često sad baš te susrete. Ako imam nekakvu dilemu nju prije otklonim jer nisam na toj razini odlučivanja. Prije konzultiram nekoga iznad sebe pa onda pitam i argumentiram bismo li trebali o nečemu na takav način izvijestiti, a ako dođe do situacije gdje su naši argumenti na obrnutim krajevima, gdje urednik inzistira na objavljivanju na takav način suprotan meni, ja se onda izuzmem od tog zadatka.

Koliko se u redakciji raspravlja o etičkim načelima izvještavanja, kada su u pitanju izvještavanja o smrti? (Nakon što se netko požali?)

Pa čak i relativno često. Nisu to neke ozbiljne rasprave s obzirom na to da je riječ o hibridnoj online redakciji, pa u principu raspravi se tu i tamo kada su takvi slučajevi. To je normalan dio posla i nakon nekog vremena opet to je tendencija u krugovima, krećete se razumijevati tako

da u principu za neke urednike sada već znam koji je njihov način razmišljanja pa mogu pretpostaviti odgovor.

**Postoje li u vašoj redakciji vlastita redakcijska pravila / kodeksi? (Ima li u njima etike?)
(Koliko se često konzultira s tim pravilima?)**

Ne znam da sam vidio da mi je netko rekao 'ovo je naš interni kodeks časti' ili nešto takvo. Tako da ne znam, nisam upoznat, ali interno znamo koja je nekakva politika mog medija u nekakvim slučajevima, npr. da znamo kad je dijete da nećemo objaviti fotografiju i slično. To su ta nepisana pravila koje se više-manje uspješno održavaju. Naravno uvijek je moguće eksces. Kada je baš neki neprovjereni, sumnjivi izvor nećemo objaviti prije dobre provjere, ako je u pitanju smrt onda ne objavljujemo dok nam nije potvrđena iz više izvora i od članova obitelji i slično.

**Istraživanje je pokazalo da se lome koplja po pitanju objavljivanja fotografija žrtve.
Kada koristiti / ne koristiti fotografije žrtve?**

U tom dijelu moralnog rasuđivanja naučio nas je algoritam prije nego nekakva interna potreba, jer Facebook/Meta ima jako stroge algoritme po pitanju objavljivanja dječjih fotografija u medijima, sad ne govorim o crnoj kronici nego o apsolutno svemu tako da je to onda u svim medijima jako velik strah jer ako vas Facebook skine, skine vam prihode, to je opet financijski motiviran strah, a ne moralno ili novinarski, to govorimo nastavno na prethodno pitanje. A što se tiče ovih fotografija, načelno činjenica je da ako gledamo opet tržišno, da će takva fotografija i takvo neko pakiranje privući puno više definitivno, jer to je iz ljudske psihologije, puno lakše suosjećaš kad vidiš da je taj neki preminuli, poginuli, stradali neka stvarna osoba nego nekakva općenita policijska fotografija, ona traka za očevid ili svijeća upaljena za preminule i slično. Tako da rekao bih u slučaju nekih ovih slučajeva kada smrt nastupi, takoreći 'manje strašnim' putevima, kao posljedica bolesti i slično, da onda u tom slučaju može se to i kao izraz pijeteta izvesti bez nekakvog senzacionalizma.

U tragičnim smrtnim slučajevima mislim da objavljivanje fotografija nema nikakvog uporišta u nečemu što bi se moglo nazvati nekakvim etičkim izvještavanjem, tako da to nipošto ne dolazi u obzir i dodao bih, ne samo fotografija, da ono preuzimaš s Facebooka... To je jako i rizična kategorija, jer ja ne znam kako se ljudi usude riskirati jer naravno postoje Facebook profili je to možda nije autentično ili to možda uopće nije ni ta osoba i kažem na koncu konca što mi imamo od toga, pogotovo kada su u pitanju mlađi ljudi ili maloljetnici ili djeca, to je onda teški *offside*.

A s mjesta nesreće?

Objavljivanje fotografija s mjesta događaja, mislim da je to jednako kritično i uznemirujuće zbog obitelji, prijatelja poznanika, mislim koliko god ono jezivo bilo treba si zarotirati situaciju da si ti taj koji vidi takvo nešto o nekome koga znaš... Mora se u tome imati granice i zaista ne vidim potrebu, vraćajući se na slučaj ubojstva, da nam je svima dovoljno jasno da se to dogodilo i bez brutalnog doslovnog prikaza samog ubojstva, do tragične smrti na bilo koji xy način.

Također, istraživanje je pokazalo da se polemike vode oko objavljivanja imena ili privatnih informacija o žrtvama. Što bi ste rekli, kad je opravdano ili neopravdano objavljivati imena i privatnu informaciju o žrtvi?

To je isto jako glupo i mislim da su gotovo uvijek istom motivacijom gonjeni, a to je za tom psihološkom personifikacijom žrtve i identifikacijom, empatijom i što već da želimo znati, to je uvijek u toj nekoj ljudskoj prirodi. Opet, kažem, to možda može zvučati kao neko lažno moraliziranje jer ja vjerujem u ljudskoj psihologiji svako kad prolazi kraj neke nesreće, većinom ljudi uvijek pogledaju, bilo u stvarnom život ili putem medija. Ali, mediji ne bi trebali biti ti koji će udovoljavati tim najnižim porivima.

A da se vratimo na pitanje, mislim da apsolutno od toga nema.... Izuzev možda posebnih slučajeva o važnim i poznatim osobama ako postoji javni interes, ali s druge strane mislim da nema smisla i da ni u kojem slučaju članovi obitelji budu imenovani, čega smo često svjedoci i to se radilo često gadljivo kada su ljudi bili pod šokom, kad vidite primjere 'majka poginulog, njeno ima prezime, praktički adresa, slikana ispred kuće'.... To je ono što se ne bi trebalo raditi, ali u lovu na klikove, vidljivost, senzaciju ili što god mediji naprave, a to je da na mjestu nesreće ulove te ljude koji u tom trenutku ne znaju ni što govore, ni gdje su ni kako se zovu i koji kasnije zbog toga mogu imati i traumu i probleme tako da vidimo na tom slučaju da je to jako zeznuto. Isto slučaj onog ubojstva u Srbiji, masovne pucnjave u školi gdje smo u principu u roku odmah znao i identitet počinitelja, ali mislim da bi identitet počinitelja pogotovo u nekakvim posebno osjetljivim ili nerazjašnjenim okolnostima trebalo maksimalno čuvati koliko god je rulja u komentarima prva stvar što bude 'objavite ime i prezime, facu' žele taj nekakav linč, takvo nešto je nedopustivo i suprotno je mišlju mase iz komentara jer ne doprinosi apsolutno ničemu, a pogotovo kažem kad su slučajevi kao što je slučaj djevojčice nestale u Srbiji kad su okolnosti vrlo, vrlo zbunjujuće i nerazjašnjene. Naravno, mi kao ljudi tražimo odgovore, ali ne pošto poto, jer evo mi smo imali slučaj

konkretno na tome da je uokvirena, 'frejmana' ili označena u roku dva, tri, pet dana, majka te djevojčice kao počinitelj. Nigdje to nije bilo eksplicitno napisano 'majka ju je prodala' ili tako nešto, ali bilo je ono kroz naslove: 'Majka sjedi, nije niti zaplakala', mislim, ljudi su u stanju šoka, neki se i smiju kad su u šoku, ali to ne znači da je ona kriva. Znači da smo na temelju nekakvih insinucija, natpisa po društvenim mrežama i slično došli do zaključka koji, opet, nemamo mi u ovom trenutku dok razgovaramo ni nekakav odgovor na to pitanje, ali baš zato što nemamo odgovor ne možemo pretpostaviti tko je i šta je. Mislim, odgovornost medija je ogromna jer korak između upropaštavanja života je malen i mislim da ljudi toga nisu ni svjesni, to prebenigno doživljavaju i misle 'pa dobro, nema veze', a zapravo ima veze jer to ono zapravo nekoga može trajno obilježiti.

Za kraj, koje su tri konkretne pisane ili nepisane smjernice ili pravila koja bi Vi izdvojili kao najvažnije kojih se treba držati prilikom izvještavanja o tragičnim smrtima?

Pokušat ću kroz tri riječi:

Prva je poštuj. Ona znači da u trenutku kada ako si na licu mjesta poštuj samo mjesto na kojem se nalaziš, mjesto tragedije. Shvati da to nije mjesto festivala, nije Gardaland već je mjesto tragedije i poštuj to. Drugo je poštuj ljude koji su tamo počevši policajaca, vatrogasaca, svih službi, mještana, članova obitelji koji često mogu biti na samom mjestu nesreće slučajno, namjerno, dovedena... Znači poštuj. Poštovati znači da se odnosiš, uvažavajući težinu situacije u obzir, dakle, da nećeš biti napadan, da nećeš pošto-poto provjeravati, gurati nos jer ti nisi, koliko god su važna ta medijska izvješća, mislim da je važnije da policija osigura mjesto zločina, da obitelj dobije skrb, da ta potencijalno možda ranjena u tom trenutku osoba dobije medicinsku pomoć, da vatrogasci ugase vatru... Poštuj taj red koji postoji s razlogom.

Drugo je provjeri. Provjeri šest puta - provjeri, provjeri, provjeri, provjeri, provjeri, provjeri koliko god treba jer mislim da bez provjere, jedna pogreška se teško ispravi, a jedna provjera od dvije minute neće toliko napraviti, tako da kad misliš da si siguran opet provjeri za svaki slučaj, jako pazi... Nije poanta biti nužno prvi. Radije prvi budi u nekoj drugoj disciplini, budi prvi na 100 metara, ali u ovome stvarno kao nije baš koliko god je to suprotno što govori o svemu što je ona logika weba i izvještavanja. Ili ono kao reci, ogradi se od odgovornosti. Mislim i ja sam imao takvu situaciju gdje me forsiraju jer sam imao u tom trenutku neku informaciju o starosti žrtve, imao sam iz dva izvora, ali jedan od njih mi je bio ipak bio ne toliko za vjerovati koliko bi mi bilo dovoljno da budem siguran u tu informaciju da ju

objavim i ja sam rekao da informaciju imam, ali da mi nije potvrđena i da s takvom informacijom ne želim van dok nisam sto posto siguran u nju da ne bi se dogodilo da netko tu osobu koja je preminula poznaje i čita novine i uoči da godine preminule nisu točne. Ne želimo to.

I treća je – uči, što je i generalno dobra smjernica. Uči iz situacije, uči od iskusnijih, uči u smislu da nije sramota nešto ne znati. Mislim da često u našoj profesiji ego je tu jako prisutan i mislim da kolege često i zbog ega i zbog čega god se srame ili im je ispod časti nešto pitati ili jednostavno postoji neka želja za dokazivanjem. Nije sramota pitati i pitati iskusnije kolege pa čak i možda neki konkurentski medij jer mislim da su svi kolege spremni pomoći jedni drugima i da to nije sramota i tako ćeš samo ako si i pogriješio prije, naučiti da drugi put imaš iskustva situaciji pristupiti na drugi, bolji način jer kroz iskustvo možeš biti bolji.

Došli smo do samog kraja našeg razgovora. Postoji li još nešto što smatrate važnim reći o ovoj temi, a nismo stigli ili vas nisam pitala?

Sveobuhvatni zaključak za kraj u par rečenica bi bio da nismo imuni na ono što se događa oko nas niti kao ljudi niti kao novinari i da je teško odvojiti ta dva identiteta unutar nas, taj privatni i poslovni i da ne trebamo zatvarati oči pred našom slabostima i pred činjenicom, ono što možda nismo dotakli je kako sve što vidimo i čemu svjedočimo utječe na nas kao ljude. Nije sramota ako te nešto pogodi, potrese i bitno je samo da u svom poslu da ideš s uspravnom glavom i da znaš što radiš.

14.4. Intervju 2: Jutarnji list / novinar / 6 godina u novinarstvu

Kodni broj: 1106

Ime i prezime ispitanika_ ce: poznato autorici istraživanja

Pseudonim: Ispitanik 2

Spol ispitanika_ ce: muško

Medij u kojem radi: Jutarnji list

Datum i vrijeme održavanja intervjua (sat:minuta): 11. lipnja 2024., 17:45

Vrijeme trajanja: 32:36

Način provedbe intervjua: uživo

Koliko dugo radite u Jutarnjem listu?

Šest godina.

Na koji ste trenutno poziciji?

Novinar.

Koliko dugo ste općenito u novinarstvu?

Šest godina.

Svjedoci smo erozije profesionalnih standarda novinarstva, pogotovo pod utjecajem za nakladom, gledanošću i slušanošću... kako bi ocijenili poziciju svog medija u ovakvom medijskom okolišu?

Teško mi je procijeniti. Svi mediji danas zapravo slijede iste obrasce tog *click baitastog* naslova jer jednostavno ništa druga ne funkcionira dok taj model ne odumre. Mislim, nisu čitatelji krivi jer mi smo tako odgojili publiku. To nije samo krivica Jutarnjeg lista ili Večernjeg lista ili Index.hr-a i tako dalje. Znači, publika je odgojena da ide s tim i sad se svi moraju – htjeli i ne htjeli – toga pridržavati. I tako mi nekako *reinforšamo* taj model samim time što sudjelujemo tome. S druge strane, mi u Jutarnjem imamo novinare koji su u raznim etičkim povjerenstvima. Kristina Turčin je jedna od njih, koja se baš time bavi godinama. Bio je tu i Inoslav Bešker, pokojni, koji je za nas napisao cijeli etički kodeks. Napisao je to baš za Jutarnji list, on je doktorirao na toj temi i napisao cijeli etički kodeks ponašanja novinara.

Sad... koliko se to u *day to day*, svakodnevnoj praksi koristi... vjerojatno vrlo malo. Uvijek je tu taj problem što ti moraš objaviti informaciju, znači kao što je i danas bilo s ovim slučajem (muškarac se zapalio na Markovom trgu, op.a.). Dakle, ti objaviš informaciju i onda se vidi po reakcijama i onda se, po potrebi, uklanja. Mislim da to nije stvar licemjerstva nekog medija nego je to taj prvi novinarski instinkt i nakon toga ako se zaključi da to možda nije bilo ok ili da postoji bolja praksa ili da tu treba nekoga zaštititi, onda se reagira. Vjerojatno je tomu tako i s obzirom na to da smo mi svi ovisni o tim klikovima, to je model po kojem sad to sve funkcionira. Prvo ćemo izaći sa informacijom, pokupiti klikove, pa onda razmišljati je li to što smo napravili etično i korigirati naše ponašanje.

A kakva je pozicija Vas kao novinara u takvom medijskom okolišu?

Način na koji će se napisati tekst je posve ovisan o meni. Imaš primjera novinara koji će sigurno neprimjereno ulaziti ili u patetiku ili u neke detalje. Jednostavno osjetiš kad je tekst napisan neukusno, kad je napisan pretjerano ili kada previše otkriva ili previše ulazi u nečiju intimu ili ne štiti osobu o kojoj se piše. To je sve domena novinara. Mislim da danas nema toliko puno novinara koji zbilja pišu toliko grozno ili toliko ne poštujući osobu ili slučaj ili ono čemu izvještava, koliko su zapravo danas ti naslovi generalno tako napravljeni da oni skandaliziraju. Naslov nije domena novinara. I onda uđeš u tekst i ti zapravo vidiš da je tekst normalan: nije zapaljiv, nije polemizirajući, nije ovakav ili onakav, nego je naslov takav kakav je samo da privuče publiku.

Sad, šta mi možemo kao novinari napraviti... Pa mislim ja mislim da mi uvijek balansiramo. Postoji od HND-a i Kodeks časti hrvatskih novinara i to je nekakav općeniti dokument koji kad pročitaš, ti u njemu ništa ne vidiš zapravo kako bi se kao novinar trebao ponašati. S druge strane, da je on zbilja toliko detaljno napisan onda bi on vjerojatno zabranjivao puno stvari i onda bi novinari neprestano bili krivi za neko kršenje Kodeksa časti... A ovako kad je on toliko široko napravljen, onda ja kao novinar nemam drugi kompas, osim nekog svog moralno usađenog osjećaja, odgojem ili obrazovanjem ili nečim drugim.

Na kraju se sve uvijek svodi na to gdje je granica interesa javnosti, a gdje je granica šticećenja te osobe koju ti moraš štiti. Sad, to je uvijek problem i to vjerojatno moraš posuđivati na svakom pojedinačnom slučaju.

Je li novinarstvo profesija ili industrija?

Pa danas je industrija, ali vjerojatno je uvijek i bilo industrija. Mislim, kako za koga. Za vlasnika medijske kompanije je to industrija, za novinara koji tamo radi je vjerojatno profesija. Sad, mora li to biti u koliziji ili ne - ne znam. I ne mora se nužno isključivat ili poništavati. To i dalje može biti profesija i možeš prodavati. Prije, kad su se novine prodavale u velikim nakladama, to je svakako bila industrija... Prije je novinarstvo bilo neka cjenjena, dobro plaćena i relativno situirana profesija, to se danas promijenilo, ali ti na to ne možeš utjecati.

Informacija je danas postala puno manje vrijedna nego nekada, makar se paradoksalno čini da je ona danas vrijednija nego ikada. Prije ju nije mogao imati svako. Ti si morao nekako to novinarstvo i živjeti. Ti bi bio tip koji bi morao odlaziti na privatne večeri premijera ili predsjednika i morao bi tamo malo njuškati za informacijama kako bi nešto saznao i imao prvi i jedini tu informaciju. Danas vrijedi ono: kad jedan medij objavi, objavili su svi. Informacija eksplodira doslovno u 30 sekundi i više nije bitno tko je prvotni izvor te informacije. Sad sam ja malo skrenuo u stranputicu, ali ako je pitanje je li industrija upropastila profesiju, mislim da ne mora tako biti. Iako, na neki način, brzina uvijek mora upropastiti nešto. Danas naša industrija više nije u službi podučavanja ljudi ili da ima nekakvu prosvjetiteljsku ulogu, ali ja mislim da možda ne bi trebala ni imati. Možda si mi umišljamo previše... mislim to je jednostavno kako stvari funkcioniraju i to treba prihvatiti.

Kako bi ocijenili etičnost izvještavanja o tragičnoj smrti u hrvatskim medijima?

Pa mislim da je kako kad. Opet naravno sve varira od slučaja do slučaja. Obično je crna kronika ta koja izvještava o nesrećama, o ljudima koji ubiju nekog, o mafijaškim obračunima, o ubojstvima, o femicidima... Generalno ja mislim da je to ok i da se to radi kako se oduvijek radilo. Mislim da se možda čak, ono kad bi se gledalo dovoljno daleko u prošlost kad su bile neke publikacije tipa Arene, da se tada puno više izvještavalo o recimo djeci roditelja koji bi umrli, o samoubojstvima... Mislim da se sad u zadnje vrijeme to radi s više ukusa. Recimo, samoubojstva su zanimljiv primjer. Generalno se ne spominju, izbjegavaju se. Tako da kad usporedimo nekada i danas, imamo neki pozitivan trend, barem ja tako mislim. Eto, što se samoubojstava tiče, tu smo odlučili da se to neće objavljivati i nikada se u člancima ne navodi izričito: 'on je počinio samoubojstvo', nego se navede kao neka činjenica slučaja da je čovjek izgubio život i ne navodi se da je on sam sebi oduzeo život kako se ne bi ohrabrivalo neke *copy catove*. I postoje razlozi zašto mi to tako radimo.

Ipak, mislim da i tu mora situacija ovisiti od slučaja do slučaja. Vjerojatno kod nekog tko je počinio samoubojstvo, a tko je možda javna eksponirana osoba, postoji opravdani interes javnosti pa bi se o tome trebalo govoriti. Glupo je onda to prešućivati. Danas će se i na društvenim mrežama informacije proširiti, a mediji ako će ignorirati onda prepuštaju sve društvenim mrežama i ljudima i spekulacijama, umjesto da kao medij budeš zbilja javni servis koji će rasvijetlit neke stvari.

Primjerice, možemo se osvrnuti na navodno samoubojstvo Mislava Bage, koji je bio zanimljiv jer na kraju se zapravo ispostavilo da to vrlo vjerojatno nije bilo samoubojstvo nego nesretni slučaj. Svi su mediji informaciju o samoubojstvu ignorirali jer smo, naravno, zauzeli taj stav da nećemo pisati o samoubojstvima. I naravno da se proširilo po svim društvenim mrežama da je Bago počinio samoubojstvo i onda imaš povratni efekt od publike: 'evo, *mainstream* mediji štite svog, prešućuju nam informacije, a da je neki Maro Marić, nebitan, njega bi objavili, a kad je Bago onda štite svoga'. Ali to nije bilo tako. Znači, tu je to neko pravilo o izvještavanju o samoubojstvima i to se sad zapravo poštuje kod svih slučajeva. Po meni je čak i upitno bi li se trebalo kod svih slučajeva poštivati ili postoje neki slučajevi kod kojih je interes javnosti dovoljno velik da se treba napraviti iznimka.

Dakle, mislite da ne postoje dovoljno jasne upute za postupanje u ovako etički teškim i upitnim slučajevima, kao što je izvještavanje o smrti? Bi li trebale postojati?

Mislim da ne i mislim da ne bi trebale postati. To se treba prosuđivati od slučaja do slučaja. Mi u redakciji isto tako raspravljamo od slučaja do slučaja. I danas se raspravljalo što treba objaviti (o slučaju samoubojstva na Markovom trgu, op.a.), a što ne i nije nikad situacija crno-bijela. Recimo za ovaj današnji slučaj diskutiralo se dosta je li trebalo objaviti slike ili nije trebalo objaviti slike, što je od informacija trebalo objaviti, a što ne... Ja mislim da slike bih i ja sam slike buktinje objavio u tom trenutku¹ jer ti u tom trenu ne znaš zapravo što se događa. Je li to politički *statement*, zašto je taj čovjek došao gore... Zapravo ne možeš tom slikom identificirat čovjeka jer na njoj vidiš samo buktinju koja je zbilja strašna i ta slika ima neku vrijednost. I slika služi za prenašanje informacije da se nešto dogodilo. A u tom trenutku ne zna se što se točno događa i ta slika je samo neka slika daje informaciju što se događa i koja se može objaviti. Ti ne možeš vidjeti iz toga ništa.

¹ Jutarnji list i još nekolicina medija objavili su fotografije koje prikazuju zapaljenog čovjeka na Markovom trgu, a fotografije su povučene iz medija nakon apela Hrvatskog novinarskog društva.

S druge strane, ja ne bih objavljivao njegovo ugašeno tijelo, ne bih objavljivao možda čak ni slike tih ljudi koji su pritrčali u pomoć... Treba ustanoviti što se na slikama zapravo vidi i kršimo li njihovom objavom identitet te osobe? Treba ustanoviti jesmo li mi objavom fotografija na nekoj moralnoj čistini ili nismo, jesmo li identitet žrtve zaštitili, jesmo li zaštitili identitete svih uključenih ljudi i na kraju, jesmo li prenijeli informaciju, koliko god je ona grozna. Slika buktinje čini sve od navedenog. Jer mi tu sliku već imamo i to je nešto što, ako već imamo, trebamo objaviti jer smo bili tamo doslovno na licu mjesta. To se jednostavno dogodilo i to to ne možeš ignorirati.

Ipak, ova izjava poslije koja je došla od liječnice, to ne bih objavio. To je meni grozno. To svakako ne bih stavljao u naslov, možda bih eventualno prenio njezinu izjavu i ogradio se od nje nekako hladno, ne spektakularizirao jer ipak je u pitanju dostojanstvo osobe.

Veliko pitanje je i – da se otkrilo da je to bio serijski ubojica ili zlostavljač djece ili ratni zločinac – treba li u tom trenutku štiti njegov identitet i njegovo dostojanstvo? To nam pokazuje kako se prosuđuje iz slučaja u slučaj. Također, da je to bio visoko rangirani političar – objaviti to ili ne? Postoji li interes javnosti, mislim da onda treba objaviti. Ako je pak čovjek neki 'anonimus' i ako misliš da to može naškoditi njegovoj obitelji, onda ne.

Čime se vodite prilikom donošenja odluka u etički dvojbenim situacijama – vlastitim moralnim kompasom ili nekim pisanim načelima, kodeksima, pravilima?

Više instinktom. Mislim, svatko se vodi nečim svojim. Ja se vodim jasnim pravilom, pitanje je koliko je ono moralno pravilno, ali ja nekako osjećam da je i ja mislim da je to ispravno. Dakle, moje je pravilo da bih puno manje pokazao nekog *considerationa* za osobu na poziciji moći. Ja mislim da je to fer. Za bilo kakav tragični događaj, tragični slučaj... ako je to šef neke velike kompanije, ako je to neki poznati političar, ako je to neki *celebrity* - ti ne možeš ignorirati da tu postoji interes javnosti za tu objavu. Pogotovo s obzirom da je interes javnosti neki kriterij kojim se mi vodimo i uvijek to važemo, A ako je čovjek neki 'anonimus', onda bih porazmislio koliko je ukusno. Dakle, ako se neki *random* lik iz Velike Gorice objesi, zašto bi netko to trebao znati? Kakvu vrijednost imamo od te informacije? S druge strane, da to učini netko tko je Predsjednik uprave neke važne kompanije, to je ipak neka osoba koja je na javnoj funkciji, čovjek je u nekom javnom prostoru, ima neku javnu ulogu i onda samim time ne možeš očekivati da će tvoja smrt ili bilo koji tvoj prijestup – pa čak i nešto dobro što si napravio – jednako vrjednovati kao i za 'no name' osobe.

Mislim da je to nekako najsigurniji način za promišljanje o ovim temama. Nije savršeno jer, s druge strane, zašto pokazivati sućut za jedan tip ljudi, a ne za drugi, opet je i to malo na neki način diskriminiraš, ali možda je to neki najispravniji način.

Koliko se u redakciji raspravlja o etičkim načelima izvještavanja, kada su u pitanju izvještavanja o smrti?

Zapravo kad god da se pojavi neki slučaj. Znam da smo danas raspravljali o tom, raspravljali smo puno o Bagi... Uvijek ima i tih nekih rubnih slučajeva. Bilo je ono na Pagu kad je otac djecu bacio s balkona. To je isto neka neobičnost, nešto što ne događa često, to ne možeš ignorirati i moraš objaviti... Ali raspravljali smo kako to učiniti. Dakle, u tom slučaju svakako ne objavljujati identitete djece, ne objavljujati njihove slike pogotovo ako nisu zamućene. A imaš i drugi kut – treba li objaviti identitet počinitelja? Ako objavljuješ oca, zapravo će se znati i tko su djeca. Po mom 'algoritmu', ja bih probao što više odgađati. Ne bih bio taj koji će prvi izaći s tim imenom i prezimenom. Mislim, to je neki nepoznat čovjek koji je počinio neko strašno djelo. Ajmo ne davati ljudima ideje da će njihovo ime završiti u novinama ako nešto tako naprave. Ti možeš objaviti vijest, možeš objaviti što se dogodilo, staviti to pod inicijale, ne objavljujati njihove slike i ja mislim da si napravio jednako dobru stvar kao novinar.

Spomenuli ste da u redakciji imate vlastita redakcijska pravila odnosno kodeks. Koliko ste upoznati s njim?

Ja sam upoznat da to postoji, a sad... ne znam koliko se upotrebljava ili ne. Ne bih rekao da su kodeksi neupotrebljivi, ali suštinski jesu. Uvijek se prosuđuje od slučaja do slučaja. Ali imamo dosta ljudi u redakciji koji su dugo u tome i znam da se u Jutarnjem spominjalo da bi nam Pravobraniteljica trebala doći održati neke radionice na koji način zapravo tretirati žrtvu i počinitelja, s puno manje tog nekog *trash*, spektakulariziranog pristupa.

Prije nego sam krenula na ovaj dio provođenja intervjua s medijskim djelatnicima, napravila sam analizu sadržaja na nekoliko studija slučaja u tri hrvatska medija, a istraživanje je pokazalo da se 'lome koplja' po pitanju objavljivanja fotografija žrtve. Po Vašem mišljenju, kada koristiti odnosno ne koristiti fotografije žrtve?

Ponovno, treba procijenit u svakoj situaciji. Opet velim, ako imaš neku osobu za koju postoji veliki interes javnosti, onda je odgovor – može se objaviti. Ali, ja mislim da se to ne bi trebalo

raditi, bar ne kod ljudi za koje ne postoji veliki interes javnosti, koji su neki 'anonimusi' i nisu javne osobe.

To je neko moje mišljenje... Imaš i dan-danas slučaj - i ja sam jednom sudjelovao u tome i ne mislim nikad više – a to je da ideš kucati na vrata obiteljima kojima je neko preminuo. Mi smo do danas zadržali to kao neko pravilo, a meni je potpuno sumanuto da se to radi. To je neka stara praksa koja je ostala, a ja se nadam da će to izumrijeti. Mislim da je to ostalo i iz tog nekog starog novinarstva gdje ti nisi imao drugačiji način ni da rodbina, obitelji i ostali saznaju za to. Danas će saznat svi, a medij i novinar više ne moraju imati tu funkciju, tako da ja bih to ukinuo. Recimo konkretno moj slučaj je bio kad je bila ona velika oluja i kad je čovjek u Dugavama poginuo, drvo je palo na njega. I mene su poslali da idem kucati na vrata obitelji. Ja na svu sreću tu obitelj nisam našao. Nešto sam iz tih lokalnih birtija saznao njihovih priča, a urednici su uzeli sliku tog tipa s Facebooka. Meni to nije bilo u redu, ali takva je bila urednička odluka.

Ono što mi je isto bilo diskutabilno, a što smo isto mi u Jutarnjem napravili, je objava snimki ubojstva iz noćnog kluba (ubojstvo Tomislava Sablje u noćnom klubu Ritz, op.a.). Ok, treba se diskutirati je li to objavljivo ili nije. Možda je, ako smo mi dobili tu snimku i ako postoji opravdani interes javnosti da se ona objavi. Međutim, ono što se napravilo je da se objavila snimka i da se zaključao taj tekst, znajući da će ljudi kupiti pretplatu za to. Znači to nije bilo u svrhu informiranja javnosti, to je bilo u svrhu čistog zarađivanja na tragediji jedne osobe i to je etički potpuno pogrešno.

Meni je ok da pusti snimka, ne znam, atentata na nekog visoko rangiranog političara, ja mislim da tu nema dileme i da je tu postojan interes javnosti da se to objavi. Ali se to onda ogradi svim mogućim pasicama, crvenim znakovima, upozorenjima i ok, onda je u redu. Ako je to neki prosječan čovjek, ja mislim da zbilja ne bi trebalo eksploatirati ubojstvo nekog čovjeka, za koji doslovno ne postoji interes javnosti jer čovjek nije javna osoba.

A je li opravdano ili neopravdano objavljivati ime i privatne informacije o žrtvi?

Isto je pravilo kao i za fotografije. Neminovno je da će se ime negdje pojaviti, mi danas živimo u puno drugačijim uvjetima nego ranije. Danas, čak i da mediji prešućuju, na društvenim mrežama će se u jednom trenutku proširiti i svi će sve znati. Za inicijalnu informaciju, čak i da se zna ime, ja bih uvijek išao s inicijalima. Bilo žrtve, bilo počinitelja. I onda jednostavno dalje vidiš kako će se situacija razvijati. Ako zbilja u javnom prostoru završe ta imena, onda je glupo da ti kao medij ignoriraš. Ili s druge strane, ako si zbilja medij

koji drži do nečeg i napraviš to kao neku svoju granicu koju nećeš prelaziti, onda bez obzira na sve, sve slučajeve tretiraš isto i onda objavljuješ, primjerice, samo s inicijalima. Ali to onda mora biti politika unutar redakcije ili na razini kompanije. Primjerice: nećemo objavljivati slike, nećemo objavljivati imena žrtava, štitit ćemo identitet apsolutno svih... I onda se apsolutno svi drže toga i onda bez obzira je li se informacija pojavila u javnom prostoru ili su je možda objavili drugi medije, ti se držiš svog pravila.

Pitanje je i što tebi zapravo donosi objava tog imena? Što čitatelju donosi objava imena.? Je li to informacija koja će biti presudna, što on može s tom informacijom? Može tu osobu tražiti na društvenim mrežama...

I za kraj, da zaključimo sve ovo što smo do sad razgovarali... Koje su tri konkretne, pisane ili nepisane, smjernice ili pravila koja smatrate najvažnijima prilikom izvještavanja o tragičnim smrtnim slučajevima?

Prvo, ne spektakularizirati činjenice slučaja. Ako je osoba preminula najbolje je ne ulaziti u patetiku, ne ulaziti u pretjerane detalje, ne ulaziti u osobni prostor... zadržati stil, ostati distanciran i iznijeti te slučajeve onakvima kakvi činjenično jesu.

Drugo, vidjeti ima li smisla u objavi privatnih informacija – osobno ime, ime djece, žene, muža... vidjeti ima li to smisla i može li se time što dobiti ili ne. Mi smo to zadržali kao pravilo da se to radi, ali ja bih bio sretan da sve objavljujemo pod inicijalima.

Treće, imaj na umu koje su okolnosti slučaja i postupaj u skladu s time – je li riječ o samoubojstvu, ubojstvu, nesretnom slučaju... i na temelju toga prosuđuj.

14.5. Intervju 3: Večernji list / novinarka i bivša urednica Crne kronike / 28 godina u novinarstvu

Kodni broj: 1706

Ime i prezime ispitanika_ce: poznato autorici istraživanja

Pseudonim: Ispitanica 3

Spol ispitanika_ce: žensko

Medij u kojem radi: Večernji list

Datum i vrijeme održavanja intervjua (sat:minuta): 17. lipnja 2024., 10:20

Vrijeme trajanja: 27:33

Način provedbe intervjua: uživo

Koliko dugo radite u Večernjem listu?

26 godina

Na kojoj ste trenutno poziciji?

Novinarka

Koliko dugo ste u novinarstvu?

28 godina

Svjedoci smo erozije profesionalnih standarda novinarstva, pogotovo pod utjecajem za nakladom, gledanošću i slušanošću... kako biste ocijenili poziciju svog medija u ovakvom medijskom okolišu?

Uklopio se u sliku ostalog. Mi imamo i web i print za koji se može možda reći da lagano propada, ali mi se tu držimo još nekih standarda, a na webu baš i ne jer tamo dolaze sve mlađe generacije koje meni se čine na fakultetu ne nauče te neke najosnovnije stvari i po internetu se sada sve više-manje *copy paste* te im je najvažniji klik. Svi imaju sve isto i onda je to borba. Primjerice u Crnoj kronici sve je tragedija, horor i strašno, a u Crnoj kronici postoje neke stvari, primjerice, svakodnevne prometne nesreće, koje su 'obične'. 'Horor' će biti prometna nesreća gdje se zapalio i prevrnuo autobus i u kojoj je poginulo 15 ljudi, a ne ona u kojoj imate dvoje lakše i dvoje teže ozlijeđenih.

A kakva je vaša uloga kao novinarke u ovakvom medijskom okolišu?

Ja imam relativno velike slobode. Dosta dugo radim pa se onda znam po potrebi svađati i objašnjavati i reagirati kada se nešto dogodi gdje smatram da se nije dobro izreagiralo. Nekad mi uspije, nekad ne. Ja sam se uglavnom izborila da u moje tekstove nitko ništa ne smije ništa dopisivati, a ako hoće mijenjati moje naslove – mora pitati. Problematično je to ovako i onako jer web i print drugačije funkcioniraju. Webovcima je sve u klikovima, ali ja mislim da se sve to može ukomponirati i raditi na neki drugačiji i ozbiljniji način, kojim se zbog ne znam kojeg razloga ne radi.

Biste li rekli da je novinarstvo danas profesija ili industrija?

Industrija. I to korporativna industrija. Vlasnici svih tih velikih novina to vode kao korporacije, a novinarstvo nije korporacija. Mi puno svi ovisimo o marketing, sponzoriranim sadržajima, konkurencijama i tu po tom putu su svi drugi postali bitni, a marketing pogotovo, dok su novinari zadnji. Mi smo tu kao neki ukras.

Kako biste ocijenili etičnost izvještavanja o smrti u hrvatskim medijima, pamтите li neke posebno upitno obrađene slučajeve?

S obzirom da radim 26 godina, pamtim. A gledajte, to ide od slučaja do slučaja i ovisi od novinara do novinara i koliko novinar može utjecati jer naravno svaki novinar ima urednika, a taj urednik isto ima urednika. Neki put možete, a neki put ne možete utjecati. Pamtim slučaj u kojem je na naslovnici novina čovjek bio s fotografijom, imenom i prezimenom i pisalo je da je silovatelj, a kasnije je utvrđeno DNK analizom kako ne samo da nije silovatelj nego da nije uopće počinitelj.

Iako razumijem logiku stvari zbog kojih je ta vijest bila objavljena, jer je to bila strašna tragedija, pamtim i objavu, na primjer, fotografije Frane Lucića nakon tragedije na Kornatima koja je vrlo rubno etična. Mislim, razumijem da je to tada bio jedini preživjeli, to je najveća tragedija koja se dogodila u hrvatskom vatrogastvu i šire i onda je ta fotografija imala neku poruku, ali ono, dvojbeno je etično.

Često puta kada su djeca u pitanju, primjerice kada su hrvatski mediji pratili onu stravu iz Srbije, tu nije bilo ni 'e' od etike. Ja sam svojim kolegama pokušavala objasniti kako bi se, da se takvo nešto dogodilo u Hrvatskoj, za to dijete od 14 godina znalo samo da ima 14 godina i ništa više.

Moja politika je manje je uvijek više. Svaka od tih priča treba se napraviti i može se napraviti na način da se poštuju svi. Vi možete napraviti priču o četrnaestogodišnjaku koji je napravio

pokolj, bez da pišete o njegovoj sestri... Nema tu puno stvari koje se nekad, kada sam ja počinjala raditi, nas učilo i kako to treba napraviti. Ali danas ne radi s djecom koja dođu u medije, bilo web ili print. Susretnem se s mlađim kolegama i primijeti se da se njih tu baš i ne obučava da rade kako se treba raditi. Stara garda koja radi 20, 30 godina, nas su to učili ta neka pravila. Mlade kolege koji dođu na web, njima se objašnjava da moraju sve brže i jače i da je to bitno... Mislim, nas su učili da se s imenom ide van kad si ga ne tri, već deset puta provjerio iz različitih izvora. Ne uče tu djecu koja dolazi danas ni da budu empatični, ni kako komunicirati s obiteljima. Crna kronika je sama po sebi tragedija, a vi ulazite u nečije obitelji na dan kad se dogodilo nešto tragično, možda nešto najgore što se dogodilo u njihovom životu. Morate im objasniti da se za neko opće dobro mora ispričati što oni osjećaju što je ogromna invazija. Dakle, morate imat neki pijetet prema žrtvama i prema obitelji, a trebate napraviti svoje posao. To su sve nijanse koje se uče i koje treba učiti općenito. Sve je postalo 'klik, klik, klik'.

Mislite li da postoje dovoljno jasne upute za postupanje u ovako etički teškim i upitnim slučajevima?

Postoje pravila, ali ih se rijetko pridržava. Postoje etički kodeks HND-a, postoje smjernice što se smije, a što ne i onda vi imate situaciju npr. institucije se često pozivaju na GDPR i kada treba i kada ne treba ili Pravobraniteljica koja isto skače i na što treba i na što ne treba i tu se po putu pogubilo kako se radi, što je ispravno, a što nije.

U takvim situacijama, vode li vas više neka pisana načela, pravila i kodeksi ili možda ipak više neki vlastiti moralni kompas?

Glupo je reći moralni kompas jer ljudi doživljavaju različito moral. Ja se vodim onim nečim što su me naučili – 'manje je više'. Na primjer, ja kad dođem na suđenje i slušam žrtve razbojništva što svjedoče javno u sudnici, njima je to trauma. Ja sam onda ta koja ocijenim da moja priča neće izgubiti ništa ako žrtvi napišem inicijale. Ne moraju baš znati imenom i prezimenom da je ona bila u pošti i da je u nju netko uperio pištolj. Kad su djeca u pitanju, tu ne navodim identitete. Kad su seksualni zločini u pitanju, tu izbacujem sve, ali se često puta suočimo s tim da ljudi nama spočitavaju kako nismo nekome naveli identitet i onda mi znamo stavljati upozorenje da zbog zaštite žrtve ne navodimo identitet počinitelja. O tim nekim stvarima izbjegavam detaljno pisanje jer mislim da možeš i bez toga, jer primjerice čovjek koji se zapalio na Markovom trgu, mislim da kad napišeš da je čovjek došao i zalio se benzinom i zapalio da je to dosta. Ne treba pisati kako mu je visila koža ili nešto. Dovoljno je

napisati da je imao opekline četvrtog stupnja na nekom postotku tijela i da će teško preživjeti i to je to. Svatko može predočiti sliku u glavi kako to izgleda bez da opisuješ jer to nije roman, to je život.

S Markovog trga taj dan su mogle biti objavljene sve fotografije osim čovjeka koji gori. Ni kolegi koji je bio tamo u tom trenutku i to snimio nije lako jer je on to vid i ostane to urezano u pamćenje. Mozak se pokušava zaštititi, ali se ne može zaštititi od toga što vidiš. Nije to lako, nosiš ogromnu količinu negativne energije. Sad je to rjeđe nego kad smo mi bili mlađi jer tada smo išli na svakakve terene, svakodnevno i više puta dnevno. Nas nije učio nitko, mislim ja sam to učila tek kad sam došla u Večernji list od starijih kolega, kako se nositi s takvim stvarima.

Koliko se često u vašoj redakciji raspravlja o takvim pitanjima?

Razglaba se kad se ja drečim, inače se ne razglaba. Od slučaja do slučaja, kada ja na Teamsima objašnjavam da postoji novinarstvo i crnokronikaška pornografija i da se mi bavimo ovim drugim... Inače se ne razglaba. Nekad prije, kada je novinarstvo bilo novinarstvo, i glavni urednik bi pitao urednika fotografije što misli i onda bi se posložilo. Danas se to više ne radi, barem u mojoj firmi, ali ni u jednoj drugoj ja mislim.

Imate li kao, u nekim svjetskim redakcijama, nekakav vlastiti ispisan kodeks ili možda nekakve upute, pravila?

Ako postoji takav neki kodeks, ja ne znam. Mislim, Večernji list je osmislio Crnu kroniku kao takvu i kada je postojala kompaktna rubrika, što ona više nije, onda smo mi između sebe pričali i imali urednike koji su *hendlali* to. Danas toga više nema. Ja znam negodovati na Crnu kroniku i na druge stvari koje vidim na webu i onda budem uglavnom u manjini. Nekad me poslušaju, nekad ne. Uglavnom, imam status oštrokondže i eto...

Već smo se u određenoj mjeri dotaknuli i ove teme, ali možemo sada još malo dublje ući u nju - kada koristiti fotografiju žrtve?

U vrijeme kad sam uređivala Crnu kroniku, ja sam se vodila time da objaviš neku fotografiju na kojoj se ništa ne vidi ili *zabluraš* neprimjerene stvari. Mislim da tu isto treba imati mjeru, treba biti netko stručniji od mene koji će to odlučiti prema pravilima etike. Zadnjih godina ima jedna stvar koja nije etična i koja se u svijetu dosta kažnjava, a ovdje smo mi dosta tolerantni prema tome, a to su društvene mreže. Mi smo imali politiku da nikada ništa s društvenih mreža ne skidamo jer na Facebooku postoji pet profila i pet osoba istog imena i ne

može se biti siguran koji je onaj koji se traži. Nikad ne znate je li ta osoba prava osoba i skidanje fotografije je kazneno djelo i netko te može tužiti. Nama je kolega objašnjavao na primjeru Nataše Kampus da mu se moralo platiti novčanu kaznu zato što su Reuters ili AP njezinu fotografiju obrađivali tako da su stavljali x ili križali ime, a fotografija je zapravo nečije autorsko djelo i tu treba biti oprezan. Ja sam uvijek pazila da se ne objavljuje fotografija s nekim eksplicitnim sadržajima jer mislim da se priča može ispričati bez potrebe za tim hororičnim fotografijama.

Mislim da je problem s društvenim mrežama da je to još nepoznato, ne zna se što se smije što se ne smije, to nije dovoljno zakonski regulirano niti kod nas niti u svijetu i onda imamo infotainment. Ogromna količina informacija i fotografija i onda je teško tu razlučit što je lažno, a što nije. Postalo je normalno da svi komuniciraju preko društvenih mreža, npr. političar izjavi nešto na Facebooku i onda svi to prenesu, a vi zapravo njega ne možete ništa ni pitati dalje, nikakvo potpitanje postaviti. Ako Stipe Bartulica sada objavi priopćenje za svoju imovinsku karticu preko Facebooka i svi mediji to prenesu jer je to relevantna tema, vi kao novinar nemate mogućnost da na to priopćenje postavite pet pitanja i potpitanja i vidite i kako će on reagirati, a on je kao zadovoljio javnost iako nije dao odgovor ni na jedno pitanje relevantno za javnost.

Polemike se vode oko objavljivanja imena ili privatnih informacija o žrtvama. Vi ste rekli da najčešće stavljate inicijale. Kad je neopravdano objavljivati imena i privatnu informaciju o žrtvi?

To je vrlo kompleksno pitanje. Pravila su se mijenjala kroz vrijeme. Nekad smo znali objavljivati imena s tim da smo štitili djecu, žrtve seksualnih zločina... to radimo i danas s tim da se tu trebalo bit poprilično oprezno. Sad s GDPR-om je to postalo još problematičnije jer zna biti ljudi koji bi tražili da im se brišu imena s interneta... Trebalo bi se pridržavati nekih osnova, a tu opet svako ponaosob odlučuje za sebe. Za mene je manje više. Procjenjujem od slučaja do slučaja, sagledavajući sve što znam i imam pred sobom za priču. Priče se mogu ispričati u cijelosti bez davanja identiteta žrtve. Kad su suđenja za obiteljsko nasilje i seksualne zločine ona i jesu zatvorena za javnost, javnost može biti samo upoznata s presudom, a ako čak neki sudac izađe ususret novinaru zato što mu vjeruje i zadrži ga na obrazloženju, onda se zna da se ti detalji ne pišu. Dakle, ne da nema imena, već ne smije biti ni grad, kvart, apsolutno ničega po čemu bi se identitet žrtve mogao otkriti. Zlatno pravilo crne kronike je da žrtvu moraju štititi, čak i kada same istupe u javnost.

Kod žrtava ubojstava, npr. Gordana Oraškić je simbol zlostavljane žene koju je njezin muž ubio na sudu zajedno sa sutkinjom i odvjetnicom i ranio je druge ljude. Onda tu postoji još problem što je postalo u današnje vrijeme popularnije, ovi *crime* podcasti i to. Kad vi objavljujete neku priču koja je bila objavljena prije 20 godina u kojem ste imali neke ljude, žrtve, počinitelje, nažalost mi ne možemo provjeriti. U našem zakonu postoji nešto što se zove 'prebacivanje za počinjeno kazneno djelo' i naš penalni sustav je zamišljen tako da čovjek koji odsluži kaznu, on je svoj dug državi vratio, ide u rehabilitaciju, briše mu se dosje i to se ne smije spominjati. Tu se isto često znam raspravljat s webom jer, okej neki zločini iz nekog razloga budu poznati i sad navoditi imena i prezimena bilo počinitelja, bilo žrtava, a o svjedocima da ne govorimo je meni vrlo problematično, ali tu bitku gubim. To je sve individualno.

Postoje neki kodeksi, zakoni i pravila ponašanja, ali nažalost mediji ih se nažalost ne pridržavaju, ne samo kod nas već i u svijetu. Kad se pogleda SAD i kako se priča o serijskim ubojicama o kojima se rade filmovi, sve je otvoreno. Mislim da je cijeli svijet u kojem živimo neka crna kronika, da je ona izašla iz formata i da je praktički svaki crnokronikaški događaj priča što se može psihološki, sociološki, društveno pa i ekonomski analizirati. Crna kronika zadnjih deset godina se više bavi gospodarskim kriminalom i korupcijama nego što se bavimo klasičnom crnom kronikom.

Za kraj, koje su tri konkretne pisane ili nepisane smjernice ili pravila koja bi izdvojili kao najvažnija prilikom izvještavanja o tragičnim smrtima?

Posao napraviti u skladu s pravilima struke, klasični 5W. Treba imati empatiju kad se izvještava o takvim stvarima, manje je više i paziti na žrtvu i štititi njen identitet, ali biti obziran i prema počinitelju jer i taj počinitelj ima nekakvu obitelj i nekakvu djecu. Treba biti oprezan oko sebe, ne biti krvoločan, ne razmišljati i klikovima i uvijek štitite svoje izvore. Uvijek moraš imat izvor povjerenja i štititi ih pod svaku cijenu, ali ne vjerovati im pod svaku cijenu nego i to provjeravati. Osnova novinarstva je da se sve mora provjeriti i da se treba pisati istinu, a to se nekako danas pogubilo.

14.6. Intervju 4: Jutarnji list / urednik / 10 godina u novinarstvu

Kodni broj: 2706

Ime i prezime ispitanika_ce: poznato autorici istraživanja

Pseudonim: Ispitanik 4

Spol ispitanika_ce: muško

Medij u kojem radi: Jutarnji list

Datum i vrijeme održavanja intervjua (sat:minuta): 27. lipnja 2024., 15:18

Vrijeme trajanja: 17:21

Način provedbe intervjua: uživo

Koliko dugo radite u Jutarnjem listu?

10 godina.

Na kojoj ste trenutno poziciji?

Uredničkoj.

Koliko dugo ste u novinarstvu?

Isto 10 godina.

Kako bi ocijenili poziciju svojeg medija u trenutnom medijskom okolišu?

Pokušava ostati klikan i čitan, a da istovremeno bude relevantan, da baš ne poklekne za 'clickbait manijom'. Nastojimo naći neki balans između čitanosti i relevantnosti i ono što je najvažnije, kvalitete sadržaja. Po meni je to ono što će prevladati u konačnici jer 'džabe' ti klikovi ako ljudi bježe iz tekstova, na zadržavanju će biti ključnost sve više i više i to se najprije može postići kvalitetnim tekstovima, a onda svime ostalim.

A svoju poziciju kao urednika?

Zadužen sam za inovacije koje uvodimo u sustav, a to znači da više koristimo neke elemente poput grafika, anketa, sve ono što pomaže tome da zadržimo čitatelja u tekstu... raditi specijale i ostalo. A drugo je da držim smjene, uredničke i neke dežurne i pišem tekstove kada stignem i snimam podcast i pazim na kolege da svi stignemo na vrijeme i da imamo tu stalnu produkciju.

Što se promijenilo u tih 10 godina koliko ste u novinarstvu?

Ljudima je postalo jasno da je web glavni fokus, print je i dalje tu i neće nikad nestati, po meni, ali danas ti moraš biti čim brži da bi se kasnije prepoznalo da si ti s nečime prvi izašao van, moraš čim bolje i relevantnije reagirati na neke događaje, što s analizama, što s komentarima... To su stvari na koje se sada puno više obraća pozornost. Redakcija, koja je prije bila koncentriranija na print, sad je koncipirana za web.

Je li novinarstvo danas profesija ili industrija i zašto?

Prije svega profesija, ali svakako profesija koja mora zarađivati, dokle god ti nisi na, kako se kaže, 'državnoj sisi' onda moraš gledati da prodaš ono što proizvodiš. Tako da ta kombinacija profesije tu dolazi sa nekim djelom zabave jer uvijek moraš zabaviti.

Kako bi ocijenio etičnost izvještavanja o smrti u hrvatskim medijima?

Rekao bih da je viša, u pravilu, bolja nego u ostalim zemljama regije s kojima se dosta uspoređujemo tu. I recimo dosta se pazi kod nekih stvari. Jako se počelo paziti s fotografijama, što će se objavljivati, što neće, ako su prizori donekle uznemirujući, svakako se fotografija zamagli ili se stavi ilustraciju umjesto toga.

Što se tiče samoubojstava, o njima se u pravilu ne izvještava osim kada dođemo do iznimnih situacija. Primjerice, čovjek se zapalio na Markovom trgu pa je to ipak vijesti koju onda treba opet balansirati. Recimo, sve te vijesti o samoubojstvima će uvijek imati *disclaimer* ili dodatak s uputama ljudima kome da se upute ako imaju suicidalne misli.

Pamtite li možda neke posebno upitne slučajeve?

Slučaj koji se dogodio u Srbiji, masakr u školi. To je događaj koji je raritet u svjetskim razmjerima, mislim da je to i dalje najmlađe dijete koje je pobilo toliki broj ljudi. Tu se nitko nije snalazio baš. Objavljivati njegove fotografije i identitet, identitet djece... To su sve stvari koje su se u hodu rješavale i po meni ti to zapravo ne možeš sakriti. Isto tako ne možeš sakriti identitet tog djeteta zbog toga što se dogodilo. Je li se možda naknadno trebalo manje o tome izvještavati ili izvještavati hladnije, samo u nekim bitnim trenucima? Mislim da je. Iskreno, mislim da se previše stvari o tome objavljivalo koje nisu bile dovoljne relevantne ili nisu donijele ništa u slučaju, a samo su potpirivale željom za crnom kronikom. Čak ne znam bih li to nazvao senzacionalizam. Nije to toliko senzacionalizam koliko ono baš zadiranje u dubinu slučaja bez da si donio nešto novo. Možda više da si donio nerelevantnost. Čak tu nisu bili ni potrebni senzacionalistički naslovi, ali da, clickbait naslovi kakve smo nažalost imali i mi, ali i drugi su po meni promašeni. Tu se nismo 'proslavili' ni blizu kao mediji u Srbiji, znači opet

smo mogli reagirati bolje. Tu je bio problem otkud vući izvore i pogledati koji su izvori relevantni u Srbiji, od koga preuzimati, a od koga ne. To se teško isfiltriralo s vremenom. Tu koliko-toliko pazimo da od tabloida ne uzimamo.

Primjerice, Informer je, ironično, u slučaju ubojstva male Danke pokazao da ima informacije od policije. Dakle, najodvratniji tabloid imao je najtočnije i istinite informacije koje su prve izlazile van, a za koje nisi bio siguran da ih se preuzme ili ne, a očito su imali nekoga u policiji.

Postoje li dovoljno jasne upute za postupanje u ovako etički teškim i upitnim slučajevima?

Mislim da postoje. Općenito su ono jasno stavljene no problem je da se to mora od slučaja do slučaja procijenit. To pada na dežurnog urednika, ali i naravno na cijeli desk koji je u tom trenutku radio da procjeni što uzeti, a što ne.

Čime se osobno vodite kada se suočiš s takvim etički upitnim stvarima? Jesu li to pisani kodeksi ili nekakav moralni kodeks?

Mi imamo naš kodeks koji je napisao još pokojni Inoslav Bešker pa se njime koristimo do neke mjere kada ne znamo. Svakako se kod svih tih stvari prvo konzultiram s kolegama, to mi je broj jedan. Onda pogledam taj kodeks i na kraju naravno po nekom vlastitom osjećaju procijenim bi li nešto trebalo ili ne. Svakako pogledaš što rade svi drugi pa pokušavaš procijeniti, naći neku sredinu. To ne znači da, ako su svi objavili, da ćeš i ti, ali možda daje neke naznake oko toga ići li s nečim, imenom ili inicijalima na primjer. Ali na kraju, svakako prije svega konzultacije sa svim ostalim urednicima na desku. Apsolutno se dovoljno diskutira o takvim stvarima. Osobno, neću na takvo nešto reagirati bez diskusije sa kolegom.

Rijetko je imati interni kodeks. Sad, ne mogu reći da mi svoj koristimo nužno kao u kamen urezano, ali svakako se na njega isto znamo referirati i pogledati.

Kada koristiti odnosno ne koristiti fotografiju žrtve?

Broj jedan: ako nisi siguran, nemoj. To pravilo vrijedi za sve i to je općenito pravilo za fotografije. Pogotovo u ovakvim slučajevima. Ako postoji nekih nedoumica, bez konzultacija s drugim kolegama i zajedničke odluke deska ne objavljivati. Kad se prisjetim slučajeva koje si spomenula, mislim da mi nismo ni sa čim izašli pred rudo. Pogriješili smo kod slučaja Laure koja je poginula u potresu. Pogreška je bila da smo izvijestili o tome da je poginula prije nego što je zaista poginula jer smo dobili netočnu informaciju i ne sjećam se, evo, više je

li ona došla od policije ili iz nekog izvora koji se pokazao netočnim, ali nažalost, djevojčica je na kraju preminula kasnije. To je baš bila velika greška koja se napravila. Nismo bili jedini, ali... Tu nije bilo problema oko fotografija, ali bilo je oko toga.

Za slučaj Nikoll fotografija je kasnije bila puštena i mislim da se to odlučilo i zbog senzibilizacije javnosti za taj slučaj... To je problem ono da bi se naglasilo koliko je neki slučaj težak i koliko javnosti treba ukazati problem, treba se probuditi neku emociju u njima, a na kraju je bilo odlučeno da ipak ide fotografija Nikoll sa zamagljenim očima da se osvijesti da je ona jedno malo ljudsko biće...

A što je s privatnim informacijama i objavom imena žrtve... U kojim je slučajevima to opravdano ili neopravdano?

Što se tiče objave imena i privatnih informacija žrtve, to ne bez konzultacija. Tu je isto tako najbolje možda pričekati policiju jer ona u prvu nikada neće izaći s imenom i prezimenom, pogotovo kad se radi o kaznenim djelima, kad su roditelji optuženi i onda je tu i interes djeteta... Mislim, u ovom slučaju je grozno jer je Nikoll poginula. Tu je bilo pitanje interesa druge djece i onda treba paziti da se njihovi identiteti ne objave, a s roditeljima ako se dobro sjećam se išlo s inicijalima. Mislim da se u tim slučajevima prvenstveno vodi zaštitom interesa druge djece koja su u pitanju i eventualno šire obitelji, a ako je u pitanju kazneni postupak gdje je punoljetna osoba optužena za kazneno djelo koje je pogotovo od šireg javnog interesa, a onda identitet ide van.

Zanimljivo je i preuzimanje fotografija s društvenih mreža...?

Preuzimanje fotografija s društvenih mreža je isto dosta šakljivo. Ako je profil otvoren i ako bude dogovor deska da će se senzibilizirati javnost, onda će se uzeti. Ako je profil zatvoren onda se neće uzeti nikako, to je sigurno.

Za kraj, koje su tri konkretne pisane ili nepisane smjernice ili pravila koja bi ti izdvojio kao najvažnija kojih se treba držati prilikom izvještavanja o tragičnim smrtima?

Ne juriti van s informacijama koje nisu provjerene. To je broj jedan. Tu smo se znali i sami opeći više puta. Dva izvora su zlatno pravilo po meni kojeg se treba pridržavati. Jedan nije dovoljan jer jedan koliko god bio pouzdan u nekim slučajevima, u drugima se znao pokazati potpuno nepouzdanim. Dobro provjeriti izvore kod slučajeva, oko informacije.

Drugo, ne objavljivati stvari koje su od većeg društvenog značaja ili koje mogu imati potencijalne posljedice po ljude uključene u slučaj, pogotovo po djecu bez konzultacije sa

kolegama, s deskom. To obavezno, s drugim urednicima itd. Tome u konačnici služe kolege s kojima to raspravljamo hoćemo li ići s nečime ili ne.

Treća, *when in doubt, nemoj* (kada sumnjaš, bolje ne). To je zaista zlatno pravilo. Mislim da puno više možeš izgubiti s objavom fotografije i informacije koje nisi trebao objaviti nego da kasniš s objavom nečeg. Tu postoji i zapravo taj četvrti, nije loše kontaktirati pravnu službu. Međutim, problem kod pravne službe je da će vjerojatno inicijalni odgovor biti 'ne'. Ali, nije loše provjeriti da se vide sve posljedice, pogotovo one koje su u normama, propisima, zakonima propisane po ne samo redakciju nego i po ljude uključene u taj predmet. Mi recimo pravnu službu najviše koristimo oko *copyrighta*, koji nije vezan uz ovo, ali recimo primjer gdje smo mi konzultirali pravni okvir i da su se onda povukle fotografije je fotografije samoubojstva na Markovom trgu jer smo mi imali baš našeg fotografa tamo, ekskluziva i sve, ali smo ih naknadno maknuli. Bile su vrlo *blurane* u startu i brzo smo ih maknuli na kraju iako su u tom slučaju te iste fotografije preuzele od nas velike svjetske agencije. Dat ću primjer, mi vrlo često se uzimamo za neki vrlo visok standard, ali samo kad netko ode npr. na BBC i pogleda izvještavanje iz Gaze na dnevnoj bazi, što će vidjeti. To su sve fotografije smrti. Mi ih na dan dobivamo na stotine pa ih ne objavljujemo.

Slučaj s Alanom (Alan Kurdi, dvogodišnji migrant iz Sirije čije je tijelo more izbacilo na obalu turskog Bodruma, a slika koju je uslikala turska reporterka postala je simbol izbjegličke krize i patnji stotina tisuća ljudi koji su preko Turske čamcima pokušavali doći do nekog od grčkih otoka, op.a.). je nadišao samu ljudsku tragediju i postao simbolom za cijeli problem, konkretno, tada migracija. Recimo, još jedan primjer, upiši u bilo koju agenciju „1968. Vijetnam“, sve fotografije koje će dolaziti pola njih bit će budistički svećenici koji se spaljuju u Saigону.

Tako da stvarno sve to treba uvijek od predmeta do predmeta ocijeniti. Možda neke stvari koje u startu nećeš objaviti, objaviti ćeš kasnije jer se pokazalo da su relevantne za taj neki predmet. To je možda isto taj neki faktor baš toga je li ta slika prikaz nekog šireg društvenog problema zbog čega zavrjeđuje biti objavljena.

14.7. Intervju 5: HRT / novinarka / 34 godine u novinarstvu

Kodni broj: 0207

Ime i prezime ispitanika_ce: poznato autorici istraživanja

Pseudonim: Ispitanica 5

Spol ispitanika_ce: žensko

Medij u kojem radi: HRT

Datum i vrijeme održavanja intervjua (sat:minuta): 7. srpnja 2024., 17:43

Vrijeme trajanja: 23:38

Način provedbe intervjua: uživo

Koliko dugo radite na HRT-u?

Na HRT-u radim od 1990. godine. Prvo sam radila na trećem dječjem programu i onda kad je počeo rad sam prešla u informativni program. Dakle, šta je to, 34 godine?

Na kojoj ste trenutno poziciji?

Pa zapravo sam trenutno novinarka. Možda formacijski imam status urednice, ali zapravo sam novinarka u tjednoj emisiji.

Koliko dugo ste u novinarstvu sve skupa?

Pa zapravo sam počela studirati novinarstvo s 18 godina i prvi posao, što se samog novinarstva tiče, mi je zapravo bio honorarni posao u dječjem programu HRT-a.

Kako biste vi ocijenili poziciju svog medija u današnjem medijskom okolišu koji karakterizira erozija profesionalnih standarda novinarstva pod utjecajem borbe za nakladom, gledanošću, slušanošću, klikanošću...?

Pa ja radim na javnoj radioteleviziji i zapravo mislim da u tim promjenama u medijskom okruženju se zaista ponekad gubimo i smatram da bi svaki javni medijski servis trebao biti ona nekakva kičma profesionalnog novinarstva, da smo trebali zajedno potražiti snage da se odupremo tom imperativu klikanosti i zapravo nametnuti profesionalne standardne.

Da smo krenuli tim putem, mislim da smo time mogli pomoći cijelom medijskom okruženju da ostane nekako na pravcu onoga što je profesionalno novinarstvo koje poštuje kodeks, set novinarskih pravila. Nažalost, i mi smo se tu pogubili i često, pogotovo u tim nekim osjetljivim izvještavanjima, možemo pratiti probijanja koje su zapravo profesionalno nedopustiva.

A kakva je pozicija vas kao novinara isto tako u tom sadašnjem medijskom okolišu?

Ja sam imala priliku dugi niz godina, 13-14 možda godina, biti urednica jedne dnevne emisije koja je išla svaki dan oko 5 popodne i u kojoj sam kao urednica imala priliku upravo i sama se suočiti s tim pravilima i etičkim normama koje moramo zadovoljavati i tako sama odabrati kako plasirati odnosno kako obraditi neku priču.

Vrlo često smo radili osjetljive teme, teme povezane sa samoubojstvom, teme povezane sa stradanjima i to je zapravo prilika svakoga od nas da, kada je na poziciji na kojoj može utjecati na uređivačku politiku, zapravo to radi u skladu s profesionalnim pravilima novinarstva. U novinarskom poslu isto tako često se susretnem s time da sa svojim urednikom razgovaram o tome kako ipak smatram da neke stvari ne bi trebalo raditi na taj način nego da moramo zapravo poštivati nekakve okvire i zadovoljiti pravila i čak nekad i ljudski... Dakle ako se ide da li ćeš ti po cijenu klikanosti ili ne znam gledanosti prelaziti neku granicu, uvijek sam da se ostane s one strane profesionalnog i etičnog novinarstva.

Biste li ocijenili da je novinarstvo danas profesija ili industrija i zašto?

Ja inače mislim da je novinarstvo poziv. Mislim da se zapravo novinarstvom možeš baviti jedino ako zaista osjećaš tu potrebu da mijenjaš stvari na bolje kroz svoj rad i da je to onako baš poziv i da se ne može odrađivati.

No ako je pitanje je li profesija ili industrija sigurno je profesija jer nitko se nije obogatio od novinarstva, pogotovo u Hrvatskoj, neću govorit vani, vani su neki novinari jako dobro plaćeni, ali kod nas ima dobro plaćenih radnih mjesta i u novinarstvu, više su vezani za prezentaciju nego za sam reporterski novinarski posao, ali daleko je od toga da se ti možeš obogatiti od toga i smatram da jednostavno u toj profesiji ono što te treba voditi je upravo taj profesionalizam, potreba da se priča, da se problem, da se vijest prenese pošteno, profesionalno, istinito, objektivno i to je ono najvažnije i definitivno odgovor na pitanje da ako moram birati to je sigurno profesija.

Da prijedemo sad specifično na etiku izvještavanja o tragičnim smrtnim slučajevima. Generalno gledajući, kako biste ocijenili etičnost izvještavanja u hrvatskim medijima o ovakvim pitanjima, pamтите li možda neke upitne slučajeve koje su se posebno istaknuli?

Nažalost nekoliko, više od nekoliko. Još prije neki dan otvorila sam portale i na naslovnicama je bila slika čovjeka kako gori. To je bilo toliko šokantno, to je bilo meni toliko nepojmljivo kako je netko mogao, kako je nekoliko ljudi moglo odobriti da se to objavi, da sam odmah na Facebook stranici išla napisati ljudi molim vas poštuјte Kodeks (Kodeks časti hrvatskih novinara, op.a.), da sam zvala kolege u Hrvatskom novinarskom društvu i molila ih da pošalju apel da se to ne radi, jednostavno to je nedopustivo. I ta cijela slika je toliko šokantna, dakle to nije ono da ti moraš sad poznavati Kodeks i znati da u Kodeksu piše da se to ne radi, nego ti kad to vidiš, jednostavno instinktivno, ako si čovjek, znaš da to ne možeš objaviti. Kao što ne možeš objaviti sliku mrtve prodavačice koja je ubijena u dućanu u Splitu jer negdje sjedi neka njezina obitelj i to gleda. To su stvari koje se ne rade, to nije cenzura da se to ne objavljuje, to su stvari u kojim ti poštuјeš nečiju ljudskost, poštuјeš nečiju obitelj i jednostavno to je ta linija ispod koji se ne ide. Na stranu da bi to neko klikao. Dakle, kao što sam rekla, mnogo puta sam se nažalost susrela s time da se u našim medijima prelazi crta koja se preći ne smije.

Tu je uloga važna Hrvatskog novinarskog društva i tu je važno da zapravo mi sami jačamo samoregulaciju. Mi sami imamo Vijeće časti hrvatskih novinara, da mi sami zapravo međusobno pokušavamo regulirati ta pitanja. Upozoravati, kažnjavati kada je potrebno i jednostavno nametnuti okvir pravila koji ćemo se truditi da svi poštuјu.

Mislite li da postoje dovoljno jasna pravila?

Pa recimo u Kodeksu, što se tiče ovih stvari – samouboјstva, prikaza nasilja – su stvari vrlo jasno definirane. Isto tako postoji nešto što se zove Medijske smjernice za izvještavanje o nasilju, femicidu i nasilju u obitelji, koje je izdala Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, koje isto tako vrlo jasno daju... Dakle, samo treba ljude učiti da to moraju pročitati, da to moraju poštuјivati, da ti dokumenti i te smjernice i naš Kodeks časti bude dostupan.

Mi kao predstavnici ili novinarskog društva ili sindikata, da samo s vremena na vremena podsjetimo to. Da se vas u školi, na studiju isto tako uči, da vam to uđe negdje u glavu, da znate gdje se možete informirati kad idete izvještavati o samouboјstvu. Postoje savjeti stručnjaka kako izvještavati o samouboјstvu da se ne bi doveli u priliku da, ne dao Bog, potaknete nekog drugog.... Jer to se događa. To nam psihologija objašnjava.

I jednostavno mi moramo sami među sobom... Vi, dakle, u obrazovnom sustavu, a i unutar redakcija se ljudima mora nametnuti da to bude ono kao pravnicima, ne znam, ustav i kazneno pravo. I to je izuzetno važno. Postoji na papiru. Samo...

Evo ranije ste spomenuli slučaj muškarca koji se zapalio na Markovom trgu i prokomentirali kako novinar odnosno urednik ne mora poznavati kodeks da bi mu bilo jasno da se slike tog čina ne objavljuju, već da sama 'logika' to nalaže. Koji je vaš neki prvi instinkt u takvim slučajima - jesu li vam prvo u glavi pravila koja postoje, napisana, ili možda neki tako moralni kompas?

Pa ja mislim, baš kod tog konkretnog slučaja, da je tu svakom normalnom moralni kompas. Mislim, to kad vidiš se streseš i misliš da si Isuse Bože, pa to ne može. Pa to se ne smije. Mi moramo imati moralni kompas u sebi. Ja ne pristajem na to da živimo u društvu koje nema granica. Postoje granice. Pa postoje granice kad prelazimo cestu – crveno i zeleno svjetlo. Ne možemo biti pobunjenici pa proći kroz crveno. Onda ćemo poginuti. Ali isto tako postojati i svemu. I onda kad se pitaš šta mi ne valja, ili ako ne znaš, onda uđi pročitaj. Pa ćeš vidjeti da se ne smije eksplicitno prikazivati. Pa ne smiju se eksplicitno prikazivati ni slike ubijenih ljudi u ratu. Iako i tu su granice popustile. I tu su granice popustile. Tako da, mislim da to veže jedno drugo. Da već ako te ne zaustavi moralni kompas, mora ti negdje nešto zazvoniti kad vidiš takvu fotografiju, pa onda odi negdje pa pročitaj. Pitaj nekog.

Koliko često se u vas u redakciji raspravlja o tim etičkim pitanjima?

Pa sad, ja sam u jednoj maloj redakciji od čak nas dvoje. Ali mi vrlo često razgovaramo o tome, ne u ovakvim situacijama, ali recimo o tome koliko neku temu treba otvarati. Ne zato jer ima zabranjenih tema, nego ne znam... Ja recimo smatram da u tom nekom ozbiljnom političkom novinarstvu, kojim se ja bavim, meni čeprkanje po privatnim stvarima ljudi je tak....

Tako da mi pričamo i recimo znamo razgovarati, iako ne ulazi u našu emisiju i naš posao, moj kolega i ja znamo razgovarati upravo o tome, kao: 'ajme meni jesi vidio što su objavili, to se stvarno ne smije'.

Dok sam radila tu dnevnu emisiju, onda smo puno razgovarali. Onda smo bili puno veća redakcija i baš smo onako redakcijski živjeli i uvijek smo kod tih nekakvih stvari koje su bile problematične baš dosta razgovarali.

Ima li HRT svoj interni kodeks ili neke propise?

Imamo etički kodeks koji regulira i naše ponašanje, ali i naše ponašanje u samom poslu i pred kamerama. I imamo Etičko povjerenstvo koje može onda kažnjavati ili dati svoje mišljenje ako netko bude prijavljen Etičkom povjerenstvu. I to je to nekakvo samo regulatorno tijelo koje ne funkcionira dovoljno dobro. Mi kao predstavnici HND-a imamo zamjerke na sam etički kodeks i tražimo da ga se mijenja zbog toga što su neki ljudi izuzeti od njega, što je potpuno... Etički kodeks se mora odnositi i na ravnatelja, a ne samo na zaposlenike. I tako... imalo je i svjetlijih dana, imalo je i bolju ekipu, mislim, bio je puno jači utjecaj tog Etičkog povjerenstva prije, recimo, deset godina nego sada.

Već smo se malo dotaknule, ali evo sada možemo još malo dublje ući u temu korištenja fotografija žrtve. Kada da, odnosno ne?

Gledajte, fotografija nosi klikove. I to je to prokletstvo novog medijskog okruženja u kojem sad živimo. Mediji koji su na tržištu, a većina je na tržištu, od tih klikova živi. Oni nekako moraju privući gledatelje, čitatelje, da otvore taj tekst. I naravno da onda objavljuju atraktivne fotografije, ružno je to reći, koje tako privuku gledatelje, čitatelje. Ali jednostavno u tome isto moraju postojati pravila. Kada govorimo o objavljivanju fotografije žrtava, zna se zbog čega se ne objavljuju fotografije žrtava. I zbog obitelji, i zbog tog nekog moralnog kompasa, zbog etičkog izvještavanja, zbog poštivanja žrtve, a da ne kažemo ono što sam već spomenula, a to je da psiholozi objašnjavaju, psihijatri objašnjavaju na koji način se takve stvari reflektiraju na pojedince, i kod samoubojstva... I tu postoji ta ključna riječ, zove se odgovornost. Između klikanosti i odgovornosti... Dakle, ta pravila su uvedena da mi jednostavno budemo profesionalni i da budemo odgovorni. I teško je, teško je, ali jednostavno mi ukoliko nećemo se držati tih nekakvih pravila, onda je pitanje gdje je granica? Zaista, gdje je granica?

A to je ono što se događa isto također i u medijskom okruženju, ali i u submedijskom okruženju, imaš ti sada i neki podcast sa nekim ludim idejama, koji hvata klikove i time zapravo dolazi možda i do zarade, do ovoga, do onoga. Ali to nije novinarstvo. Profesionalno novinarstvo je ono novinarstvo koje ima i poštuje pravila, i koje ima i poštuje moralni kompas.

Osim što se dosta objavljuju fotografije s mjesta nesreće, znatno se danas i preuzimaju fotografije s društvenih mreža.

E pa to je, ma ne samo fotografije iz društvenih mreža, nego se čitavi tekstovi rade od... ali to je, to smo mi krivi, znate? Mislim, ok, razvoj društvenih mreža, razvoj tehnologije, ovo, ono, ali isto tako mnogi mediji imaju, sjetimo se: snimio čitatelji, poslao nam je čitatelj, čitatelji

pošaljite nam. Pa mi radimo građansko novinarstvo. Znae, to je udica na koju smo zagrizli, ali pitanje je gdje to vodi.

I to je ono što ja mislim da se mi moramo malo vratiti na početne postavke. I ne zato što sam ja nešto staromodna i ne znam kakva, nego zato što jedno je novinarstvo, a jedno su ovo što vi kažete, *storyji* na društvenim mrežama ili objave na društvenim mrežama. Velike društvene mreže uzele su si za pravo da se igraju urednika, da se igraju medija. Oni nisu mediji, oni su društvene mreže. To su platforme, *big tech* platforme, u rukama nekih ljudi koji na tome enormno zarađuju, bez poštivanja onoga za što smo mi svi školovani, i vi. A školovali smo za jednu profesiju, koja se zove novinarstvo, sa svojim pravilima. I tu mi moramo, svi zajedno, napraviti razliku. I tu mi moramo reći, ok, sve pet, to su slike lajkabilne na društvenim mrežama. Te slike mogu oslikati neku temu koju mi radimo, koju ćemo mi reći i onda se na društvenim mrežama isto dogodilo to... Ali mi smo oni koji donose vijest, izvještaj, analizu pa i komentar. Jer smo se za to školovali.

Da se dotaknemo još i objave privatnih informacija i imena i prezimena žrtava. I od medija koje sam analizirala prethodno našem intervjuu, striktno se može primijetiti jedno kod Nove TV da su stvarno dosljedni pri ne otkrivanju imena žrtve. Pogotovo u slučaju male Nikoll, koja je i maloljetna, čak i kad bi sugovornik spomenuo ime, oni su to cenzurirali.

Zato što poštuju zakon. Imamo zakon. Postoji zakon o zaštiti osobnih podataka. Dakle, jednostavno, Nova TV poštuje zakon. Ovi drugi ne poštuju. To je ono nevjerovatno. Mislim, vjerovatno se nikom ništa ne dogodi jer nitko nikog ne tuži i onda se ništa ne dogodi.

Dakle, jednostavno, točno to. Trebamo poštivati pravila, trebamo poštivati zakone. Ne mogu se otkrivati imena u postupku.

Evo, još je ostalo zadnje pitanje, koje je nekako svima bude najteže, a to je: za koje bi tri konkretne smjernice, koje mogu biti nešto što je napisano ili nešto što nije, vi rekli da smatrate najvažnijima prilikom obrađivanja ovakvih slučajeva?

Poštivati žrtvu. Poštivati pravo žrtve na privatnost. Poštivati obitelj žrtve.

Dakle, ključna riječ koja povezuje sve tri preporuke je poštivanje. I to je jednostavno ono u čemu moramo razmišljati kad pišemo tekst i kad objavljujemo slike. Samo sa poštivanjem žrtve, pravom na privatnost žrtve i obitelji, samo kad si to pitanje postavimo, mnogi bi tekstovi izgledali drugačije.

Bilo je velikih rasprava u javnosti - koliko je javni interes u nečemu važniji od toga. Ja nekako tu možda mogu priznati da, što sam starija, to idem više na to da je nekakvo pravo pojedinca i poštivanje prava pojedinca izuzetno bitno. Pogotovo u slučajevima kad govorimo o žrtvama. Tako da, mislim da svako tko se bavi tom temom, meni je samo i kad sam znala izvještavati sa takvim nekim, kad ti osjetiš ono neku neugodu... To znači da si već blizu crte. Teško je, pogotovo jer slobodno medijsko tržište traži – traži atraktivnost, traži novu zanimljivost, traži novi detalji o nekome, što je isto ponekad doslovno degutantno čitati.

I tako, mislim, nije novinar biti lako, pogotovo nije novinar crne kronike biti lako, ali mislim da uvijek trebamo imati taj nekakav moralni kompas u sebi, ne želim tu puno pametovati i moralizirati, nego samo razmišljati ono: šta da sam ja dio te obitelji, kako bih se ja osjećala.

To, na kraju krajeva, i puno teoretičara savjetuje. Upravo taj savjet, da ako nismo sigurni u nešto, stavimo sebe u poziciju osobe koja je povezana s tom žrtvom.

Da, i to je to, i tog se treba držati. Sve stvari mogu prikazati i da imaš tu perspektivu u glavi.

14.8. Intervju 6: Nova TV / urednica informativnog programa / 27 godina u novinarstvu

Kodni broj: 0907

Ime i prezime ispitanika_ce: poznato autorici istraživanja

Pseudonim: Ispitanica 6

Spol ispitanika_ce: žensko

Medij u kojem radi: Nova TV

Datum i vrijeme održavanja intervjua (sat:minuta): 9. srpnja 2024., 15:30

Vrijeme trajanja: 25:

Način provedbe intervjua: uživo

Koliko dugo radite na Novoj TV?

Od 2003.

Na trenutnoj poziciji ste koliko dugo?

Deset godina.

Koliko dugo ste u novinarstvu, općenito?

Znači rekla bi u novinarstvu, s određenim pauzama, od '97.

Svjedoci smo erozije profesionalnih standarda novinarstva, pogotovo pod utjecajem za nakladom, gledanošću i slušanošću... kako biste ocijenili poziciju svog medija u ovakvom medijskom okolišu?

Pa ja bih vam rekla da je nama povjerenje naših gledatelja broj jedan. Upravo zbog ovoga što kažete, sve se odvija jako brzo, informacija se traži brzo i svi su jako brzi. Brzina zapravo više nije primarni cilj ozbiljnih medija. Nego točnost. I mi se toga držimo. Nama je zapravo drago da smo već godinama prema Reuters Digital Reportu mi mediji kojem se najviše vjeruje. Čak i ove godine smo se još malo digli na toj ljestvici. I to je ono što je nama važno. Do toga se ne dolazi brzinom, nego se dolazi objavom provjerenih, točnih informacija. Ne dolazi se objavom nekakvih senzacionalističkih priča. Ja bih čak rekla više možda nekim analizama,

nekim stavljanjem svih priča u kontekst, pa možda i širenjem, objašnjavanjem zašto je došlo do neke pojave.

I sad, ovdje primarno pričamo o tragičnim događajima, ako se ne varam. Onda zapravo ponekad i objašnjavanju zašto je došlo do neke pojave, a ne samo bavljenjem tom nekom specifičnom pričam.

U svakom slučaju, ja bih rekla da je vjerodostojnost to što je nas održalo i drži nas na prvom mjestu.

I kako biste opisali svoju ulogu u tome da da to ostaje na tom tragu?

Evo sami ste rekli, ja moram brinuti o tome da to ostaje na tom tragu, a da ne pređe u neku drugu sferu. Nikad je to zaista i jako teško, zato što s druge strane mi jesmo komercijalni medij i moramo voditi računa i o svom rezultatu. Međutim, pokazalo se na našu sreću da uspješno uspijevamo zadovoljiti jedno i drugo. Mislim da je to zaista zahvaljujući tomunekom povjerenju koje smo gradili s gledateljima godinama. Pa onda ljudi u principu kad dolaze k nama znaju po što dolaze. Nedavno mi jedna osoba rekla, i to je zapravo bila najbolja stvar koju sam mogla čuti, rekla mi je: mi kao obitelj preko dana pogledamo različite druge vijesti, pročitamo portale, onda najveće dođemo u pogled vaš dnevnik da vidimo da se to stvarno dogodilo

Eto, u svakom slučaju to je to što nam je važno. Nama je važno, naravno da nam je važno rezultat, ali ja mislim da je moguće postići, u krajnjoj liniji dokazujemo to cijelo ovo vrijeme, da je moguće postići i rezultat, i zadržati gledatelje, a s druge strane ipak paziti i zadržati tu neku vjerodostojnost, činjenice i pružati gledateljima prije svega informaciju.

Je li novinarstvo industrija ili profesija i zašto?

Ha, i jedno i drugo.

Meni osobno je profesija i ljudima koji rade u našoj redakciji sigurna sam da je svima profesija. Sigurna sam da oni svi to žive od 0 do 24, ali radimo unutar jedne industrije u kojoj smo svjesni da moramo na kraju biti profitabilni, ali pomirljivo je. Stvarno je pomirljivo, ne mora pravo novinarstvo biti neprofitno da bi bilo pravo novinarstvo.

Kako biste ocijenili etičnost izvještavanja o tragičnoj smrti u hrvatskim medijima?

Rekla bih da je zapravo podijeljeno. Evo, ne mogu vam reći niti da su mediji u Hrvatskoj do kraja etični, jer znamo obje da nisu, a ne mogu reći ni da su do kraja neetični. Ono što vidim, vidim da se događa jedna velika razlika u zadnju možda godinu-dvije.

Prije nije bilo tako, prije smo mi bili jedni od rijetkih koji su se držali baš slova zakona, a sad vidim da to postaje sve raširenija pojava, čak i kod nekih portala koji prije nisu pazili na neke stvari. Boje li se sad kršiti zakon, jesu li iz nekog razloga postali svjesni odredbi koje se odnose i na njih ili je nešto drugo u pitanju, ne znam, ali mi je drago da vidim da se počinjemo polako više-manje svi ili većina držati istih pravila.

Dakle vidite neki pozitivan trend?

Vidim pomak, da. Ne mogu reći da su svi do kraja etični i da su svi do kraja neetični, ali vidim da se pomiču u smjeru, da ipak počinju, ako ništa drugo, za početak, poštivati neke zakonske odredbe koje postoje.

Mislite li da postoje dovoljno jasne upute za postupanje u ovako etički teškim i upitnim slučajevima, kao što je izvještavanje o smrti?

Mislim da da. Ima ih nekoliko, ne regulira to jedan jedini zakon, jedna jedina pravila ili preporuke. Zapravo na različitim mjestima postoje određene odredbe, ali rekla bih da su u stvari vrlo jasne za one koji ih žele... Znači, tu imate zakon o medijima, za nas je tu i zakon o elektroničkim medijima, u krajnjoj liniji imate i kodeks časti HND-a kojeg se, nebitno jeste li član HND-a ili niste, ali ako ste u suštini novinar, onda ga se držite.

I onda postoji cijeli niz još smjernica za razne posebne slučajeve: kako izvještavati o djeci, žrtvama nasilja... Njih su izdale različite udruge, svjetske ili hrvatske. Ja bih vam rekla da je to poprilično jasno. Možda bi bilo novinarima korisnije da postoji sve napisano na jednom mjestu, zbirno.

Mi za naše novinare organiziramo određene radionice gdje onda prođemo s ljudima sve zakonske odredbe i sva neka pravila kojih se mi interno tražimo, naprosto zato što je stalno dolaze novi ljudi pa da ih upoznamo s tim. Ali ono što je najvažnije, najvažnije je da naši dnevni urednici zapravo i urednici vijesti budu upoznati sa svim tim pravilima, jer oni su u principu ti koji reagiraju. Oni uvijek upozore novinara šta smiju, šta ne smiju, ako znamo da negdje dolazi problematična slika, da pripaze i na to....

Čime se vodite prilikom donošenja odluka u etički dvojbjenim situacijama – vlastitim moralnim kompasom ili nekim pisanim načelima, kodeksima, pravilima?

Mi smo sad već istrenirani do te mjere da se držimo zakona. Postoje neke stvari koje su u ovom moralnom dijelu, koje nisu regulirane zakonom. Smiješ ih napraviti, pitanje je samo smatraš li ti da je okej ili ne da ih napraviš. U takvim situacijama mi uglavnom razgovaramo o tome i donesemo neki zaključak. Bilo je nekih primjera, nema veze sa tragičnom smrću, ali bilo je nekih primjera gdje, ne znam, smo mi znali da neka osoba – koja je iznosila neku određenu priču i pojavljivala se u svim medijima – ima određenih psihičkih potreboća... i premda je ta priča došla i k nama, mi smo sjeli, razmotrili je li u redu ako znamo da nešto potencijalno ne stoji ili nije do kraja tako kako ta osoba priča i da toj osobi zapravo treba pomoć, a ne staviti u dnevnik. Došli smo recimo do zaključka da nećemo to objaviti, neki drugi mediji su objavili, mislim da smo mi na kraju postupili ispravno i bez obzira što taj dan mi nismo imali neki udarni *headline* i priču za otvori dnevnik, na koju će sigurno svi doći, bez obzira što naša konkurencija jest, ja i dalje mislim da smo postupili ispravno. A to je bio taj neki slučaj da nije o nečemu što regulira zakon, radilo se o nečemu što je stvarno pitanje toga kako ćemo se mi sada etički osjećati.

Koliko često biste rekli da se raspravlja u redakciji o takvim pitanjima?

Svaki dan. Mislim, svaki dan, ajde sad možda pretjerujem, ali... Kad je prilika. Ima dana kad imate tri takve priče oko kojih je potrebna rasprava, a ima dana kad nema niti jedne. Ali vrlo često.

Tu vam i taj problem nekad... Nekad je možda i potrebno šokirati i ljude i društvo da shvate ozbiljnost nekog problema, a opet je pitanje gdje je tu granica, jako puno pričamo o tome..

Kako odredite gdje je granica?

Pa... Nekad i pogriješite. Nekad granica nije tamo gdje ste je vi postavili.

U krajnjoj liniji, nekad i pogriješite. Nekad napravite nešto jer mislite da je bilo apsolutno ispravno i čak i ako ste postigli taj cilj, recimo da ste htjeli nekome pomoć, ako ste to napravili na neki način koji nije do kraja ispravan, s jedne strane imate tu neku satisfakciju da smo pomogli, s druge strane je pitanje je li to baš bilo profesionalno i ok, i bi li to ponovio u nekoj sljedećoj situaciji.

Postoje li u vašoj redakciji i vlastita redakcijska pravila?

Postoje. Nisu napisana, nemamo neki papir na koji ćemo dat nekome i reći: evo, ovo su ti pravila kojih se moraš držati. Nego ih naprosto prenesemo ljudima kad dođu ovdje. Zašto nisu napisana? Zato što mislim da sve što je potrebno napisмено regulirati već jest napismeno

regulirano. Dakle postoji cijeli niz zakona i nekakvih smjernica kako izvještavati, a onda što još posebno mi naglašavamo ovdje, to prenesemo usmeno svojim novinarima da znaju da mi to ne radimo.

E sad zašto nisu napisane? Uvijek vam postoji neki izuzetak. Na primjer, mi od početka svog informativnog programa imamo pravilo da ne izvještavamo o samoubojstvu. I sami znate da u principu su razna istraživanja pokazala da što ti više izvještavaš o samoubojstvima, raste njihov postotak. Upravo u tom smjeru idu i te neke preporuke o izvještavanju. S druge strane, što kad se dogodi samoubojstvo neke poznate osobe? Imali ste Robina Williamsa koji je bio toliko prepoznat glumac da ne možeš prešutjeti da je on tragično preminuo. U krajnjoj liniji, o tome izvještavaju svi svjetski mediji. E onda u takvim situacijama izvijestiš da se to dogodilo, ali tu onda opet postoji cijeli niz ograda na koji način... Nećeš iznositi nikakve detalje, dakle, da to ostane u nekim pristojnim, ponekad možda čak i nedorečenim gabaritima.

Kada koristiti odnosno ne koristiti fotografije žrtve?

Fotografija žrtve uvijek izazove kod gledatelja veću empatiju prema tom događaju, nego kad nema fotografije. Čim ljudi mogu vidjeti nečije lice, stvore neki emotivniji osjećaj prema toj priči. Ne pričam sada o fotografijama žrtve s mjesta nesreće, u tim slučajevima smo posebno oprezni. Ali ako imate sliku osobe koja je poginula i koja stoji na stolu njenih članova obitelji ili ljudi pale svijeću pored toga, to objavljujemo.

A što je s fotografijama s mjesta nesreće?

Kod toga treba biti oprezan. Tu uglavnom prevučemo neki *blurr* preko te slike. Zato što morate paziti da ne postoje neki šokantni prizori, pazite na krv, pazite na koji način ćete objaviti te snimke. I nerijetko se dogodi da ne objavimo sve snimke koje imamo jer su neke neprimjerene za objavu u informativnom programu. A i u krajnjoj liniji, treba uvijek voditi računa da su to snimke koje gledaju i članovi obitelji i neke bliske osobe toj osobi koja je stradala.

To je, recimo, zanimljiva situacija i sa prometnim nesrećama. Nekad se zna povući fotografija iz arhive. Mi to ne radimo i to smo naučili nekad putem. Ponekad neke stvari naučiš u praksi, napraviš ih, a nisu zabranjene, nego možda netko ne razmišlja toliko daleko.... Bila je neka statistika prometnih nesreća objavljena prije stvarno puno godina i onda je netko povukao uz tu vijest neku snimku slupanog auta. Obitelj osobe koja je stradala u toj nesreći je naravno prepoznala tu situaciju. Mi smo to uklonili i više nikad nismo objavili takve neke stvari.

Koje je vaše stajalište u preuzimanju fotografija s društvenih mreža, kako bi se objavile u medijima?

To radimo samo uz dopuštenje autora fotografije ili snimka. To je inače generalno naše pravilo, dakle uzmemo neku snimku ili neku fotografiju pod uvjetom da imamo dopuštenje te neke osobe. Ako sad, ako govorimo o fotografijama preminule osobe, to ne radimo.

Ni to, niti fotografije počinitelja. Postoje slučajevi kad je neki ubojica pa onda mediji vole otići na njegov Facebook i reći evo ovo je on tamo pisao ovo, objavio je ovakve i onakve fotografije, mi to uopće ne radimo. Dakle, ne idemo u tom smjeru, zato što to je u krajnjoj liniji privatna nečija stvar. Bez obzira je li on imao otvoreni profil ili zatvoreni profil.

To što je on nekoga ubio nama ne da je zapravo da mi sad dođemo i odemo tamo i uzmemo njegove fotke i čitamo s kim se on dopisivao, šta je komentirao, šta je kupovao taj dan i ne znam šta sve.

To nas vodi na sljedeće pitanje koje se odnosi na objavu privatnih informacija pa i imena i prezimena žrtve i počinitelja. Koja su vam tu pravila?

Privatne informacije ne iznosimo. E sad, što se tiče objave imena i prezimena žrtve i počinitelja, tu je malo šizofrena situacija.

Recimo, mi je nikad ne objavimo na, sad je tu naravno opet pitanje, ako je žrtva ili počinitelj neka poznata osoba, onda to ne možete sagrađati. Mislim, ne možete se vi praviti ljudi i govoriti to je ne znam NN osoba, a ovi svi drugi pričaju da je nemam pojma, poznati političar, to nema puno smisla. I u krajnjoj liniji, onda je to i od interesa javnosti da kažeš takav neki podatak. Uglavnom se trudimo ne objavljevati imena ni počinitelja ni žrtve. Nekad to iz XY razloga nije moguće. Nekad će vam nastupit obitelj žrtve i u tom slučaju, mislim, već si otkrio nečiji identitet.

Pokazatelj koliko je to komplicirano na ogromnom medijskom tržištu bio je ovaj slučaj u Beogradu i mislim da je otvorio cijeli niz pitanja. Mi taj dan nismo objavili ni ime ni prezime dječaka, bez obzira što je on iz neke druge države. Objavili smo ime škole jer naprosto ne možeš sakriti gdje se to dogodilo, ali nismo objavili ni ime dječaka koji je počinio to djelo, niti imena žrtava. Ali do sutra ujutro su njihova imena već bila posvuda. Znači, sam ne možeš učiniti neku promjenu. Već istu večer ja sam razgovarala sa svojim malodobnim sinom i on je znao sve o tom klincu – kako se zove, kako mu se zovu roditelji... jer je to vidio na TikToku.

Tako da u današnje vrijeme društvenih mreža činjenice da su svim ljudima dostupne svakakve informacije je zapravo dosta teško ostati na toj nekoj liniji.

Koje tri konkretne smjernice / pravila smatrate najvažnijima prilikom izvještavanja o tragičnim smrtnim slučajevima?

Ovako, jedna je sigurno... To će vam sad možda zvučat čudno, ali: nikada nećeš zakasniti sa objavom nečije smrti. Znači, to ne može biti takva neka priča, ne može biti kandidat za utrku u brzini. Pogotovo zato što, kad se neke stvari dogode, nije u redu da bližnji za neku tragediju doznaju u medijima. Sad... postoji cijela procedura, policija, obavještavanje itd. To je jedna od stvari za koju mislim da je izuzetno važno.

Drugo je iznošenje samo i isključivo činjenica i službenih informacija. Zato što vam se u nekim situacijama se zna dogoditi da se sve ono o čemu svi pričaju na kraju pokaže da nije baš do kraja točno i mislim da da se treba držati službenih informacija o tome što se dogodilo, kako se dogodilo. Znači kod nas u Dnevniku nećete vidjeti, ako se dogodila neka obiteljska tragedija ili neko obiteljsko nasilje koje je završilo ubojstvom, da mi kažemo 'priča se', 'susjedi kažu da je ona imala ljubavnika', 'on je bio baš dobra i tiha osoba'... to se kod nas neće dogoditi.

Treće je iznošenje privatnih podataka.

15.SAŽETAK

Tema diplomskog rada etika je izvještavanja o tragičnim smrtnim slučajevima u hrvatskim medijima kroz kombinaciju metoda analize sadržaja i polustrukturiranih intervjua s medijskim djelatnicima. Analiza sadržaja je obuhvatila tri slučaja u tri medija, a intervjuirano je šest novinara iz četiri redakcije. Nastojalo se utvrditi koje su glavne smjernice kojima se medijski djelatnici vode prilikom izvještavanja o tragičnim smrtnim slučajevima te postoje li dovoljno jasne smjernice, kodeksi i pravila za izvještavanje o takvim slučajevima. Naposljetku se došlo do liste savjeta i smjernica za koje medijski djelatnici smatraju da trebaju biti obvezujući prilikom izvještavanja o tragičnim smrtnim slučajevima.

Analiza sadržaja provedena je na temelju tri različita smrtna slučaja – ubojstvo Nikoll Dedić, pogibija Laure Cvijić te samoubojstvo Danijela Bezuka. Analizirani su izvještaji o njihovim smrtima u *Jutarnjem listu*, *Index.hr*-u i *Dnevniku Nove TV*. Zaključak istraživanja ukazuje na kompleksnu dinamiku između formalnih etičkih normi novinarstva i stvarnog novinarskog ponašanja. Analiza je pokazala da su medijski tekstovi često kršili etičke norme, čemu su posebno skloni portali te da novinari objavljuju privatne detalje žrtava bez opravdanog javnog interesa. Komercijalni pritisci, javni interes i poštivanje privatnosti igraju važne uloge u njihovim novinarskim odlukama, što dovodi do različitih mišljenja o primjerenosti novinarskog postupanja.

KLJUČNE RIJEČI

Novinarska etika, tragični smrtni slučajevi, Kodeks časti hrvatskih novinara, Danijel Bezuk, Nikoll Dedić, Laura Cvijić, hrvatski mediji

16.SUMMARY

The thesis analyzed the ethics of reporting on tragic deaths in Croatian media through a combination of two methods – content analysis and semi-structured interviews with media workers. The content analysis covered three cases across three media outlets, and six journalists from four newsrooms were interviewed. The aim was to determine the main guidelines that media workers follow when reporting on tragic deaths and whether there are sufficiently clear guidelines, codes, and rules for reporting on such incidents. Ultimately, a list of advice and guidelines was compiled, which media workers believe should be mandatory when reporting on tragic deaths.

The content analysis was based on three different cases – the murder of Nikoll Dedić, the tragic death of Laura Cvijić, and the suicide of Danijel Bezuk. Reports on their deaths were analyzed in *Jutarnji list*, Index.hr, and Dnevnik Nove TV. The research concluded that there is a complex dynamic between the formal ethical norms of journalism and actual journalistic behavior. The analysis revealed that media texts often violated ethical norms, particularly on online portals, and that journalists frequently publish details from victims' private lives without justified public interest. Commercial pressures, public interest, and respect for privacy play significant roles in their journalistic decisions, leading to differing opinions on the appropriateness of journalistic conduct.

KEY WORDS

Journalism ethics, reporting on tragic deaths, , Croatian Journalists' Code of Honor, Danijel Bezuk, Nikoll Dedić, Laura Cvijić, Croatian media